

Пбс 27-60

УНИВ. БИБ.

И. Бр. 5

ГАЛСКИ РАТ

ОД

ГАЈА ЈУЛИЈА ЦЕЗАРА

ШТИВО ПО УПУТСТВИМА ОД 1903. ГОД.

ОДАБРАО, ТУМАЧ И РЕЧНИК САСТАВИО

Др. ВЕСЕЛИН ЋИСАЛОВИЋ

ПРОФЕСОР

СА СЛИКАМА И КАРТОМ ГАЛИЈЕ

У НОВОМ САДУ

ПАРНА ШТАМПАРИЈА ЂОРЂА ИВКОВИЋА

1906.

I. Опис Галије.

(I. I. c. I.)

I. GALLIA est omnis divisa in partēs trēs, quārum unam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam, quī ipsōrum linguā Celtae, nostrā Galli appellantur. Hi omnēs linguā, institūtis, lēgibus inter sē differunt. Gallōs ab Aquitānis Garumna flūmen, ā Belgīs Mātrōna et Sēquāna dividit. Hōrum omnium fortissimī sunt Belgae, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte provinciae longissimē absunt minimēque ad eōs mercātōrēs saepe commeant atque ea, quae ad effēminandōs animōs pertinent, important proximique sunt Germānis, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Quā dē causā Helvētiī quōque reliquōs Gallōs virtute praecedunt, quod fere cotidiānis proeliis cum Germānis contendunt, cum aut suis finibus eōs prohibent aut ipsī in eōrum finibus bellum gerunt. Eōrum una pars, quam Gallōs oblinēre dictum est, initium capīt ā flūmine Rhodanō, continētur Garumnā flūmine, Oceānō, finibus Belgārum, attingit etiam ab Sēquanis et Helvētiis flūmen Rhēnum, vergit ad septentrionēs. Belgae ab extrēmīs Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiōrem partem flūminis Rhēnī, spectant in septentrionem et orientem sōlem. Aquitānia ā Garumnā flūmine ad Pȳrēnaeos montēs et eam partem Oceānī, quae est ad Hispāniam, pertinet; spectat occasum sōlis et septentrionēs.

2. Пат са Хелветима.

(I. I. cc. II—XXIX. a. a. Chr. n. LVIII.)

II. Apud Helvētiōs longē nōbilissimus fuit et dītissimus Orgētōrix. Is M. Messalā, M. Pisōne cōsulibus rēgnī cupiditāte inductus coniūratiōnem nōbilitātis fēcīt et civitatī persuāsīt, ut dē finibus suis cum omnibus cōpiis exirent: perfacile esse, cum virtute omnibus praestārent, tōtius Galliae imperiō potiri. Id hōc facilius eis persuāsīt, quod undique loci nātūrā Helvētīi continentur: unā ex parte flūmine Rhēnō lātissimō atque altissimō, qui agrum Helvētium ā Germaniis dividit, alterā ex parte monte Iūrā altissimō, qui est inter Sēquanōs et Helvētiōs, tertiā lacū Lemannō et flūmine Rhodanō, qui prōvinciam nostram ab Helvētiis dividit. His rēbus fiēbat, ut et minus lātē vagārentur et minus facile finitimis bellum inferre possent; quā ex parte hominēs bellandi cupidi māgnō dolōre afficiēbantur. Prō multitudīne autem hominum et prō glōriā belli atque fortitudinis angustōs sē finēs habere arbitrabantur, qui in longitudinem milia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX patēbant.

III. His rēbus adducti et auctōritāte Orgētorigis permōtī cōstituērunt ea, quae ad proficiscendum pertinērent, comparāre, iūmentōrum et carrōrum quam māximum numerum cōēmere, sēmentēs quam māximās facere, ut in itinere cōpia frūmenti suppeteret, cum proximis civitatibus pācem et amicitiam cōfirmāre. Ad eās rēs cōficiendās biennium sibi satis esse dūxērunt; in tertium annum profectiōnem lēge cōfirmant. Ad eās rēs cōficiendās Orgētōrix dux dēligitur. Is lēgatiōnem ad civitatēs suscipit. In eō itinere persuādet Casticō, Catamantaloedis filiō, Sēquanō, cuius pater rēgnum in Sēquanis multōs annōs obtinuerat et ā senatū populi Rōmāni amicus appellātus erat, ut rēgnum in civitate suā occupāret, quod pater ante habuerat;

itemque Dumnorigi Haeduō, frātri Diviciaci, quī eō tempore principātum in civitatē obtinēbat ac māximē plebi acceptus erat, ut idem cōnārētur, persuādet eique filiam suam in mātrimonium dat. Perfacile factū esse illis probat cōnāta perficere, propter eā quod ipse suae civitātis imperium obtentūrus esset: nōn esse dubium, quā tōtius Galliae plūrimū Helvētiī possent, sē suis cōpiīs suōque exercitū illis rēgna conciliātūrum cōfirmat. Hāc ōratiōne adducti inter sē fidem et iūs iūrandum dant et rēgnō occupatō per trēs potentissimōs ac firmissimōs populōs tōtius Galliae imperiō sēsē potiri posse spērant.

IV. Ea rēs est Helvētiis per indicium ēnūtiāta. Mōribus suis Orgētorigem ex vinculis causam dicere coēgērunt; damnātum poenam sequi oportēbat, ut igni cremārētur. Diē cōstitutā causae dicendae Orgētorix ad iūdicium omnem suam familiam, ad hominum milia x, undique coēgit et omnēs clientēs obaeratōsque suōs, quōrum māgnū numerum habēbat, eōdem condūxit; per eōs, nē causam diceret, sē ēripuit. Cum civitās ob eam rem incitāta armis iūs suum exsequi cōnārētur multitudinemque hominum ex agrīs magistrātūs coēgerent, Orgētorix mortuus est; neque abest suspiciō, ut Helvētiī arbitrantur, quā ipse sibi mortem cōsciverit.

V. Post eius mortem nihilō minus Helvētiī id, quod cōstituerant, facere cōnāntur, ut ē finibus suis exeant. Ubi iam sē ad eam rem parātōs esse arbitrāti sunt, oppida sua omnia, numerō ad XII., vicōs ad CCC, reliqua privāta aedificia incendunt, frumentum omne, praeterquam quod sēcum portātūri erant, combūrunt, ut domum reditiōnis spē sublātā parātiōrēs ad omnia pericula subeunda essent, trium mēnsium molita cibāria sibi quemque domō efferre iubent. Persuādēt Raurācis et Tulingis et Latobrigis finitimis suis, uti eōdem ūsī cōnsiliō oppidis suis vicisque exūstis unā cum iīs pro-

ficiscantur, Bōiōsque, quī trāns Rhēnum incoluerant et in agrum Nōricum trāsierant Nōrēiamque oppugnābant, receptōs ad sē sociōs sibi asciscunt.

VI. Erant omnīnō itinera duō, quibus itineribus domō exire possent: ūnum per Sēquanōs, angustum et difficile, inter montem lūram et flūmen Rhodanum, vix quā singulī carri dūcerentur, mōns autem altissimus impendēbat, ut facile perpaucī prohibēre possent; alterum per prōvinciam nostram, multō facilius atque expeditius, proptereā quod inter finēs Helvētiōrum et Allobrōgum, quī nūper pācātī erant, Rhodanus fluit isque nōnnūllis locīs vadō trānsitur. Extrēmum est oppidum Allobrogum proximūque Helvētiōrum finibus Gēnāva. Ex eō oppidō pōns ad Helvētiōs pertinet. Allobrogibus sēsē vel persuāsūrōs, quod nōndum bonō animō in populum Rōmānum vidērentur, existimābant, vel vī coactūrōs, ut per suōs finēs eōs ire paterentur. Omnibus rēbus ad profectiōnem comparātis diem dicunt, quā diē ad ripam Rhodanī omnēs conveniant. Is diēs erat a. d. V. Kal. Apr. L. Pisōne, A. Gabiniō cōsullibus.

VII. Caesarī cum id nūntiātum esset, eōs per prōvinciam nostram iter facere cōnārī, mātūrat ab urbe proficisci et, quam māximīs potest itineribus, in Galliam ulteriōrem contendit et ad Gēnāvam pervēnit. Prōvinciae tōtī, quam māximum potest, militum numerum imperat (erat omnīnō in Galliā ulteriōre lēgiō ūna), pontem, quī erat ad Gēnāvam, rescindi iubet. Ubi dē eius adventū Helvētīi certiorēs factī sunt, lēgātōs ad eum mittunt nōbilissimōs civitātis, cuius lēgatiōnis Nammeius et Verucloetius principem locum obtinēbant, qui dicerent sibi esse in animō sine ūllō maleficiō iter per prōvinciam facere, proptereā quod aliud iter habērent nūllum: rogāre, ut eius voluntāte id sibi facere liceat. Caesar quod memoriā tenēbat L. Cassium cōsulem occi-

sum exercitumque eius ab Helvëtiis pulsum et subiugum missum, concédendum nōn putābat neque hominēs inimicō animō datā facultāte pēr prōvinciam itineris faciendi temperātūrōs ab iniuriā et maleficiō exīstimābat. Tamen, ut spatium intercēdere posset, dum milites, quōs imperāverat, convenirent, lēgātis respondit diem sē ad dēliberandum sūmptūrū: sī quid vellet, ad Id. Apr. reverterentur.

VIII. Intereā eā legiōne, quam sēcum habēbat, militibusque, quī ex prōvinciā convēnerant, ā lacū Lemannō, quī in flūmen Rhodanum influit, ad montem Iūram, quī finēs Sēquanōrum ab Helvëtiis dividit, milia passuum XIX mūrū in altitudinem pedum XVI fossamque perdūcit. Eō opere perfectō praesidia dispōnit, castella commūnit, quō facilius, sī sē invitō trānsire cōentur, prohibēre possit. Ubi ea diēs, quam cōstituerat cum lēgātis, venit et lēgātī ad eum revertērunt, negat sē mōre et exemplō populī Rōmānī posse iter ulli per prōvinciam dāre et, sī vim facere cōentur, prohibitūrū ostendit. Helvëti eā spē deiecti nāvibus iūctis ratibusque complūribus factis, aliī vadis Rhodanī, quā minima altitūdō flūminis erat, nōnumquam interdiū, saepius noctū perrumpere, sī possent, cōnātī operis mūnitiōne et militum concursū et telis repulsi hōc cōnātū dēstiterunt.

IX. Relinquēbatur ūna per Sēquanōs via, quā Sēquanis invitīs propter angustias ire nōn poterant. His cum suā sponte persuādere nōn possent, lēgātōs ad Dumnorigem Haeduum mittunt, ut eō dēprecātōre ā Sēquanis impetrārent. Dumnōrix grātiā et largitiōne apud Sēquanōs plūrimū poterat et Helvëtiis erat amicus, quod ex eā civitatē Orgētorigis filiam in mātrimonium dūxerat, et cupiditatē rēgni adductus novis rēbus studēbat et quam plūrimās civitatēs suō beneficio habēre obstrictās volēbat. Itaque rem suscepit, ut per finēs suōs Helvëtiōs, ut

patiantur, obsidesque uti inter sese dent, perficit: Sequani, ne itinere Helvetios prohibeant, Helvetii, ut sine maleficio et iniuria transeant.

X. Caesari renuntiatur Helvetiis esse in animo per agrum Sequanorum et Haeduorum iter in Santonum fines facere, qui non longe a Tolosatium finibus absunt, quae civitas est in provincia. Id si fieret, intellegebat magnam cum periculo provinciae futurum, ut homines bellicosos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximeque frumentariis finitimis haberet. Ob eas causas ei munitioni, quam fecerat, T. Labienum legatum praeficit; ipse in Italiam magnis itineribus contendit duasque ibi legiones conscribit et tres, quae circum Aquileiam hiemabant, ex hibernis educit et, quam proximum iter in ulteriorem Galliam per Alpes erat, cum his quinque legionibus ire contendit. Ibi Ceutrones et Graioceli et Caturiges locis superioribus occupatis itinere exercitum prohibere conantur. Compluribus his proeliis pulsus ab Ocelo, quod est oppidum citerioris provinciae extremum, in fines Vocontiorum ulterioris provinciae die septimo pervenit; inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Segusiavos exercitum ducit. Hi sunt extra provinciam trans Rhodanum primi.

XI. Helvetii iam per angustias et fines Sequanorum suas copias traduxerant et in Haeduorum fines pervenerant eorumque agros populabantur. Haedui, cum se suaeque ab iis defendere non possent, legatos ad Caesarem mittunt rogatum auxilium: ita se omni tempore de populo Romano meritos esse, ut paene in conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi in servitutem abduci, oppida expugnari non debuerint. Eodem tempore, quo Haedui, Ambarri, necessarii et consanguinei Haeduorum, Caesarem certiores faciunt sese depopulatis agris non facile ab oppidis vim hostium prohibere.

Item Allobrogēs, qui trāns Rhodanum vicōs possessionēs-
que habebant, fugā se ad Caesarem recipiunt et dēmōn-
strant sibi praeter agri solum nihil esse reliqui. Quibus
rēbus adductus Caesar nōn expectandum sibi statuit,
dum omnibus fortunīs sociōrum cōsumptis in Santōnōs
Helvētii pervenirent.

XII. Flūmen est Arar, quod per finēs Haeduōrum
et Sēquanōrum in Rhodanum influit, incredibili lenitate,
ita ut oculis, in utram partem fluat, iudicārī nōn possit.
Id Helvētii ratibus ac lintribus iunctis trānsibant. Ubi
per explorātōrēs Caesar certior factus est trēs iam par-
tēs cōpiarum Helvētios id flūmen trādūxisse, quārtam
fere partem citrā flūmen Arārim reliquam esse, dē
tertiā vigiliā cum legiōnibus tribus ē castris profectus
ad eam partem pervenit, quae nōndum flūmen trāns-
ierat. Eōs impeditōs et inopinantēs aggressus magnam
partem eōrum concidit; reliqui sesē fugae mandavē-
runt atque in proximās silvas abdidērunt. Is pāgus
appellābatur Tigurinus; nam omnis civitās Helvētia in
quattuor pāgōs divisa est. Hic pāgus ūnus, cum domo
exisset, patrum nostrōrum memoriā L. Cassium cōn-
sulem interfecerat et eius exercitum sub iugum miserat.
Ita sive cāsū sive cōnsiliō deōrum immortalium, quae
pars civitātis Helvētiae insignem calamitātem populō
Rōmānō intulerat, ea princeps poenās persolvit. Quā
in rē Caesar nōn solum publicās, sed etiam privātās
iniuriās ultus est, quod eius soceri L. Pisōnis avum,
L. Pisōnem legātum, Tigurini eōdem proeliō, quō Cas-
sium, interfecerant.

XIII. Hōc proeliō factō reliquās cōpiās Helvētiōrum
ut cōsequi posset, pontem in Arari faciendum cūrāt
atque ita exercitum trādūcit. Helvētiī repentinō eius
adventū commōti, cum id, quod ipsi diebus XX aeger-
rimē cōfēcerant, ut flūmen trānsirent, illum ūnō diē
fēcisse intellexerent, legātōs ad eum mittunt; cuius
legātiōnis Diviciō princeps fuit, qui bellō Cassiānō dux

Helvētiorum fuerat. Is ita cum Caesare ēgit: Si pācem populus Rōmānus cum Helvētīs faceret, in eam partem itūrōs atque ibi futurōs Helvētīos, ubi eōs Caesar cōstituisset atque esse voluisset; sīn bellō persequi perseverāret, reminiscerētur et veteris incommodī populi Rōmānī et pristinae virtutis Helvētiorum. Quod imprōvisō ūnum pāgum adortus esset, cum ii, qui flumen trānsissent, suis auxilium ferre nōn possent, nē ob eam rēm aut suae māgnōpere virtūti tribueret aut ipsōs dēspiceret. Sē ita ā patribus māiōribusque suis didicisse, ut magis virtute contenderent, quam dolō aut insidiis niterentur. Quārē nē committeret, ut is locus, ubi cōstitissent, ex calamitate populi Rōmānī et interneciōne exercitus nōmen caperet aut memoriam prōderet.

XIV. His Caesar ita respondit: Eō sibi minus dubitātiōnis dārī, quod eās rēs, quās lēgātī Helvētīi commemorāssent, memoriā tenēret, atque eō gravius ferre, quō minus meritō populi Rōmānī accidissent; quī si alicuius iniūriae sibi cōnsciū fuisset, nōn fuisse difficile cavēre, sed eō dēceptum, quod neque commissum ā sē intellexeret, quārē timēret, neque sine causā timendum putāret. Quod si veteris contumēliae oblivisci vellet, num etiam recentium iniūrarum, quod eō invitō iter per prōvinciam per vim temptāssent, quod Haeduōs, quod Ambarrōs, quod Allobrogēs vexāssent, memoriam dēpōnere posse? Quod suā victoriā tam insolenter glōriārentur quodque tam diu sē impunē iniūriās intulisse admirā-

rentur, eōdem pertinēre. Cōsuēsse enim deōs immortālēs, quō gravius hominēs ex commūtatiōne rerum doleant, quōs prō scelere eōrum ulcisci velint, his secundiōrēs interdum rēs et diuturniōrem impūnitatem concēdere. Cum ea ita sint, tamen si obsidēs ab iis sibi dentur, uti ea, quae polliceantur, factūrōs intellegat, et si Haeduis dē iniuriis, quās ipsis sociisque eōrum intulerint, item si Allobrogibus satisfaciant, sēsē cum iis pācem esse factūrum. Divicō respondit: Ita Helvētiōs ā māiōribus suis institūtōs esse, uti obsidēs accipere, nōn dāre cōsuērint: eius rei populum Rōmānum esse testem. Hōc respōnsō datō discessit.

XV. Posterō diē castra ex eō locō movent. Idem facit Caesar equitātumque omnem, ad numerum quattuor milium, quem ex omni prōvinciā et Haeduis atque eōrum sociis coāctum habēbat, praemittit, quī videant, quās in partēs hostēs iter faciant. Quī cupidius novissimum agmen insecuti aliēnō locō cum equitātū Helvētiōrum proelium committunt; et pauci dē nostris cadunt. Quō proeliō sublātī Helvētiī, quod quingentis equitibus tantam multitudinem equitum prōpulerant, audācius subsistere nōnumquam et novissimō agmine proeliō nostrōs lacessere coepērunt. Caesar suōs ā proeliō continebat ac satis habēbat in praesentiā hostem rapinis populatiōnibusque prohibēre. Ita diēs circiter XV iter fēcērunt, ut inter novissimum hostium agmen et nostrum primum nōn amplius quinis aut sēnis milibus passuum interesset.

XXI. Eōdem diē ab explorātōribus certior factus hostēs sub monte cōsēdisse milia passuum ab iis castris VIII, quālis esset nātūra montis et quālis in circuitū ascēsus, qui cōgnōscerent, misit. Rēnūtiatū est facilem esse. Dē tertiā vigiliā T. Lābienum

prō praetōre, cum duābus legiōnibus et iis ducibus, qui iter cōgnōverant, summum iugum montis ascendere iubet; quid sui cōsiliū sit, ostendit. Ipse dē quārtā vigiliā eōdem itinere, quō hostēs ierant, ad eōs contendit equitatumque omnem ante sē mittit. P. Cōsidius, qui rei militāris peritissimus habebātur et in exercitū L. Sullae et postea in M. Crassi fuerat, cum explorātōribus praemittitur.

XXII. Primā lūce, cum summus mōns ā Lābiēnō tenērētur, ipse ab hostium castris nōn longius MD passibus abesset neque, ut postea ex captivis comperit, aiut ipsius adventus aut Lābiēni cōgnitus esset, Cōns dius equō admissō ad eum accurrit, dicit montem, quem ā Lābiēnō occupārī voluerit, ab hostibus tenērī: id sē ā Gallicis armis atque insignibus cōgnōvisse. Caesar suās cōpiās in proximum collem subducit, aciem instruit. Lābiēnus, ut erat ei praeceptum ā Caesare, nē proelium committeret, nisi ipsius cōpiae prope hostium castra visae essent, ut undique unō tempore in hostēs impetus fieret, monte occupātō nostrōs exspectābat proeliōque abstinēbat. Multō denique diē per explorātōrēs Caesar cōgnōvit et montem ā suis tenērī et Helvētiōs castra mōvisse et Cōnsidium timōre perterritum, quod nōn vidisset, prō visō sibi renūntiāvisse. Eō diē, quō consuerat intervallō, hostēs sequitur et milia passuum tria ab eōrum castris castra pōnit.

XXIII. Postrīdie eius diē, quod omninō biduum supererat, cum exercitui frūmentum mētiri oportēret, et quod ā Bibracte, oppidō Haeduōrum longē māximō et cōpiōsissimō, nōn amplius milibus passuum XVIII aberat, rei frūmentāriae prōspiciendum existimāvit: itaque iter ab Helvētiis avertit ac Bibracte ire contendit. Ea rēs per fugitivōs L. Aemiliū, decūriōnis equitum Gallōrum, hostibus nūntiatur. Helvētiū, seu quod timōre perterritōs Rōmānōs discēdere ā sē existimārent, eō

magis, quod pridiē superiōribus locis occupātis proelium nōn commisissent, sive eō, quod rē frumentāriā interclūdi posse cōfiderent, commutātō cōnsiliō atque itinere conversō nostrōs ā novissimō agmine insequi ac lacessere coepērunt.

XXIV. Postquam id animum advertit, Caesar cōpiās suās in proximum collem subdūxit equitātumque, quī sustinēret hostium impetum, mīsīt. Ipse interim in colle mediō triplicem aciem instrūxit legiōnum quattuor veterānarum; in summō iugō duās legiōnēs, quās in Galliā citeriōre proximē cōscripserat, et omnia auxilia collocārī ac tōtum montem hominibus complērī et intereā impedimenta et sarcinās in ūnum locum cōferri et eum ab iis, qui in superiōre aciē cōstitierant, mūniri iūssit. Helvētīi cum omnibus suis carris secūtī impedimenta in ūnum locum contulērunt; ipsī cōfertissimā aciē reiectō nostrō equitātū phalange factā sub primam nostram aciem successērunt.

XXV. Caesar primum suō, deinde omnium ex cōspectū remōtis equis, ut aequātō omnium periculō spem fugae tolleret, cohortātus suōs proelium commisit. Milites ē locō superiōre pilis missis facile hostium phalangem perfrēgērunt; eā disiectā gladiis dēstrictis in eōs impetum fēcērunt. Gallis māgnō ad pūgnam erat impedimentō, quod plūribus eōrum scūtis ūnō ictū pilōrum trānsfixis et colligātis, cum ferrum sē inflexisset, neque ēvellere neque sinistrā impeditā satis commodē pūgnāre poterant, multi ut diū iactātō bracchiō praeoptarent scūtum manū ēmittere et nūdō corpore pūgnāre. Tandem vulneribus dēfessi et pedem referre et, quod mōns suberat circiter mille passuum spātiō, eō sē recipere coepērunt. Captō monte et succēdentibus nostris Bōi et Tulingī, quī hominum milibus circiter XV agmen hostium claudēbant et novissimis praesidiō erant, ex itinere nostrōs latere apertō aggressi circumvenire, et id cōspicātī Helvētīi, qui in montem sēsē recēperant,

rursus instāre et proelium redintegrāre coepērunt. Rōmāni conversa signa bipertitō intulērunt: prima et secunda acies, ut victis ac summōtis resisteret, tertia, ut venientēs sustinēret.

XXVI. Ita ancipiti proeliō diū atque ācriter pūgnātum est. Diutius cum sustinēre nostrōrum impetūs nōn possent, alteri sē, ut coeperant, in montem recēpērunt, alteri ad impedimenta et carrōs suōs sē contulērunt. Nam hōc tōtō proeliō, cum ab hōrā septimā ad vesp̄um pūgnātum sit, āversum hostem vidēre nēmō potuit. Ad multam noctem etiam ad impedimenta pūgnātum est, proptereā quod prō vallō carrōs obiēcērant et ē locō superiōre in nostrōs venientēs tela coniciēbant et nōnnūlli inter carrōs raedāsque mātārās ac trāgūlās subiciebant nostrōsque vulnerābant. Diū cum esset pūgnātum, impedimentis castrisque nostri politi sunt. Ibi Orgētorigis filia atque unus ē filius captus est. Ex eō proeliō circiter hominum milia CXXX superfuērunt eāque tōtā nocte continenter iērunt: nullam partem noctis itinere intermissō in finēs Lingōnum diē quārtō pervēnērunt, cum et propter vulnera militum et propter sepultūram occisōrum nostri trīdium morātī eōs sequi nōn potuissent. Caesar ad Lingōnēs litterās nūntiōsque misit, nē eōs frūmentō nēve aliā rē iuvārent: quī si iūvissent, sē eōdem locō, quō Helvētiōs, habitūrum. Ipse trīduō intermissō cum omnibus cōpiis eōs sequi coepit.

XXVII. Helvētīi omnium rērum inōpiā adducti lēgātōs dē dēditionē ad eum misērunt. Qui cum eum in itinere convēnissent sēque ad pedēs proiecissent suppliciterque locūtī flentēs pācem petissent atque eōs in eō locō, quō tūm essent, suum adventum exspectāre iūssisset, pāruērunt. Eō postquam Caesar pervēnit, obsidēs, arma, servōs, qui ad eōs perfūgissent, poposcit. Dum ea conquiruntur et cōferuntur nocte intermissā, circiter hominum milia VI eius pāgi, quī Verblgēnus

appellatur, sive timore perterriti, nē armis traditis supplicio afficerentur, sive spē salutis inducti, quod in tantā multitudīne dediticiōrum suam fugam aut occultari aut omninō ignōrari posse existimarent, primā nocte ē castris Helvētiōrum ēgressi ad Rhēnum finēsque Germānōrum contenderunt.

XXVIII. Quod ubi Caesar rescit, quōrum per fines ierant, his, uti conquirerent et reducerent, si sibi purgati esse vellent, imperavit; reductos in hostium numero habuit, reliquos omnes obsidibus, armis, perfugis traditis in deditiōnem accēpit. Helvētiōs, Tulingos, Latobrigos in fines suos, unde erant profecti, reverti iussit et, quod omnibus frugibus amissis domi nihil erat, quō famem tolerarent, Allobrogibus imperavit, ut iis frumenti cōpiam facerent, ipsos oppida vicosque, quos incenderant, restituere iussit. Id eā maxime ratione fecit, quod noluit eum locum, unde Helvēti discesserant, vacare, nē propter bonitatem agrorum Germāni, qui trans Rhēnum incolunt, ex suis finibus in Helvētiōrum finēs transirent et finitimi Galliae provinciae Allobrogibusque essent. Bōiōs petentibus Haeduīs, quod egregia virtute erant cōgniti, ut in finibus suis collocarent, concessit; quibus illi agros dederunt quosque postea in parem iuris libertatisque condiciōnem, atque ipsi erant, recēperunt.

XXIX. In castris Helvētiōrum tabulae repertae sunt litteris Graecis cōfectae et ad Caesarem relatae, quibus in tabulis nōminatim ratio cōfecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent, et item separatim, quot pueri, senes mulieresque. Summa erat capitum: Helvētiōrum milia CCLXIII. Tulingōrum milia XXXVI, Latobrigōrum XIV, Rauracōrum XXIII, Bōiōrum XXXII; ex his, qui arma ferre possent, ad milia XCH. Summa omnium fuerunt ad milia CCCLXVIII. Eōrum, qui domum redierunt, cēnsu habitō, ut Caesar imperaverat, repertus est numerus milium C et X.

3. Пат с Аријовистом.

(l. l. cc. XXX.—LIV. a. a. Chr. n. LVIII.)

XXX. Bellō Helvētiōrum cōfectō tōtius fere Galliae legātī, principēs civitātum, ad Caesarem grātulātum convēnērunt: Intellegere sēsē, tametsi prō veteribus Helvētiōrum iniūriis populi Rōmānī ab his poenās bellō repetisset, tamen eam rem nōn minus ex ūsū Galliae quam populi Rōmānī accidisse, propterea quod eō cōsiliō flōrentissimis rēbus domōs suās Helvētīi reliquissent, uti tōti Galliae bellum inferrent imperiōque potirentur locumque domiciliō ex māgnā copiā dēligerent, quem ex omni Gallia opportunissimum ac fructuosissimum indicāssent, reliquāsque civitatēs stipendiārias habērent. Petiērunt, uti sibi concilium tōtius Galliae in diem certam indicare idque Caesaris voluntāte facere liceret: sēsē habēre quāsdam rēs, quās ex cōmūni cōsēnsū ab eō petere vellent. Eā rē permissā diem conciliō cōstituērunt et iūre iurandō, nē quis enūtiāret, nisi quibus cōmūni cōsiliō mandātum esset, inter sē sanxerunt.

XXXI. Eō conciliō dimissō iudem principēs civitātum, qui ante fuerant, ad Caesarem revertērunt petiēruntque, uti sibi sēcrētō dē suā omniumque salute cum eō agere liceret. Eā rē impetrātā sēsē omnes flentēs Caesari ad pedēs proiēcērunt: nōn minus sē id contendere et labōrāre, nē ea, quae dixissent, enūtiārentur, quam uti ea, quae vellent, impetrārēnt, propterea quod, si enūtiātum esset, summum in cruciātum sē ventūrōs viderent. Locūtus est prō his Diviciacus Haeduus: Galliae tōtius factionēs esse duās; hārum alterius principātum tenēre

Haeduōs, alterius Arvernōs. Hī cum tantō-
 pere dē potentatū inter sē multōs annōs
 contenderent, factum esse, uti ab Arver-
 nis Sēquanisque Germānī mercēde arces-
 serentur. Hōrum primō circiter milia XV
 Rhēnum trānsisse; posteaquam agrōs et
 cultum et cōpiās Gallōrum hominēs ferī
 ac barbarī adamāssent, trāductōs plurēs;
 nunc esse in Galliā ad C et XX milium nu-
 merum. Cum his Haeduōs eōrumque clien-
 tēs semel atque iterum armis contendisse;
 māgnam calamitātem pulsōs accēpisse, om-
 nem nōbilitātem, omnem senātum, omnem
 equitatum āmisisse. Quibus proeliis cala-
 mitatibusque fractōs, quī et suā virtūte et
 populī Rōmānī hospitīō atque amicitīā plū-
 rimum ante in Galliā potuissent, coactōs
 esse Sēquanīs obsidēs dāre nōbilissimōs
 civitātis et iūre iūrاندō civitātem obstrin-
 gere sēsē neque obsidēs repetitūrōs neque
 auxilium ā populō Rōmānō implōrātūrōs
 neque recūsātūrōs, quō minus perpetuō
 sub illōrum diciōne atque imperiō essent.
 Unum sē esse ex omni civitāte Haeduōrum,
 quī addūcī nōn potuerit, ut iūrāret aut li-
 berōs suōs obsidēs dāret. Ob eam rem sē
 ex civitāte profūgissee et Rōmam ad senā-
 tum vēnisse auxilium postulātum, quod
 sōlus neque iūre iūrاندō neque obsidibus
 tenērētur. Sed pēius victōribus Sēquanīs
 quam Haeduis victīs accidisse, propterea
 quod Ariovistus, rēx Germānōrum, in eō-
 rum finibus cōnsēdisset tertiamque par-
 tem agrī Sēquanī, quī esset optimus tōtius
 Galliae, occupāvisset et nunc dē alterā
 parte tertiā Sēquanōs dēcēdere iubēret,

propterea quod paucis mēnsibus ante Harūdum milia hominum XXIV ad eum vēnissent, quibus locus ac sēdēs parārentur. Futūrum esse paucis annis, uti omnes ex Galliae finibus pellerentur atque omnes Germānī Rhēnum trāssirent; neque enim cōferendum esse Gallicum cum Germānōrum agrō, neque hanc cōsuētūdinem victūs cum illā comparandam. Ariovistum autem, ut semel Gallōrum cōpiās proeliō vicerit, quod proelium factum sit ad Magetobrigam, superbē et crudēliter imperāre, obsidēs nōbilissimī cūiusque liberōs posscere et ineōs omnia exempla cruciātusque ēdere, si qua rēs nōn ad nūtum aut ad voluntātem eius facta sit. Hominem esse barbarum, irācundum, temerarium: nōn posse eius imperia diūtius sustinēri. Nisi quid in Caesare populōque Rōmānō sit auxiliī, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvētīi fēcerint, ut domō emigrēt, aliud domicilium, aliās sēdēs, remōtās ā Germānis, petant fortunamque, quaecumque accīdat, experiantur. Haec si ēnūtiāta Ariovistō sint, nōn dubitāre, quā de omnibus obsidibus, quī apud eum sint, gravissimum supplicium sūmat. Caesarem vel auctoritāte suā atque exercitūs vel recentī victoriā vel nōmine populī Rōmānī dētterrēre posse, nē māior multitūdō Germānōrum Rhēnum trādūcātur, Galliamque omnem ab Ariovisti iniuriā posse dēfendere.

XXXII. Hāc orātiōne ab Diviciacō habitā omnes, qui aderant, māgnō flētū auxiliū ā Caesare petere coepērunt. Animadvertit Caesar unōs ex omnibus Sequanōs nihil eārum rerum facere, quās cēteri facerent,

sed tristēs capite dēmissō terram intuērī. Eius rei quae causa esset, mirātus ex ipsīs quaeſiit. Nihil Sēquanī respondēre, sed in eādē tristitiā taciti permanēre. Cum ab hīs saepius quaereret neque ūllam omnīnō vōcem exprimere posset, idem Diviciacus Haedus respondit: Hōc esse miserīorem et graviōrem fortūnam Sēquanōrum quam reliquōrum, quod sōlī nē in occultō quidem querī neque auxilium implōrāre audērent absentisque Ariovisti crudelitātē, velut sī cōram adesset, horrērent, propterea quod reliquīs tamen fugae facultās darētur, Sēquanīs vērō, qui intrā finēs suōs Ariovistum recēpissent, quōrum oppida omnia in potestātē eius essent, omnēs cruciātūs essent perferendī.

XXXIII. His rēbus cōgnitis Caesar Gallōrum animōs verbis cōfirmāvit pollicitusque est sibi eam rem cūrae futūram: māgnam sē habēre spem et beneficiō suō et auctōritātē adductum Ariovistum finem iniūriis facturum. Hāc orātiōne habitā concilium dimisit. Multae rēs eum hortābantur, quārē sibi eam rem cōgitandam et suscipiendam putāret, imprimīs quod Haeduōs, frātrēs cōsanguineōsque saepēnumerō ā senātū appellātōs, in servitūte atque diciónē vidēbat Germānōrum tenērī eōrumque obsidēs esse apud Ariovistum ac Sēquanōs intellegēbat; quod in tantō imperiō populi Rōmānī turpissimum sibi et rei publicae esse arbitrabātur. Paulātīm autem Germānōs cōnsuēscere Rhēnum trānsire et in Galliam māgnam eōrum multitudinē venīre populō Rōmānō periculōsum vidēbat, neque sibi hominēs ferōs ac barbarōs temperātūrōs existimābat, quin, cum omnem Galliam occupāvissent, ut ante Cimbrī Teutōnique fēcissent, in prōvinciam exīrent atque inde in Italiam contenderent, praesertīm cum Sēquanōs ā prōvinciā nostrā Rhodanus divideret; quibus rēbus quam

māturrimē occurrendum putabat. Ipse autem Ariovistus tantōs sibi spiritūs, tantam arrogantiam sūmpserat, ut ferendus nōn vidēretur.

XXXIV. Quam ob rem placuit ei, ut ad Ariovistum lēgātōs mitteret, qui ab eō postulārent, uti aliquem locum medium utriusque colloquiō dēligeret: velle sēsē dē rē publicā et summīs utriusque rēbus cum eō agere. Ei lēgātiōnī Ariovistus respondit: Si quid ipsi ā Caesare opus esset, sēsē ad eum ventūrum fuisse; si quid ille sē vellet, illum ad sē venīre oportēre. Praeterea sē neque sine exercitū in eās partēs Galliae venīre audēre, quās Caesar possidēret, neque exercitum sine māgnō commeātū atque mōlimentō in unum locum contrahere posse. Sibi autem mirum vidēri, quid in suā Galliā, quam bellō vicisset, aut Caesari aut omninō populō Rōmānō negōtiū esset.

XXXV. His respōnsīs ad Caesarem relātis iterum ad eum Caesar lēgātōs cum his mandātis mittit: Quōniam tantō suō populique Rōmāni beneficio affectus, cum in cōsulātū suō rēx atque amicus ā senātū appellātus esset, hanc sibi populōque Rōmānō grātiā referret, ut in colloquium invitātus venīre gravārētur neque dē commūnī rē dicendum sibi et cōgnōscendum putāret, haec esse, quae ab eō postulāret: primum nē quam multitudinem hominum amplius trāns Rhēnum in Galliā trādūceret; deinde obsidēs, quōs habēret, Haeduīs redderet Sēquanīsque permitteret, ut, quōs illi habērent, voluntāte eius reddere illis licēret; nēve Haeduōs iniuriā lacesseret nēve his sociisque eōrum bellum inferret. Si id ita fecisset, sibi populōque Rōmānō perpetuā grātiā

atque amicitiam cum eō futūram; si nōn impetrāret, sēsē, quoniam M. Messālā, M. Pisōne cōsulis senātus cēnsuisset, utī, quicumque Galliam prōvinciam obtinēret, quod commodō rei publicae facere posset, Haeduōs cēterōsque amicōs populī Rōmānī dēfenderet, sē Haeduōrum iniuriās nōn neglectūrum.

XXXVI. Ad haec Ariovistus respondit: Iūs esse bellī, ut, quī vicissent, iīs, quōs vicissent, quem ad modum vellent, imperārent: item populum Rōmānum victīs nōn ad alterius praescriptum, sed ad suum arbitrium imperāre cōsuēsse. Si ipse populō Rōmānō nōn praescriberet, quem ad modum suō iūre ūteretur, nōn oportere sē ā populō Rōmānō in suō iūre impediri. Haeduōs sibi, quoniam bellī fortunam temptassent et armīs congressi ac superati essent, stipendiariōs esse factōs. Magnam Caesarem iniuriā facere, quī suō adventū vectigālia sibi dēteriōra faceret. Haeduīs sē obsidēs redditūrum nōn esse neque iīs neque eōrum sociis iniuriā bellum illātūrum, si in eō manērent, quod convēnisset, stipendiumque quotannis penderent; si id nōn fēcissent, longē iīs frāternum pōmen populī Rōmānī āfutūrum. Quod sibi Caesar dēnūtiāret sē Haeduōrum iniuriās nōn neglectūrum, nēmīnem sēcum sine suā pernīciē contendisse. Cum vellet, congredērētur: intellectūrum, quid invicti Germānī, exercitātissimī in armīs, quī inter annōs XIV tectum nōn subissent, virtute possent.

XXXVII. Haec eōdem tempore Caesari mandata referēbantur, et lēgati ab Haeduis et ā Trēvērīs veniē-

bant: Haedui questum, quod Harūdēs, qui nūper in Galliam transportāti essent, finēs eōrum populārentur: sēsē nē obsidibus quidem datīs pācem Ariovisti redimere potuisse; Trēverī autem, pāgōs centum Suēbōrum ad ripās Rhēnī cōsēdisse, quī Rhēnum trānsire cōnārentur; his praeesse Nasuam et Cimberium frātrēs. Quibus rēbus Caesar vehementer commōtus mātūrandum sibi existimāvit, nē, si nova manus Suēbōrum cum veteribus cōpiis Ariovisti sēsē coniūnxisset, minus facile resisti posset. Itaque rē frūmentāriā, quam celerimē potuit, comparātā māgnis itineribus ad Ariovistum contendit.

XXXVIII. Cum trīduī viam prōcessisset, nūntiātum est ei Ariovistum cum suis omnibus cōpiis ad occupandum Vesontionem, quod est oppidum māximum Sēquanōrum, contendere. Id nē accideret, māgnōpere sibi praecavendum Caesar existimābat. Namque omnium rērum, quae ad bellum ūsuī erant, summa erat in eō oppidō facultās, idque nātūrā loci sic mūniēbatur, ut māgnam ad dūcendum bellum daret facultātem, proptereā quod flūmen Dūbis ut circinō circumductum paene tōtum oppidum cingit; reliquum spatium, quod est nōn amplius pedum MDC, quā flūmen intermittit, mōns continet māgnā altitudine, ita, ut radicēs montis ex utrāque parte ripae flūminis contingant. Hunc mūrus circumdātus arcem efficit et cum oppidō coniungit. Hūc Caesar māgnis nocturnis diurnisque itineribus contendit occupātōque oppidō ibi praesidium collocat.

XXXIX. Dum paucōs diēs ad Vesontionem rei frūmentāriae commeātusque causā morātur, ex percontātiōne nostrōrum vōcibusque Gallōrum ac mercatōrum, qui ingenti māgnitudine corporum Germānōs, incrēdibili virtute atque exercitātiōne in armis esse praedicābant (saepenumērō sēsē cum his con-

gressōs nē vultum quidem atque aciem oculōrum dicēbant ferre potuisse), tantus subitō timor omnem exercitum occupāvit, ut nōn mediocriter omnium mentēs animōsque perturbāret. Hic primum ortus est ā tribūnīs militum, praefectīs reliquisque, quī ex urbe amicitiae causā Caesarem secūtī nōn māgnū in rē militārī ūsum habēbant; quōrum alius aliā causā illātā, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petēbat, ut eius voluntāte discēdere liceret; nōnnullī pudōre adductī, ut timōris suspiciōnem vitārent, remanēbant. Hi neque vultum fingere neque interdum lacrimās tenēre poterant: abditi in tabernāculis aut suum fātum querēbantur aut cum familiāribus suis commūne periculum miserābantur. Vulgō tōtis castris testāmenta obsignābantur. Hōrum vōcibus ac timōre paulatim etiam ii, quī māgnū in castris ūsum habēbant, militēs centuriōnēsque quīque equitātui praeerant, perturbābantur. Quī sē ex hīs minus timidōs existimārī volēbant, nōn sē hostem verērī, sed angustias itineris et māgnitudinem silvārum, quae intercēderent inter ipsōs atque Ariovistum, aut rem frumentāriam, ut satis commodē supportārī posset, timēre dicēbant. Nōnnullī etiam Caesari nūntiārant, cum castra movērī ac signa ferri iūssisset, nōn fore dictō audientēs militēs neque propter timōrem signa latūrōs.

XL. Haec cum animadvertisset, convocātō cōsiliō omniumque ordinum ad id cōsiliū adhibitīs centuriōnibus vehementer eōs incūsāvit: primum quod, aut quam in partem aut quō cōsiliō dūcerentur, sibi quaerendum aut cōgitandum putārent. Ariovistum sē cōsule cupidissimē populī Rōmāni amicitiam appetisse: cūr hunc tam temerē quisquam ab officio discessūrum iudicāret? Sibi quidem persuādērī cōgnitis suis postulātis atque aequitate condiciōnum

perspectā eum neque suam neque populi
 Rōmānī grātiā repudiātūrum. Quod si
 furōre atque āmentīā impulsus bellum intul-
 lisset, quid tandem verērentur? aut cūr dē suā
 virtūte aut dē ipsius diligentiā dēspērārent?
 Factum ēius hostis periculum patrum no-
 strōrum memoriā, cum Cimbris et Teutōnis
 ā C. Māriō pulsīs nōn minōrem laudem
 exercitūs quam ipse imperātor meritis
 vidēbātur; factum etiam nūper in Itāliā
 servili tumultū, quōs tamen aliquid ūsus
 ac disciplīna, quae ā nōbis accēpissent,
 sublevārent. Ex quō iūdicārī posse, quan-
 tum habēret in sē bonī cōstantia, propter
 eā quod, quōs aliquamdiū inermēs sine
 causā timuissent, hōs postea armātōs ac
 victōrēs superāssent. Dēnique hōs esse
 eōsdem, quibuscum saepenumērō Helvētīi
 congressī nōn solum in suis, sed etiam in
 illōrum finibus plerumque superārīnt, quī
 tamen parēs esse nostrō exercitui nōn po-
 tuerint. Si quōs adversum proelium et fuga
 Gallōrum commovēret, hōs, si quaerent,
 reperīre posse diuturnitāte bellī defatigā-
 tīs Gallīs Ariovistum, cum multōs mēnsēs
 castris sē ac paludibus tenuisset neque
 sui potestātem fēcisset, dēspērāntēs iam
 dē pugnā et dispersōs subitō adortum ma-
 gis ratiōne et cōsiliō quam virtūte vicisse.
 Cui ratiōnī contrā hominēs barbarōs atque
 imperitōs locus fuisset, hāc nē ipsum qui-
 dem spērāre nostrōs exercitūs capī posse.
 Quī suum timōrem in rei frumentāriae si-
 mulatiōnem angustiasque itineris cōfer-
 rent, facere arroganter, cum aut dē officiō
 imperātōris dēspērāre aut praescribere

vidērentur. Haec sibi esse cūrae; frūmentum Sēquanōs, Leucōs, Lingōnēs subministrāre, iamque esse in agrīs frūmenta mātūra; dē itinere ipsōs brevī tempore iudicātūrōs. Quod nōn fore dictō audientēs neque signa lātūrī dicantur, nihil sē eā rē commoveri: scīre enim, quibuscumque exercitus dictō audiēns nōn fuerit, aut male rē gestā fortūnam dēfuisse aut aliquō facinore compertō avaritiā esse convictā; suā innocentiam perpetuā vitā, fēlicitatem Helvētiōrum bellō esse perspectā. Itaque sē, quod in longiōrem diem collātūrus fuisset, repraesentātūrum et proximā nocte dē quārtā vigiliā castra mōtūrum, ut quam primum intellegere posset, utrum apud eōs pūdor atque officium an timor sōlus valeret. Quod sī praetereā nēmō sequatur, tamen sē cum sōlā decimā legiōne itūrum, sibi que eam praetōriā cohortem futurā. Huic legiōnī Caesar et indulerat praecipuē et propter virtutē cōfidebat māximē.

XLI. Hāc ōrātiōne habitā mirum in modum conversae sunt omnium mentēs summaque alacritās et cupiditās bellī gerendī illāta est, princepsque decima legiō per tribūnōs militum eī grātiās ēgit, quod dē sē optimum iudiciū fēcisset, sēque esse ad bellum gerendum parātissimā cōfirmāvit. Deinde reliquae legiōnēs cum tribūnis militum et primōrum ōrdinum centuriōnibus ēgērunt, utī Caesari satisfacerent: sē neque umquam dubitāsse neque timuisse neque dē summā bellī suū iudiciū, sed imperātōris esse existimāvisse. Eōrum satisfactiōne acceptā et itinere exquisitō per Diviciacum, quod ex Gallis eī māximā fidem habēbat, ut milium amplius quinquāgintā circuitū locis apertīs exercitum

dūceret, de quārtā vigiliā, ut dixerat, profectus est. Septimō diē, cum iter nōn intermitteret, ab explorātoribus certior factus est Ariovisti cōpiās ā nostris milibus passuum XXIV abesse.

XLII. Cōgnitō Caesaris adventū Ariovistus lēgātōs ad eum mittit: quod antea de colloquiō postulāset, id persē fieri licēre, quoniam propius accessisset sēque id sine periculō facere posse existimāre. Nōn respuit condiōnem Caesar iamque eum ad sānitatem reverti arbitrābatur, cum id, quod antea petenti dēnegāset, ūltrō polliceretur, māgnamque in spem veniebat prō suis tantis populique Rōmānī in eum beneficiis cōgnitis suis postulātis fore, uti pertinaciā desisteret. Diēs colloquiō dictus est ex eō diē quintus. Interim saepe ūltrō citrōque cum lēgātī inter eōs mitterentur, Ariovistus postulāvit, nē quem peditem ad colloquium Caesar addūceret; verēri sē, nē per insidiās ab eō circumveniretur; uterque cum equitātū veniret: aliā ratiōne sēsē nōn esse ventūrum. Caesar, quod neque colloquium interpositā causā tolli volēbat neque salutem suam Gallōrum equitātui committere audēbat, commodissimum esse statuit omnibus equis Gallis equitibus detractis eō legiōnāriōs milites legiōnis decimae, cui quam maxime cōfidebat, impōnere, ut praesidium quam amicissimum, si quid opus factō esset, habēret. Quod cum fieret, nōn irrīdiculē quidam ex militibus decimae legiōnis dixit, plūs, quam pollicitus esset, Caesarem facere: pollicitum sē in cohortis praetōriae locō decimam legiōnem habitūrum, ad equum rescribere.

XLIII. Plānitēs erat māgna et in eā tumulus terrēnus satis grandis. Hic locus aequō fere spatiō ā castris Ariovisti et Caesaris aberat. Eō, ut erat dictum, ad colloquium vērunt. Legiōnem Caesar, quam equis vexerat, passibus ducentis ab eō tumulō

cōstituit; item equitēs Ariovisti pari intervallō cōstitērunt. Ariovistus, ex equis ut colloquerentur et praeter sē dēnōs ut ad colloquium addūcerent, postulāvit. Ubi eō ventum est, Caesar initiō orationis sua senātusque in eum beneficia commemorāvit, quod rēx appellātus esset ā senātū, quod amicus, quod mūnera amplissimē missa; quam rem et paucis contigisse et prō magnis hominum officiis cōsuēsse tribuī docēbat; illum, cum neque aditum neque causam postulandī iustam habēret, beneficiō ac liberālitate suā ac senātus ea praemia cōsecutum. Docēbat etiam, quam veterēs quamque iustae causae necessitudinis ipsis cum Haeduis intercēderent, quae senātus cōsulta quotiēns quamque honorifica in eōs facta essent, ut omnī tempore tōtius Galliae principatū Haedui tenuissent, prius etiam, quam nostram amicitiam appetissent. Populi Rōmāni hanc esse cōsuētudinē, ut sociōs atque amīcōs nōn modo sui nihildēperdere, sed grātiā, dignitatē, honōre auctiōrēs esse vellet; quod vērō ad amicitiam populī Rōmāni attulissent, id iis ēripī quis patī posset? Postulāvit deinde eadem, quae lēgātis in mandātis dederat: nē aut Haeduis aut eōrum sociis bellum inferret; obsidēs redderet; si nullam partem Germānōrum domum remittere posset, at nē quōs amplius Rhēnum trānsire pateretur.

XLIV. Ariovistus ad postulata Caesaris pauca respondit, dē suis virtutibus multa praedicāvit: Trānsisse Rhēnum sēsē nōn suā sponte, sed rogātum et arcessitum ā Gallis; nōn sine magnā spē magnisque praemiis domum propinquosque reliquisse; sēdēs habēre in Galliā ab ipsis concessās, obsidēs ipsōrum

voluntate datos: stipendium capere iure
 belli, quod victores victis imponere con-
 suerint. Non sese Gallis, sed Gallios sibi
 bellum intulisse: omnes Galliae civitates
 ad se oppugnandum venisse ac contra se
 castra habuisse; eas omnes copias a se uno
 proelio pulsas ac superatas esse. Si iterum
 experiri velint, se iterum paratum esse
 decertare; si pace uti velint, iniquum esse
 de stipendio recusare, quod sua voluntate
 ad id tempus pependerit. Amicitiam po-
 puli Romani sibi ornamento et praesidio,
 non detrimento esse oportere, idque se ea-
 spe appetisse. Si per populum Romanum
 stipendium remittatur et dediticii subtra-
 hantur, non minus libenter sese recusatu-
 rum populi Romani amicitiam, quam appe-
 tierit. Quod multitudinem Germanorum in
 Galliam traducat, id se sui muniendi, non
 Galliae impugnandae causa facere; eius rei
 testimonium esse, quod nisi rogatus non ve-
 nerit et quod bellum non intulerit, sed defen-
 derit. Se prius in Galliam venisse quam po-
 pulum Romanum. Numquam ante hoc tem-
 pus exercitum populi Romani Galliae pro-
 vinciae finibus egressum. Quid sibi vellet?
 Cur in suas possessiones veniret? Provin-
 ciam suam hanc esse Galliam, sicut illam
 nostram. Ut ipsi concedi non oporteret, si
 in nostros fines impetum faceret, sic item
 nos esse iniquos, quod in suo iure se inter-
 pellaremus. Quod fratres a senatu Haeduos
 appellatos diceret, non se tam barbarum ne-
 que tam imperitum esse rerum, ut non sciret
 neque bello Allobrogum proximo Haeduos
 Romanis auxilium tulisse neque ipsos in

hīs contentiōnibus, quās Haedui sēcum et cum Sēquanis habuissent, auxiliō populi Rōmāni ūsōs esse. Dēbere sē suspicārī, simulatā Caesarem amicitia, quod exercitum in Galliā habeat, sui opprimendi causā habere. Quinisi dēcēdat atque exercitum dēducāt ex hīs regiōnibus, sēsē illum nōn prō amicō, sed prō hoste habitūrum. Quod si eum interfecerit, multis sēsē nōnihilis principibusque populi Rōmāni grātum esse factūrum — id sē ab ipsis per eōrum nūntiōs compertum habere —, quōrum omnium grātiā atque amicitia eius morte redimere posset. Quod si discessisset et liberā possessionem Galliae sibi trādidisset, māgnō sē illum praemiō remunerātūrum et, quaecumque bella geri vellet, sine ullō eius labōre et periculō cōfectūrum.

XLV. Multa ā Caesare in eam sententia dicta sunt, quārē negōtiō dēsistere nōn posset: neque suam neque populi Rōmāni cōsuētudinē pati, uti optimē merentēs sociōs dēsereret, neque sē iudicāre Galliā pōtius esse Ariovisti quam populi Rōmāni. Bellō superātōs esse Arvernōs et Rūtēnōs ā Q. Fābiō Māximō, quibus populus Rōmānus ignōvisset neque in prōvinciā redēgisset neque stipendium imposuisset. Quod si antiquissimum quodque tempus spectārī oportēret, populi Rōmāni iustissimum esse in Galliā imperium; si iudiciū senātūs observārī oportēret, liberā dēbere esse Galliā, quam bellō victā suis lēgibus ūti voluisset.

XLVI. Dum haec in colloquiō geruntur, Caesari nūntiatum est equitēs Ariovisti propius tumulum accēdere et ad nostrōs adequitāre, lapidēs tēlaque in nostrōs

conicere. Caesar loquendi finem fecit seque ad suos recepit suisque imperavit, ne quod omnino telum in hostes reicerent. Nam etsi sine ullo periculo legionis delectae cum equitatu proelium fore videbat, tamen committendum non putabat, ut pulsus hostibus dici posset eos a se per fidem in colloquio circumventos. Posteaquam in vulgus militum elatum est, quam arrogantiam in colloquio Ariovistus usus omni Gallia Romanis interdixisset impetumque in nostros eius equites fecissent eaque res colloquium ut diremisset, multo maior alacritas studiumque pugnandi maius exercitui iniectum est.

XLVII. Biduo post Ariovistus ad Caesarem legatos mittit: Velle se de iis rebus, quae inter eos agi coeptae neque perfectae essent, agere cum eo: uti aut iterum colloquio diem constitueret aut, si id minus vellet, ex suis legatum aliquem ad se mitteret. Colloquendi Caesari causa visa non est, et eo magis, quod pridie eius diei Germani retineri non potuerant, quin tela in nostros conicerent. Legatum ex suis sese magno cum periculo ad eum missum et hominibus feris obiectum existimabat. Commodissimum visum est C. Valerium Procillum, C. Valeri Caburi filium, summam virtute et humanitate adulescentem, cuius pater a C. Valerio Flacco civitate donatus erat, et propter fidem et propter linguae scientiam, quam multa iam Ariovistus longinqua consuetudine utebatur, et quod in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum mittere et una M. Metium, qui hospitio Ariovisti utebatur. His mandavit, ut, quae diceret Ariovistus, cognoscerent et ad se referrent. Quos cum apud se in castris Ariovistus conspexisset, exercitu suo praesente conclamavit: Quid ad se venirent? an speculandi causa? Conantes dicere prohibuit et in catenas coniecit.

XLVIII. Eodem die castra promovit et milibus passuum sex a Caesaris castris sub monte consedit.

Postridiē eius diē praeter castra Caesaris suās cōpiās
 trādūxit et milibus passuum duōbus ūltrā eum castra
 fecit eō cōsiliō, uti frūmentō commeātūque, quī ex
 Sēquanis et Haeduīs supportārētur, Caesarem interclū-
 deret. Ex eō diē diēs continuōs quinque Caesar prō
 castris suās cōpiās prōdūxit et aciem instructam ha-
 buit, ut, si vellet Ariovistus proeliō contendere, ei
 potestās nōn deesset. Ariovistus hīs omnibus diēbus
 exercitum castris continuit, equestri proeliō cotidie
 contendit. Genus hōc erat pūgnae, quō sē Germānī
 exercuerant. Equitum milia erant sex, totidem numerō
 peditēs vėlōcissimī ac fortissimī, quōs ex omnī cōpiā
 singulī singulōs suae salutis causā dēlēgerant: cum
 his in proeliis versābantur. Ad eōs sē equitēs recipiē-
 bant: hī si quid erat dūrius, concurrēbant, si quī
 graviore vulnere acceptō equō dēciderat, circumsistē-
 bant: si quō erat longius prōdeundum aut celerius
 recipiendum, tanta erat hōrum exercitātiōne celeritās,
 ut iūbis equōrum sublevātī cursum eōrum adaequārent.

XLIX. Ubi eum castris sē tenēre Caesar intel-
 lēxit, nē diūtius commeātū prohibērētur, ūltrā eum
 locum, quō in locō Germānī cōsēderant, circiter passūs
 sescentōs ab his, castris idōneum locum dēlēgit aciēque
 triplici instructā ad eum locum vēnit. Primam et
 secundam aciem in armīs esse, tertiam castra mūnīre
 iūssit. Hic locus ab hoste circiter passūs sescentōs, uti
 dictum est, aberat. Eō circiter hominum XVI milia expe-
 dita cum omnī equitātū Ariovistus misit, quae cōpiae
 nostrōs perterrērent et mūnitiōne prohibērent. Nihilō
 sēcūs Caesar, ut ante cōstituerat, duās aciēs hostem
 prōpulsāre, tertiam opus perficere iūssit. Mūnitis castris
 duās ibi legiōnēs reliquit et partem auxiliōrum, quat-
 tuor reliquās legiōnēs in castra māiōra redūxit.

L. Proximō diē institutō suō Caesar ex castris
 utrisque cōpiās suās ēdūxit paulumque ā māiōribus
 castris prōgressus aciem instrūxit: hostibus pūgnandī

potestatem fecit. Ubi nē tum quidem eōs prōdire intellēxit, circiter merīdiem exercitum in castra redūxit. Tum dēnum Ariovistus partem suārum cōpiārum, quae castra minōra oppugnāret, misit. Acrīter utrimque usque ad vesperum pugnātum est. Sōlis occāsū suās cōpiās Ariovistus multis et illātis et acceptis vulneribus in castra redūxit. Cum ex captivis quaereret Caesar, quam ob rem Ariovistus proeliō nōn dēcertāret, hanc causam reperiēbat, quod apud Germānōs ea cōsuetūdō esset, ut matrēs familiae eōrum sortibus et vāticinātiōnibus dēclārarent, utrum proelium committi ex usū esset necne; eas ita dicere: nōn esse fās Germānōs superāre, si ante novam lūnam proeliō contendissent.

LI. Postridiē eius diēi Caesar praesidiō utrisque castris, quod satis esse visum est, reliquit, omnēs alārīos in cōspectū hostium prō castris minōribus cōstituit, quod minus multitudīne militum legiōnāriōrum prō hostium numerō valēbat, ut ad spēcīem alārīs ūteretur; ipse triplici instructā aciē usque ad castra hostium accessit. Tum dēnum necessariō Germāni suās cōpiās castris edūxerunt generatimque cōstituerunt paribus intervallis, Harūdēs, Marcomannōs, Tribōcōs, Vangiōnēs, Nemētēs, Sedusiōs, Suebōs, omnemque aciem suam raedis et carris circumdederunt, nē qua spēs in fugā relinqueretur. Eō mulierēs imposuerunt, quae in proelium proficiscentēs passis manibus flentēs implōrābant, nē sē in servitūtem Rōmānis trāderent.

LII. Caesar singulis legiōnibus singulōs lēgātōs et quaestōrem praefecit, uti eōs testēs suae quisque virtutis habēret; ipse ā dextrō cornū, quod eam partem minimē firmam hostium esse animadverterat, proelium commisit. Ita nostri acriter in hostēs signō datō impetum fecerunt, itaque hostēs repente celeriterque prōcurrerunt, ut spatium pila in hostēs coniciendi nōn darētur. Reiectis pilis cominus gladiis pugnātum est. At

Germāni celeriter ex cōsuētudine suā phalange factā impetus gladiōrum excēperunt. Reperti sunt complūrēs nostri militēs, qui in phalangem insilirent et scūta manibus revellerent et dēs super vulnerārent. Cum hostium aciēs ā sinistrō cornū pulsa atque in fugam conversa esset, ā dextrō cornū vehementer multitudine suōrum nostram aciem premēbant. Id cum animadvertisset P. Crassus adulescēns, qui equitātui praeerat, quod expeditior erat quam ii, qui inter aciem versābantur, tertiam aciem laborantibus nostris subsidiō misit.

LIII. Ita proelium restitutum est, atque omnēs hostēs terga vertērunt neque prius fugere dēstiterunt, quam ad flūmen Rhēnum milia passuum ex eō locō circiter quinque pervēnerunt. Ibi pērpauca aut viribus cōfisi trānāre contendērunt aut lintribus inventis sibi salutem repperērunt. In hīs fuit Ariovistus, qui nāvīcūlam dēligatam ad ripam nactus eā profugit; reliquōs omnēs cōsecuti equitēs nostri interfēcērunt. Duae fuērunt Ariovisti uxōrēs, una Suēba nātiōne, quam domō sēcum dūxerat, altera Nōrica, rēgis Vocciōnis sōror, quam in Galliā dūxerat ā frātre missam: utraque in eā fugā periit; fuērunt duae filiae: hārum altera occisa, altera capta est. C. Valērius Procillus cum ā custōdibus in fugā trinis catēnis vinctus traheretur, in ipsum Caesarem hostēs equitātū persequentem incidit. Quae quidem rēs Caesari nōn minōrem, quam ipsa victōria, voluptātem attulit, quod hominem honestissimum prōvinciae Galliae, suum familiārem et hospitem, ēreptum ex manibus hostium sibi restitutum vidēbat neque eius calamitāte dē tantā voluptate et grātulatiōne quicquam fortūna dēminuerat. Is sē praesente dē sē ter sortibus cōsultum dicebat, utrum igni statim necārētur an in aliud tempus reservārētur: sortium beneficiō sē esse incōlūmem. Item M. Mētiū repertus et ad eum reductus est.

LIV. Hōc proeliō trāns Rhēnum nūntiatō Suēbi, qui ad ripās Rhēni vēnerant, domum reverti coepērunt: quōs Ubii, qui proximi Rhēnum incolunt, perterritōs sēnsērunt; insecuti māgnū ex iis numerum occiderunt. Caesar unā aestāte duōbus mājimīs bellis cōfectis mājurius paulō, quam tempus anni postulābat, in hiberna in Sēquanōs exercitum dēdūxit; hibernis Lābiēnum praeposuit; ipse in citeriōrem Galliam ad conventus agendōs profectus est.

IV. Други британски поход.

(I. V. cc. 8—23. a. a. Chr. n. LIV.)

VIII. His rēbus gestis, Lābiēnō in continēti cum tribus legiōnibus et equitum milibus duōbus relictō, ut portūs tuērētur et rem frumentāriam prōvidēret, quaeque in Galliā gererentur, cōgnōsceret cōsiliumque prō tempore et prō rē caperet, ipse cum quīnque legiōnibus et pari numerō equitum, quem in continēti reliquerat, ad sōlis occāsum nāvēs solvit et lēni Africō prōvectus mediā circiter nocte ventō intermissō cursum nōn tenuit et longius dēlātus aestū ortā lūce sub sinistrā Britanniam relictam cōspēxit. Tum rursus aestūs commutātiōnem secūtus rēmīs contendit, ut eam partem insulae caperet, quā optimum esse ēgressum superiōre aestāte cōgnōverat. Quā in rē admodum fuit militum virtūs laudanda, qui vectōriis gravibusque nāvigiis nōn intermissō remigandi labōre longārum nāvium cursum adaequāunt. Accessum est ad Britanniam omnibus nāvibus meridiānō fere tempore, neque in eō locō hostis est vīsus; sed, ut postea Caesar ex captivīs cōgnōvit, cum māgnae manūs eō convēnissent, multitudīne nāvium perterritae, quae cum annōtinis privātisque, quās sui quisque commodi causā fēcerat, amplius octingentae unō erant visae tempore, ā litore discesserant ac sē in superiōra loca abdiderant.

IX. Caesar expositō exercitū et locō castris idō-neō captō, ubi ex captivis cōgnōvit, quō in locō ho-stium cōpiae cōnsēdissent, cohortibus decem ad mare relictis et equitibus trecentis, quī praesidiō nāvibus essent, dē tertiā vigiliā ad hostēs contendit eō minus veritus nāvibus, quod in litore molli atque apertō dēligatās ad ancoram relinqueret; ei praesidiō nāvi-busque Q. Atrium praefecit. Ipse noctū prōgressus milia passuum circiter XII hostium cōpiās cōspicātus est. Illi equitatū atque essēdis ad flūmen prōgressi ex locō superiōre nostrōs prohibere et proelium commit-tere coepērunt. Repulsi ab equitatū sē in silvās abdi-dērunt locum nacti ēgregiē et nātūrā et opere mūni-tum, quem domestici bellī, ut vidēbātur, causā iam ante praeparāverant; nam crēbris arboribus succisis omnēs intrōitūs erant praeclūsī. Ipsī ex silvis rārī prōpugnā-bant nostrōsque intrā mūnitiōnēs ingrēdi prohibēbant. At milites legiōnis septimae testūdine factā et aggere ad mūnitiōnēs adiectō locum cēpērunt eōsque ex silvis expulērunt paucis vulneribus acceptis. Sed eōs fugientēs longius Caesar prōsequi vetuit, et quod loci nātūram ignōrābat et quod magnā parte diēi cōsumptā mūnitiōni castrōrum tempus relinqui volēbat.

X. Postridiē eius diēi māne tripertitō milites equitēsque in expeditiōnem misit, ut eōs, quī fugerant, persequerentur. His aliquantum itineris prōgressis, cum iam extrēmī essent in prōspectū, equitēs ā Q. Atriō ad Caesarem vērērunt, quī nūntiarent superiōre nocte māmā coortā tempestāte prope omnēs nāvēs afflic-tās atque in litore ēiectās esse, quod neque ancorae funēsque subsisterent neque nautae gubernātōrēsque vim tempestātis pati possent; itaque ex eō concursū nāvium māgnū esse incommodum acceptum.

XI. His rēbus cōgnitis Caesar legiōnēs equitatum-que revocārī atque in itinere resistere iubet, ipse ad nāvēs revertitur; eadam fere, quae ex nūntiis litte-

risque cōgnōverat, cōram perspicit, sic ut āmissis circiter XL nāvibus reliquae tamen refici posse magnō negōtiō vidērentur. Itaque ex legiōnibus fabrōs dēligit et ex continenti aliōs arcessi iubet. Lābiēnō scribit, ut, quam plūrimās posset, iis legiōnibus, quae sunt apud eum, nāvēs instituat. Ipse, etsi rēs erat multae operae ac labōris, tamen commodissimum esse statuit omnes nāvēs subdūci et cum castris unā mūnitiōne coniungi. In his rēbus circiter diēs X cōsumit, nē nocturnis quidem temporibus ad labōrem militum intermissis. Subductis nāvibus castrisque ēgregiē mūnitis eādem cōpiās, quās ante, praesidiō nāvibus reliquit, ipse eōdem, unde redierat, proficiscitur. Eō cum vēnisset, māiōres iam undique in eum locum cōpiae Britannōrum convēnerant summā imperiī bellique administrandi cōmūni cōnsiliō permissā Cassivellaunō, cūius finēs ā maritimis civitatibus flūmen dividit, quod appellātur Tāmēsis, ā mari circiter milia passuum LXXX. Huic superiōre tempore cum reliquis civitatibus continentia bella intercesserant; sed nostrō adventū permōti Britannī hunc tōli bellō imperiōque praefecerant.

XII. Britanniae pars interior ab iis incolitur, quōs nātōs in insulā ipsā memoriā prōditum dicunt, maritima pars ab iis, qui praedae ac belli inferendī causā ex Belgiō trāsiērunt (qui omnes fere iis nōminibus civitātum appellantur, quibus orti ex civitatibus eō pervēnerunt) et bellō illatō ibi permānsērunt atque agrōs colere coepērunt. Hominum est infinita multitūdō crēberrimaque aedificia fere Gallicis cōnsimilia, pecorum magnus numerus. Utuntur aut nummō aureō aut tāleis ferreis ad certum pondus exāminātis prō nummō. Nāscitur ibi plumbum album in mediterrāneis regiōnibus, in maritimis ferrum, sed eius exigua est cōpia; aere utuntur importatō. Materia cūiusque generis, ut in Galliā, est praeter fāgum atque abiētem. Leporem et gallinam et ānserem gustāre fās nōn

putant; haec tamen alunt animi voluptätisque causā. Loca sunt temperatiōra quam in Galliā remissiōribus frigoribus.

XIII. Insula nātūrā triquētra, cūius ūnum lātus est contrā Galliam. Hūius lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quō fere omnēs ex Galliā nāvēs appelluntur, ad orientem sōlem, inferior ad meridiem spectat. Hōc pertinet circiter milia passuum D. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem sōlem; quā ex parte est Hibernia, dimidiō minor, ut existimātur, quam Britannia, sed pari spatiō transmissus, atque ex Galliā est in Britanniam. In hōc mediō cursū est insula, quae appellātur Mōna; complūrēs praetereā minōres subiectae insulae existimantur, dē quibus insulis nōnnūlli scripsērunt diēs continuos XXX sub brūmā esse noctem. Nōs nihil dē eō percontatiōnibus reperiēbāmus, nisi certis ex aquā mēnsuris breviorēs esse quam in continenti noctēs videbāmus. Hūius est longitūdō lateris, ut fert illōrum opinio, DCC milium. Tertium est contrā septentrionēs: cui parti nūlla est obiecta terra, sed eius angulus lateris māximē ad Germaniam spectat. Hōc milia passuum DCCC in longitūdinem esse existimātur. Ita omnis insula est in circuitū vicies centum milium passuum.

XIV. Ex his omnibus longē sunt hūmanissimi, qui Cantium incolunt, quae regiō est maritima omnis, neque multum ā Gallicā differunt cōsuetūdine. Interiōrēs plērique frumenta nōn serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnēs vērō sē Britannī vitrō inficiunt, quod caeruleum efficit colōrem, atque hōc horridiōrēs sunt in pūgnā aspectū; capillōque sunt prōmissō atque omnī parte corporis rāsā praeter caput et labrum superius.

XV. Equitēs hostium essedāriūque ācriter proeliō cum equitātū nostrō in itinere cōflixerunt, ita tamen ut nostri omnibus partibus superiōrēs fuerint atque

eōs in silvās collēsque compulerint; sed complūribus interfectis cupidius insecuti nōnnullōs ex suis amiserunt. At illi intermissō spatiō, imprudentibus nostris atque occupātis in mūnitiōe castrōrum, subitō sē ex silvis eiecērunt impetūque in eōs factō, qui erant in statione prō castris collocāti, ācritēr pūgnāverunt duābusque missis subsidiō cohortibus ā Caesare atque hīs primis legiōnum duārum, cum hae perexiguō intermissō loci spatiō inter sē cōstitissent, novō genere pūgnae perterritis nostris per mediōs audācissimē perrūperunt sēque inde incōlūmēs recēperunt. Eō diē Q. Labērius Dūrus, tribūnus militum, interficitur. Illi plūribus submissis cohortibus repelluntur.

XVI. Tōtō hōc in genere pūgnae, cum sub oculis omnium ac prō castris dimicāretur, intellectum est nostrōs propter gravitātem armōrum, quod neque insequi cēdētēs possent neque ab signis discēdere auderēt, minus aptōs esse ad hūius generis hostem, equitēs autem magnō cum periculō proeliō dimicāre, propterea quod illi etiam cōsultō plērumque cēderent et, cum paulum ab legiōnibus nostrōs remōvissent, ex essedis dēsilirent et pedibus dispari proeliō contenderent. Equestris autem proelii ratiō et cēdentibus et insequentibus pār atque idem periculum inferēbat. Accēdebat hūc, ut numquam cōferti, sed rārī māgnisque intervallis proeliārentur stationēsque dispositas habērent atque aliōs alii deinceps exciperent integrique et recentēs dēfatigātis succēderent.

XVII. Posterō diē procul ā castris hostēs in collibus cōstitērunt rārīque sē ostendere et lēnius quam pridīe nostrōs equitēs proeliō lacessere coepērunt. Sed meridiē, cum Caesar pābulandi causā trēs legiōnes atque omnem equitātum cum C. Trebōniō lēgātō mississet, repente ex omnibus partibus ad pābulatōrēs advolāverunt, sic uti ab signis legiōnibusque nōn absisterent. Nostri ācritēr in eōs impetū factō reppulē-

runt neque finem sequendi fecerunt, quoad subsidio confusi equites, cum post se legiones viderent, praecipites hostes egerunt magnoque eorum numero interfecto neque sui colligendi neque consistendi aut ex essedis desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga protinus, quae undique convenerant, auxilia discesserunt, neque post id tempus umquam summis nobiscum copiis hostes contenderunt.

XVIII. Caesar cognitio consilio eorum ad flumen Tamēsim in fines Cassivellauni exercitum duxit; quod flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc aegre, transiri potest. Eo cum venisset, animadvertit ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas. Ripa autem erat acutis sudibus praefixis munita, eiusdemque generis sub aqua defixae sudēs flumine tangebantur. His rebus cognitis a captivis perflugisque Caesar praemisso equitatu confestim legiones subsequi iussit. Sed ea celeritate atque eo impetu milites ierunt, cum capite solo ex aqua exstarent, ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent ripasque dimitterent ac se fugae mandarent.

XIX. Cassivellaunus, ut supra demonstravimus, omni deposita spe contentiōnis, dimissis amplioribus copiis, milibus circiter IV essedariorum relictis itinera nostra servabat paulumque ex via excedebat locisque impeditis ac silvestribus sese occultabat atque iis regionibus, quibus nos iter facturōs cognoverat, pecora atque homines ex agris in silvas compellebat et, cum equitatus noster liberius praedandi vastandique causā se in agrōs eiēcerat, omnibus viis semitisque essedarios ex silvis emittebat et magnō cum periculo nostrorum equitum cum iis confligebat atque hoc metū lātius vagari prohibebat. Relinquebatur, ut neque longius ab agmine legionum discēdi Caesar pateretur, et tantum agris vastandis incendiisque faciendis hostibus

noceretur, quantum in labore atque itinere legionarii milites efficere poterant.

XX. Interim Trinobantes, prope firmissima earum regionum civitas, ex qua Mandubracius adulescens Caesaris fidem secutus ad eum in continentem venerat, cuius pater in ea civitate regnum obtinuerat interfectusque erat a Cassivellauno, ipse fugam mortem vitaverat, legatos ad Caesarem mittunt pollicenturque sese ei dedituros atque imperata facturos; petunt, ut Mandubracium ab iniuria Cassivellauni defendat atque in civitatem mittat, qui praesit imperiumque obtineat. His Caesar imperat obsides XL frumentumque exercitui Mandubraciumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerunt, obsides ad numerum frumentumque miserunt.

XXI. Trinobantibus defensis atque ab omni militum iniuria prohibitis Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibröci, Cassi legationibus missis sese Caesari dunt. Ab iis cognoscit non longe ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse silvis paludibusque munitum, quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum silvas impeditas vallö atque fossa muniunt, quo incursiois hostium vitandae causa convenire consueverunt. Eo proficiscitur cum legionibus; locum reperit egregie naturam atque opere munitum; tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes paulisper morati militum nostrorum impetum non tulerunt seseque alia ex parte oppidi eiecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus multique in fugam sunt comprehensi atque interfecti.

XXII. Dum haec in his locis geruntur, Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare supra demonstravimus, quibus regionibus quattuor reges praeerant, Cingelörix, Carvilius, Taximagulus, Segovax, nuntios mittit atque iis imperat, uti coactis omnibus copiis

castra nāvālia de improvīsō adorian̄tur atque oppugnent. Hi cum ad castra venissent, nostri eruptionē factā multis eōrum interfectis, captō etiam nobili duce Lugotorige, suōs incolumēs redūxerunt. Cassivellaunus hōc proeliō nūntiātō, tot dētrimentis acceptis, vastātis finibus, māximē etiam permōtus defectionē civitātum, lēgātōs per Atrēbātem Commium de dēditionē ad Caesarem mittit. Caesar, cum cōstituisset hiemāre in continenti propter repentinōs Galliae mōtus neque multum aestātis superesset atque id facile extrahi posse intellexeret, obsidēs imperat et, quid in annōs singulōs vectigālis populō Rōmānō Britannia penderet, cōstituit; interdicit atque imperat Cassivellaunō, nē Mandubraciō neu Trinobantibus noceat.

XXIII. Obsidibus acceptis exercitum reducit ad mare, nāves invēnit refectās. His dēductis, quod et captivōrum māgnū numerum habēbat et nōnnūllae tempestate dēperierant nāvēs, duobus commeātibus exercitum reportāre instituit. Ac sic accidit, uti ex tantō nāvium numero tot nāvigationibus neque hōc neque superiōre annō ulla omninō nāvis, quae milites portāret, dēsiderārētur; at ex iis, quae inānēs ex continenti ad eum remitterentur priōris commeātus expositis militibus et quās postea Lābiēnus faciendās cūrāverat numero LX, perpaucae locum caperent, reliquae fere omnēs reicerentur. Quās cum aliquamdiū Caesar frustrā exspectāssset, nē anni tempore a nāvigatione excluderētur, quod aequinoctium suberat, necessariō angustius milites collocāvit ac summā tranquillitate consecutā, secundā initā cum solvisset vigiliā, primā lūce terram attingit omnēsque incolumēs nāvēs perdūxit.

V. Обичаји у Гала и Германа.

(l. VI cc. XI—XXVIII).

XI. Quoniam ad hunc locum perventum est, non aliēnum esse videtur de Galliae Germaniaeque moribus et, quō differant hae nationēs inter sēsē, propōnere. In Galliā non solum in omnibus civitatibus atque in omnibus pagis partibusque, sed paene etiam in singulis domibus factionēs sunt, earumque factionum principes sunt, quī summam auctoritatem eorum iudiciō habere existimantur, quōrum ad arbitrium iudiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Idque eius rei causā antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contrā potentiorem auxilii egeret; suos enim quisque opprimi et circumveniri non patitur neque, aliter si faciat, ullam inter suos habet auctoritatem. Haec eadem ratio est in summā totius Galliae; namque omnes civitates in partes divisae sunt duās.

XII. Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani. Hi cum per se minus valerent, quod summa auctoritas antiquitus erat in Haeduis magnaeque eorum erant clientelae, Germanos atque Ariovistum sibi adiunxerant eosque ad se magnis iacturis pollicitationibusque perduxerant. Proeliis vero compluribus factis secundis atque omni nobilitate Haeduorum interfecta tantum potentiam antecesserant, ut magnam partem clientium ab Haeduis ad se traducerent obsidesque ab iis principum filios acciperent et publicē iurare cogerent nihil se contrā Sequanos consilii inituros et partem finitimi agri per vim occupatam possiderent Galliaeque totius principatum obtinerent. Quā necessitate adductus Diviciacus auxilii petendi causā Rōmam ad senatum profectus imperfectā rē redierat. Adventū Caesaris factā commutatione rerum, obsidibus Haeduis redditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Caesarem comparatis, quod il, qui se ad eorum amicitiam aggre-

gāverant, meliōre condiōne atque aequiōre imperiō sē ūti videbant, reliquis rēbus eōrum grātiā dignitatēque amplificātā, Sēquanī principātum dīmiserant. In eōrum locum Rēmī successerant; quōs quod adaequāre apud Caesarem grātiā intellegēbatur, īi, qui propter veterēs inimiciās nullō modō cum Haeduis coniungī poterant, sē Rēmīs in clientēlam dicābant. Hōs illi diligenter tuēbantur: ita et novam et repente collectam auctōritātem tenēbant. Eō tum stātū rēs erat, ut longē principēs habērentur Haedui, secundum locum dignitātis Rēmī obtinērent.

XIII. In omnī Galliā eōrum hominum, quī aliquō sunt numerō atque honōre, genera sunt duo. Nam plēbēs paene servōrum habētur locō, quae nihil audet per sē, nulli adhibētur cōnsiliō. Plērīque, cum aut aere aliēnō aut māgnitudine tributōrum aut iniuriā potentiōrum premuntur, sēsē in servitūtem dicant nōbilibus, quibus in hōs eadem omnia sunt iūra, quae dominis in servōs. Sed dē his duōbus generibus alterum est drūddum, alterum equitum. Illi rēbus divīnis intersunt, sacrificia publica ac privāta prōcūrant, religiōnēs interpretantur; ad eōs māgnus adulēscentium numerus disciplīnae causā concurrīt, māgnōque hī sunt apud eōs honōre. Nam sere dē omnibus contrōversīs publicis privātisque cōstituunt et, si quod est admissum facinus, si caedēs facta, si dē hērēditate, dē finibus contrōversia est, iidem dēcernunt, praemia poenāsque cōstituunt; si quī aut privātus aut populus eōrum dēcrētō nōn stetit, sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eōs est gravissima. Quibus ita est interdictum, hī numerō impiōrum ac scelerātōrum habentur, his omnēs decēdunt, aditum eōrum sermōnemque dēfugiunt, nē quid ex contāgiōne incommodi accipiant, neque his petentibus iūs redditur neque honōs ūllus communicātur. His autem omnibus druidibus praeest ūnus, qui summā inter eōs habet auctōritātem. Hōc mortuō aut si quī ex reliquis excellit dignitatē, succēdit, aut si sunt plūrēs parēs, suffrāgiō druidum, nōnnum-

quam etiam armis de principatu contendunt. Hi certo anni tempore in finibus Carnuntum, quae regio totius Galliae media habetur, considunt in loco consecrato. Huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt eorumque decretis iudiciisque parent. Disciplina in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur, et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

XIV. Druides a bello abesse consueverunt neque tributa una cum reliquis pendunt; militiae vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati praemiis et sua sponte multi in disciplinam conveniunt et a parentibus propinquisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque annos nonnulli viginti in disciplina permanent. Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Graecis litteris utantur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur, quod neque in vulgum disciplinam efferri velint neque eos, qui discunt, litteris confisos minus memoriae studere, quod fere plerisque accidit, ut praesidio litterarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. Imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant metu mortis neglecto. Multa praeterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac potestate disputant et iuventuti tradunt.

XV. Alterum genus est equitum. Hi, cum est usus atque aliquod bellum incidit (quod fere ante Caesaris adventum quotannis accidere solebat, uti aut ipsi iniurias inferrent aut illatas propulsarent), omnes in bello versantur, atque eorum ut quisque est genere copiusque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet. Hanc unam gratiam potentiamque noverunt.

XVI. Natiō est omnis Gallōrum admodum dēdita religiōnibus, atque ob eam causam, qui sunt affecti graviōribus morbis quique in proeliis periculisque versantur, aut prō victimis hominēs immolant aut sē immolātūrōs vōvent administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur, quod, prō vitā hominīs nisi hominis vitā reddatur, nōn posse deōrum immortalium nūmen placāri arbitrantur, publicēque eiusdem generis habent instituta sacrificia. Alii immāni magnitudine simulacra habent, quōrum contexta viminibus membra vivis hominibus complent; quibus succēnsis circumventi flammā exanimantur hominēs. Supplicia eōrum, qui in furtō aut latrōciniō aut aliquā noxiā sint comprehēsi, grātiōra dis immortalibus esse arbitrantur; sed cum eius generis cōpia defecit, etiam ad innocentium supplicia dēscendunt.

XVII. Deōrum maxime Mercūrium colunt; huius sunt plurima simulacra, hunc omnium inventōrem artium ferunt, hunc viarū atque itinerum ducem, hunc ad quaestūs pecuniae mercatūrāsque habere vim maximam arbitrantur; post hunc Apollinem et Martem et Iovem et Minervam. De his eandem fere, quam reliquae gentēs, habent opiniōnem: Apollinem morbōs depellere, Minervam operum atque artificiōrum initia tradere, Iovem imperium caelestium tenēre, Martem bella regere. Huic, cum proeliō dimicāre cōstituērunt, ea, quae bellō cēperint, plerumque dēvovent; cum superāvērunt, animalia capta immolant reliquāsque rēs in unum locum cōferunt. Multis in civitatibus hārum rerū exstructōs tumulōs locis cōsecrātis cōspicārī licet; neque saepe accidit, ut neglectā quispiam religiōne aut capta apud sē occultāre aut posita tollere auderet, gravissimumque ei rei supplicium cum cruciātū cōstitutum est.

XVIII. Galli sē omnēs ab Dite patre prōgnātōs praedicant idque ab druidibus prōditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis nōn numerō dierum, sed noctium finiunt: diēs natālēs et annōrum

initia sic observant, ut noctem diēs subsequātur. In reliquis vitae institutis hōc fere ab reliquis differunt, quod suōs liberōs, nisi cum adolēverunt, ut mūnus militiae sustinēre possint, pālam ad sē adire nōn patiuntur filiumque puerili aetate in publicō in cōspectū patris assistere turpe dūcunt.

XIX. Viri, quantās pecūniās ab uxōribus dōtis nōmine accēperunt, tantās ex suis bonis aestimatiōne factā cum dōtibus communicant. Huius omnis pecūniae coniunctim ratiō habetur fructūsque servantur; uter eōrum vitā superāvit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit. Viri in uxōrēs, sicuti in liberōs, vitae necisque habent potestatem; et cum pater familiae illustriōre locō nātus dēcessit, eius propinqui conveniunt et, dē morte si rēs in suspiciōnem veniit, dē uxōribus in servilem modum quaestionem habent et, si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatās interficiunt. Fūnera sunt prō cultū Gallōrum māgnifica et sumptuōsa; omniaque, quae vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animālia, ac paulō suprā hanc memoriā servi et clientēs, quōs ab iis dilectōs esse cōstābat, iūstis fūneribus cōfectis unā cremābantur.

XX. Quae civitatēs commodius suam rem publicam administrāre exīstimantur, habent lēgibus sāctum, si quis quid dē rē publicā ā finitimis rūmōre aut fāmā accēperit, uti ad magistrātum dēferat nēve cum quō aliō communicet, quod saepe hominēs temerāriōs atque imperitōs falsis rūmōribus terrēri et ad facinus impelli et dē summis rēbus cōsiliū capere cōgnitum est. Magistrātūs, quae visa sunt, occultant, quaeque esse ex ūsū iūdicāverunt, multitudinī prōdunt. Dē rē publicā nisi per conciliū loqui nōn concēditur.

XXI. Germānī multum ab hāc cōsuetūdine differunt. Nam neque druidēs habent, quī rēbus divinis praesint, neque sacrificiis student. Deōrum numerō eōs

solōs dūcunt, quōs cernunt et quōrum apertē opibus iuvantur, Sōlem et Vulcānum et Lūnam, reliquōs nē famā quidem accēperunt. Vita omnis in venātiōibus atque in studiis rei militāris cōsistit; ā parvis labōri ac dūritiae student.

XXII. Agri culturāe nōn student, māiorque pars eōrum victūs in lacte, cāseō, carne cōsistit. Neque quisquam agri modum certum aut finēs habet proprios, sed magistrātūs ac principēs in annōs singulōs gentibus cōgnātiōibusque hominum, quī tum unā coierunt, quantum et quō locō vīsum est agri, attribuant atque annō post aliō trānsire cōgunt. Eius rei multās afferunt causās: nē assiduā cōsuētūdine capti studium belli gerendi agri culturā commutent; nē latōs finēs parāre studeant potentiōrēs atque humiliōrēs possessiōibus expellant; nē accurātius ad frigora atque aestūs vitandōs aedificent; ne quā oriātur pecūniae cupiditās, quā ex rē factiōnēs dissensiōnēsque nascuntur; ut animi aequitate plēbem contineant, cum suās quisque opēs cum potentissimis aequārī videat.

XXIII. Civitatibus māxima laus est quam latissimē circum sē vastātis finibus solitūdines habere. Hōc proprium virtutis existimant, expulsōs agris finitimōs cedere neque quemquam prope audere cōsistere; simul hōc sē fore tutiōrēs arbitrantur repentinae incursiōnis timōre sublātō. Cum bellum civitās aut illatum dēfendit aut infert, magistrātūs, qui ei bellō praesint et vitae necisque habeant potestātem, dēliguntur. In pāce nullus est cōmūnis magistrātus, sed principēs regiōnum atque pāgōrum inter suōs iūs dicunt cōtrōversiāsque minuunt. Latrōcinia nullam habent infāmiām, quae extrā finēs cuiusque civitātis fiunt, atque ea iuventutis exercendae ac dēsidiāe minuendae causā fieri praedicant. Atque ubi quis ex principibus in cōciliō dixit sē ducem fore, quī sequi velint, profiteantur, cōnsurgunt ii, quī et causam et homi-

nem probant, suumque auxilium pollicentur atque a multitudine collaudantur; qui ex his secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumque his rerum postea fides derogatur. Hospitem violare fas non putant; qui quacumque de causa ad eos venerunt, ab iniuria prohibent sanctosque habent, hisque omnium domus patent victusque communicatur.

XXIV. Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent, propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea, quae fertilissima Germaniae sunt, loca circum Hercyniam silvam, quam Eratostheni et quibusdam Graecis famam notam esse video, quam illi Orcyniam appellant, Volcae Tectosages occupaverunt atque ibi consederunt; quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicae laudis opinionem. Nunc, quod in eadem inopia, egestate, patientia, qua ante, Germani permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur, Gallis autem provinciarum propinquitas et transmarinarum rerum notitia multa ad copiam atque usus largitur, paulatim assuefacti superari multisque victi proeliis ne se quidem ipsi cum illis virtute comparant.

XXV. Huius Hercyniae silvae, quae supra demonstrata est, latitudo novem dierum iter expedito patet: non enim aliter finiri potest, neque mensuras itinerum noverunt. Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus rectaque fluminis Danuvii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium; hinc se flectit sinistrorsus diversis a flumine regionibus multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit; neque quisquam est huius Germaniae, qui se aut adisse ad initium eius silvae dicat, cum dierum iter LX processerit, aut, quo ex loco oriatur, acceperit: multaque in ea genera ferarum nasci constat, quae reliquis in locis

visa nōn sint; ex quibus quae m̄ximē differant ā cēteris et memoriae prōdenda videantur, haec sunt.

XXVI. Est bōs cervi figurā, cūius ā mediā fronte inter aurēs ūnum cornū existit excelsius magisque directum his, quae nōbis nōta sunt, cornibus; ab eius summō sicut palmae rāmique lātē diffunduntur. Eadem est feminae marisque nātūra, eadem forma m̄gnitūdōque cornuum.

XXVII. Sunt item, quae appellantur alcēs. Hārum est cōnsimilis capris figurā et varietās pellium, sed m̄gnitūdine paulō antecēdunt mūtillaeque sunt cornibus et crūra sine nōdis articulisque habent neque quietis causā prōcumbunt neque, si quō afflictāe cāsū conciderunt, erigere sēsē aut sublevāre possunt. His sunt arborēs prō cubilibus; ad eās sē applicant atque ita paulum modo reclinātae quietem capiunt. Quārum ex vestigiis cum est animadversum ā venātōribus, quō sē recipere cōsuērint, omnēs eō locō aut ab rādīcibus subruunt aut accidunt arborēs, tantum ut summa specīes eārum stantium relinquātur. Hūc cum sē cōsuētūdine reclināverunt, infirmās arborēs pondere affligunt atque ūnā ipsae concidunt.

XXVIII. Tertium est genus eōrum, quī ūrī appellantur. Hi sunt m̄gnitūdine paulō infrā elephantōs, specīe et colōre et figurā tauri. M̄gna vis eōrum est et m̄gna velōcītās, neque hominī neque ferae, quam cōspēxerunt, parcut; assuēscere ad hominēs et m̄nsuēfieri nē parvuli quidem excepti possunt. Hōs studiōsē fōveīs captōs interficiunt; hōc sē labōre dūrant adulescentēs atque hōc genere venātīōnis exercent et, qui plūrimōs ex his interfecērunt, relātis in pūblicum cornibus, quae sint testimoniō, m̄gnam ferunt laudem. Amplitūdō cornuum et figurā et specīes multum ā nostrōrum boum cornibus differt. Haec studiōse conquisita ab labris argentō circumclūdunt atque in amplissimis epulis prō pōculis ūtuntur.

VI. Опсада Алезіје.

(l. VII. cc. LXVIII—XC. a. a. Chr. n. LII.)

LXVIII. Fugātō omni equitatū Vercingētōrix cōpiās, ut prō castris collocāverat, redūxit prōtinusque Alēsiam, quod est oppidum Mandubiōrum, iter facere coepit celeriterque impedimenta ex castris ēdūci et se subsequi iussit. Caesar impedimentis in proximum collem dēductis, duābus legiōnibus praesidiō relictis secūtus, quantum diēi tempus est passum, circiter III milibus hostium ex novissimō agmine interfectis alterō diē ad Alēsiam castra fecit. Perspectō urbis situ perterritisque hostibus, quod equitatū, quā māximē parte exercitus cōfidēbant, erant pulsi, adhortātus ad laborem milites circumvallāre instituit.

LXIX. Ipsum erat oppidum Alēsia in colle summo admodum ēditō locō, ut nisi obsidiōne expūgnārī nōn posse vidērētur; cūius collis radicēs duo duābus ex partibus flūmina subluēbant. Ante oppidum plānitēs circiter milia passuum III in longitudinem patēbat; reliquīs ex omnibus partibus collēs mediocri interiectō spatiō parī altitudinis fastigiō oppidum cingebant. Sub mūrō, quae pars collis ad orientem sōlem spectābat, hunc omnem locum cōpiae Gallōrum complēverant fossamque et mēcēriam in altitudinem sex pedum praedūxerant. Eius mūnitiōnis, quae ab Rōmānis instituēbātur, circuitus XI milia passuum tenēbat. Castra opportunis locis erant posita VIII castellaque XXIII facta; quibus in castellis interdiū stationēs pōnēbantur, nē qua subitō ēruptiō fieret; haec eadem noctu excubitoribus ac firmis praesidiis tenēbantur.

LXX. Opere institutō fit equestre proelium in eā plānitē, quam intermissam collibus III milia passuum in longitudinem patēre suprā dēmōstrāvimus. Summā vi ab utrīsque contenditur. Labōrantibus nostris Caesar Germānōs submittit legiōnēsque prō castris

cōstituit, nē qua subitō irruptiō ab hostium peditātū fiat. Praesidiō legiōnum additō nostris animus augētur; hostēs in fugam coniecti sē ipsi multitudine impediunt atque angustioribus portis relictis coacervantur. Germānī ācrius usque ad mūnitiōnēs sequuntur. Fit māgna caedēs; nōnnūlli relictis equis fossam trānsire et trāscendere cōnantur. Paulum legiōnēs Caesar, quās prō vallō cōstituerat, prōmovēri iubet. Nōn minus, quī intrā mūnitiōnēs erant, Galli perturbantur; veniri ad sē cōfestim existimantēs ad arma conclāmant; nōnnūlli perterriti in oppidum irrumpunt. Vercingētōrix iubet portās claudī, nē castra nudentur. Multis interfectis, complūribus equis captis Germānī sēsē recipiunt.

LXXI. Vercingētōrix, priusquam mūnitiōnēs ab Rōmānis perficiantur, cōsiliū capit omnem ab sē equitātum noctū dimittere. Discēdentibus mandat, ut suam quisque eōrum civitātem adeat omnēsque, qui per aetātem arma ferre possint, ad bellum cōgat. Sua in illōs merita prōpōnit obtestāturque, ut suae salutis ratiōnem habeant neu sē optimē dē commūni libertate meritum hostibus in cruciātum dēdant. Quod si indiligentiōrēs fuerint, milia hominum dēlecta LXXX unā sēcum interitūra dēmōnstrat. Ratiōne inlītā exiguē sē diērum XXX habēre frūmentum, sed paulō etiam longius tolerārī posse parcendō. His datis mandātis, quā erat nostrum opus intermissum, secundā vigiliā silentiō equitātum mittit. Frūmentum omne ad sē referri iubet, capitis poenam iis, quī nōn pāruerint, cōstituit; pecus, cuius māgna erat cōpia ā Mandubiis compulsā, viritim distribuit, frūmentum parcē et paulatim metiri instituit. Cōpiās omnēs, quās prō oppidō collocāverat, in oppidum recēpit. His ratiōnibus auxilia Galliae exspectāre et bellum administrāre parat.

LXXII. Quibus rēbus cōgnitis ex perfugis et captivis Caesar haec genera mūnitiōnis instituit. Fossam

pedum XX dērectis lateribus dūxit, ut ēius fossae solum tantundem patēret, quantum summae fossae labra distarent. Reliquās omnēs mūnitiōnēs ab eā fossā pedēs CCCC redūxit; id hōc cōnsiliō fēcit, quoniam tantum spatium necessariō esset complexus nec facile tōtum opus coronā militum cingeretur, nē dē imprōvisō aut noctū ad mūnitiōnēs hostium multitudō advolāret aut interdiū tēla in nostrōs operi dēstinātōs conicere posset. Hōc intermissō spatiō duās fossās XV pedēs lātās eādem altitūdine perdūxit; quārum interiōrem campestribus ac dēmissis locis aquā ex flūmine dērivātā complēvit. Post eās aggerem ac vallum XII pedum exstrūxit. Huic lōricam pennāsque adiēcit grandibus cervīs ēminentibus ad commissūrās pluteōrum atque aggeris, quī ascēsum hostium tardārent, et turres tōtō opere circumdedit, quae pedēs octogēnōs inter sē distarent.

LXXIII. Erat eōdem tempore et materiārī et frumentārī et tantās mūnitiōnēs fieri necesse dēminūtis nostris cōpiis, quae longius ā castris prōgrediēbantur; ac nōnnumquam opera nostra Gallī temptāre atque ēruptiōnem ex oppidō plūribus portis summā vi facere cōnābantur. Quārē ad haec rursus opera addendum Caesar putāvit, quō minōre numerō militum mūnitiōnēs dēfendi possent. Itaque truncis arborum aut admodum firmis rāmīs abscisis atque hōrum dēlibrātis ac praeacūtis cacūminibus perpetuae fossae quinōs pedēs altae dūcēbantur. Hūc illi stipitēs dēmissi et ab infimō revincti, nē revelli possent, ab rāmīs ēminēbant. Quinī erant ordinēs coniuncti inter sē atque complicāti; quō quī intrāverant, sē ipsi acūtissimis vallis induēbant. Hōs cippōs appellābant. Ante hōs oblīquis ordinibus in quincuncem dispositis scrōbēs in altitudinem trium pedum fodiēbantur paulātim angustiorē ad infimum fastigiō. Hūc tērētēs stipitēs fēminis crassitudine ab summō praeacūti et prænsti dēmittēbantur

ita, ut nōn amplius digitis quattuor ex terrā ēminērent; simul cōfirmandi et stabiliendī causā singulī ab infimō sōlō pedēs terrā exculcābantur; reliqua pars scrōbis ad occultandās insidiās vīminibus ac virgultis integēbātur. Hūius generis octōnī ordinēs ducti ternōs inter sē pedēs distābant. Id ex similitūdine flōris lilium appellābant. Ante haec tāleae pedem longae ferreīs hāmīs infixis tōtae in terram infodiēbantur mediocribusque intermissis spatiis omnibus locis disserebantur, quōs stimulōs nōminābant.

LXXIV. His rēbus perfectis regiōnēs secūtus, quam potuit, aequissimās prō loci nātūrā XIV milia passuum complexus parēs eiusdem generis munitiōnēs, diversās ab his, contrā exteriōrem hostem perfecit, ut nē magnā quidem multitudine munitiōnum praesidia circumfundi possent; nē autem cum periculō ex castris ēgredi cōgātur, diērum XXX pābulum frūmentumque habere omnēs convectum iubet.

LXXV. Dum haec ad Alēsiam geruntur, Galli conciliō principum indictō nōn omnēs eōs, qui arma ferre possent, ut cēnsuit Vercingētōrix, convocandōs statuunt, sed certum numerum cuique civitatī imperandum, nē tantā multitudine cōfusā nec moderārī nec discernere suōs nec frūmentandi ratiōnem habere possent. Imperant Haeduīs atque eōrum clientibus, Segūsiāvis, Ambivarētis, Aulercis Brannovicibus, Brannoviīs, milia XXXV; parem numerum Arvernīs adiunctis Eleutetis, Cadurcis, Gābālis, Vellāviis, qui sub imperiō Arvernōrum esse cōsuērunt; Sēquanis, Sēnōnibus, Bitūrigibus, Santōnis, Rūtēnis, Carnūtibus duodēna milia; Bellōvacis X; totidem Lēmovicibus; octōna Pictōnibus et Tūrōnis et Parisiis et Helvētiis; sēna Andibus, Ambiānis, Mediōmatricis, Petrōcōriis, Nerviiis, Mōrinis, Nitiobrōgibus; quinque milia Aulercis Cenomānis; totidem Atrēbātibus; quaterna Veliocassis, Lexōviis, Eburōnibus; Raurācis et Bōis bina; terna milia

ūniversis civitatibus, quae Ōcēānum attingunt quaeque eōrum cōnsuetūdine Aremoricae appellantur, quō sunt in numerō Coriosolitēs, Redōnēs, Ambibarii, Calētēs, Osismi, Vēnēti, Eburovicēs, Venelli. Ex his Bellōvāci suum numerum nōn complēverunt, quod sē suō nōmine atque arbitriō cum Rōmānis bellum gestūrōs dicerent neque cūisquam imperiō obtemperātūrōs; rogāti tamen ā Commiō prō eius hospitio II milia ūnā misērunt.

LXXVI. Hūius operā Commiī, ut antea dēmōstrāvimus, fidēli atque ūtili superiōribus annis erat ūsus in Britannia Caesar; quibus ille prō meritis civitatem eius immūnem esse iūsserat, iūra lēgēsque reddiderat atque ipsi Mōrīnōs attribuerat. Tanta tamen ūniversae Galliae cōnsēnsiō fuit libertātis vindicandae et pristinae belli laudis recuperandae, ut neque beneficiis neque amicitiae memoriā moverentur omnēsque et animō et opibus in id bellum incumberent. Coactis equitum VIII milibus et peditum circiter CCL haec in Haeduōrum finibus recēnsēbantur, numerusque inibātur, praefecti cōstituēbantur. Commiō Atrēbāti, Viridōmārō, et Eporedōrīgi Haeduīs, Vercassivellaunō Arvernō, cōsobrinō Vercingetōrīgis, summa imperiī trāditur. His dēlecti ex civitatibus attribuuntur, quōrum cōnsiliō bellum administrārētur. Omnēs alacrēs et fidūciae plēni ad Alēsiam proficiscuntur; neque erat omnium quisquam, qui aspectum modo tantae multitudinis sustinēri posse arbitrārētur, praesertim accipi proeliō, cum ex oppidō ēruptione pūgnārētur, fōris tantae cōpiae equitātus peditātusque cernerentur.

LXXVII. At ii, qui Alēsiae obsidēbantur, praeteritā diē, quā auxilia suōrum exspectāverant, cōsumptō omni frumentō inscii, quid in Haeduīs gererētur, conciliō coactō dē exitū suārum fortūnarum cōsultābant. Ac variis dictis sententiis, quārum pars dēditionem, pars, dum virēs suppetere, ēruptionem cēnsēbat, nōn praeter-

eunda oratio Critognati videtur propter eius singularem et nefariam crudelitatem. Hic summō in Arvernīs ortus locō et magnae habitus auctoritatis: „Nihil, inquit, de eōrum sententiā dicturus sum, qui turpissimam servitutem deditiōnis nōmine appellant, neque hōs habendōs civium locō neque ad concilium adhibendōs censeō. Cum his mihi rēs est, qui eruptiōnem probant; quōrum in cōsiliō omnium vestrum cōsensū pristinae residere virtutis memoria videtur. Animī est ista mollitia, nōn virtūs, paulisper inopiam ferre nōn posse. Qui se ultrō mortī offerant, facilius reperiuntur, quam qui dolōrem patienter ferant. Atque egō hanc sententiam probārem, — tantum apud mē dignitās potest —, si nullam praeterquam vitae nostrae iacturam fieri vidērem; sed in cōsiliō capiendō omnem Galliam respiciāmus, quam ad nostrum auxilium concitāvimus. Quid hominum milibus LXXX unō locō interfectis propinquis cōsanguineisque nostris animī fore existimātis, si paene in ipsis cadāveribus proelio decertāre cōgentur? Nōlite hōs vestrō auxiliō exspoliāre, qui vestrae salutis causā suum periculum neglēxerunt, nec stultitiā ac temeritate vestrā aut animī imbecillitate omnem Galliam prōsternere et perpetuae servituti subicere. An quod ad diem nōn vērunt, de eōrum fidē cōstantiāque dubitātis? Quid ergō? Rōmānōs in illis ulteriōribus munitiōnibus animine causā cotidie exerceri putātis? Si illōrum nūntiis cōfirmari nōn potestis omni aditū praesaepitō, his utiminitestibus appropinquāre eōrum adventum, cuius rei timōre

exterriti diem noctemque in opere versantur. Quid ergo mei consilii est? Facere, quod nostri maiores nequaquam pari bello Cimbrorum Teutonumque fecerunt; qui in oppida compulsi ac simili inopia subacti eorum corporibus, qui aetate ad bellum inutilēs videbantur, vitam toleraverunt. Cuius rei si exemplum non haberemus, tamen libertatis causam institui et posteris prodi pulcherrimum iudicarem. Nam quid illi simile bello fuit? Depopulata Gallia Cimbri magnaue illata calamitate finibus quidem nostris aliquando excesserunt atque alias terras petierunt; iura, leges, agros, libertatem nobis reliquerunt. Romani vero quid petunt aliud aut quid volunt, nisi invidia adducti, quos fama nobiles potentesque bello cognoverunt, horum in agris civitatibusque considerare atque his aeternam iniungere servitutem? Neque enim umquam alia condicione bella gesserunt. Quod si ea, quae in longinquis nationibus geruntur, ignoratis, respicite finitimam Galliam, quae in provinciam redacta, iure et legibus commutatis securibus subiecta perpetuam premitur servitute."

LXXVIII. Sententias dictas constituunt, ut ii, qui valetudine aut aetate inutilēs sint bello, oppido excendant, atque ipsi omnia prius experienda arbitrantur, quam ad Critognati sententiam descendant; illo tamen potius utendum consilio, si res cogat atque auxilia morentur, quam aut deditio-nis aut pacis subeundam condicionem. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum liberis atque uxoribus exire coguntur. Hi, cum ad munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus precibus orabant,

ut sē in servitūtem receptōs cibō iuvārent. At Caesar dispositis in vallō custōdiis recipi prohibēbat.

LXXIX. Intereā Commius reliquique ducēs, quibus summa imperiū permissa erat, cum omnibus cōpiis ad Alēsiā perveniunt et colle exteriōre occupātō nōn longius M passibus ab nostris mūnitiōnibus cōsidunt. Posterō diē equitātū ex castris ēductō omnem eam plānitiam, quam in longitudinem milia passuum III patere dēmōstrāvimus, complent pedestrēsque cōpiās paulum ab eō locō abductās in locis superioriōribus cōstituunt. Erat ex oppidō Alēsiā dēspectus in campum. Concurrunt his auxiliis visis; fit grātulatiō inter eōs, atque omnium animi ad laetitiam excitantur. Itaque prōductis cōpiis ante oppidum cōsistunt et proximam fossam crātibus intēgunt atque aggere explent sēque ad ēruptiōnem atque omnēs cāsūs comparant.

LXXX. Caesar omni exercitū ad utramque partem mūnitiōnum dispositō, ut, si ūsus veniat, suum quisque locum teneat et nōverit, equitātum ex castris ēdūcī et proelium committi iubet. Erat ex omnibus castris, quae summum undique iugum tenēbant, dēspectus, atque omnēs milites intenti pūgnae prōventum expectābant. Galli inter equitēs rārōs sagittariōs expeditōsque lēvis armatūrae interiēcērant, qui suis cēdentibus auxiliō succurrerent et nostrōrum equitum impetus sustinērent. Ab his complurēs dē imprōvisō vulnerāti proeliō excēdēbant. Cum suōs pūgnā superioriōres esse Galli cōfiderent et nostrōs multitudine premi vidērent, ex omnibus partibus et ii, qui mūnitiōnibus continēbantur, et ii, qui ad auxilium convēnerant, clamōre et ululātū suōrūm animōs cōfirmābant. Quod in conspectū omnium rēs gerēbātur neque rectē aut turpiter factum cēlari poterat, utrōsque et laudis cupiditās et timor ignōminiae ad virtutem excitābat. Cum ā meridiē prope ad sōlis occāsum dubiā victoriā pūgnārētur, Germāni unā in parte cōfertis turmis in hostēs impetum fecē-

runt eōsque prōpulērunt; quibus in fugam coniectis sagittārii circumventi interfectique sunt. Item ex reliquis partibus nostri cēdentēs usque ad castra insecūti sui colligendī facultātem nōn dedērunt. At ii, quī ab Alesia prōcesserant, maesti prope victoriā dēspērātā sē in oppidum recēpērunt.

LXXXI. Ūnō diē intermissō Galli atque hōc spatiō māgnō crālium, scālārum, harpāgōnum numerō effectō mediā nocte silentiō ex castris ēgressi ad campeslres mūnitiōnēs accēdunt. Subitō clāmōre sublātō, qua significātiōne, quī in oppidō obsidēbantur, dē suō adventū cōgnōscere possent, crātēs prōicere, fundis, sagittis, lapidibus nostrōs dē vallō prōturbāre reliquaue, quae ad oppugnātiōnem pertinent, parant administrāre. Eōdem tempore clāmōre exauditō dat tūbā sīgnum suis Vercingētōrix atque ex oppidō ēducit. Nostri, ut superiōribus diēbus suis cuique erat locus attribūtus, ad mūnitiōnēs accēdunt; fundis librilibus sudibusque, quas in opere disposuerant, ac glandibus Gallōs prōterrent. Prospectū tenebris ademptō multa utrimque vulnera accipiuntur; complūra tormentis tēla coniciuntur. At M. Antōnius et C. Trebōnius lēgāti, quibus hae partēs ad dēfendendum obvenerant, quā ex parte nostrōs premi intellexerant, his auxiliō ex ūlteriōribus castellis dēductōs submittēbant.

LXXXII. Dum longius ā mūnitiōne aberant Galli, plūs multitudine tēlōrum prōficiēbant; posteaquam propius successērunt, aut sē stimulis inopinantes induēbant aut in scrōbēs delāti transfodiēbantur aut ex vallō ac turribus traiecti pīlis mūrālibus interibant. Multis undique vulneribus acceptis nullā mūnitiōne perruptā, cum lūx appeteret, veriti, nē ab latere apertō ex superiōribus castris ēruptiōne circumvenirentur, sē ad suōs recēpērunt. At interiōrēs, dum ea, quae ā Vercingetōrige ad ēruptiōnem praeparāta erant, prōferunt, priōrēs fossās

expleant, diūtius in his rēbus administrandis morātī prius suōs discessisse cōgnōverunt, quam mūnitiōnibus appropinquārent. Ita rē infectā in oppidum revertērunt.

LXXXIII. Bis māgnō cum dētrimentō repulsi Galli, quid agant, cōsulant; locōrum peritōs adhibent; ex his superiōrum castrōrum sitūs mūnitiōnēsq̄ue cōgnōscent. Erat ā septentriōnibus collis, quem propter māgnitudinem circuitūs opere circumplecti nōn potuerant nostri; necessariō paene iniquō locō et lēniter dēclivi castra fēcērunt. Haec C. Antistius Rēgīnus et C. Caninius Rēbillus lēgāti cum duābus legiōnibus obtinebant. Cōgnitis per explorātōrēs regiōnibus ducēs hostium LX milia ex omni nūmerō dēligunt eārum civitātum, quae māximam virtūtis opiniōnem habēbant; quid quōque pactō agi placeat, occultē inter sē cōstituunt; adeundi tempus dēfiniunt, cum meridiēs esse videātur. His cōpiis Vercassivellaunum Arvernum, ūnum ex quattuor ducibus, propinquum Vercingetorigis, praeficiunt. Ille ex castris primā vigiliā ēgressus prope cōfectō sub lūcem itinere post montem sē occultāvit militesque ex nocturnō labōre sēsē reficere iussit. Cum iam meridiēs appropinquāre vidērētur, ad ea castra, quae supra dēmōstrāvimus, contendit; eōdemque tempore equitātus ad campestrēs mūnitiōnēs accēdere et reliquae cōpiae prō castris sēsē ostendere coepērunt.

LXXXIV. Vercingetorix ex arce Alēsia suōs cōspicātus ex oppidō ēgreditur; crātēs, longūriōs, falcēs reliquaque, quae eruptiōnis causā parāverat, prōfert. Pūgnātur ūnō tempore omnibus locis, atque omnia temptantur; quae minimē visa pars firma est, hūc concurritur. Rōmānōrū manus tantis mūnitiōnibus distinētur nec facile plūribus locis occurrit. Multum ad terrendōs nostrōs valet clāmor, quī post tergum pūgnantibus exstīit, quod suum periculum in aliēnā vident virtute cōstāre; omnia enim plērumque, quae absunt, vehementius hominum mentēs perturbant.

LXXXV. Caesar idōneum locum nactus, quid quāque in parte gerātur, cōgnōscit; labōrantibus submittit subsidium. Utrisquē ad animum occurrit ūnum esse illud tempus, quō māximē contendī conveniat: Galli, nisi perfrēgerint mūnitiōnēs, dē omni salute dēspērānt; Rōmāni, si rem obtinuerint, finem labōrum omnium exspectant. Māximē ad superiōrēs mūnitiōnēs labōrātur, quō Vercassivellaunum missum dēmōnstrāvimus, Iniquum loci ad dēclivitātem fastigium māgnū habet momentum. Alii tēla coniciunt, alii testūdine factā subeunt: dēfatigātis in vicem integri succēdunt. Agger ab ūniversis in mūnitiōnem coniectus et ascēsum dat Gallis et ea, quae in terrā occultāverant Rōmāni, contēgit; nec iam arma nostris nec virēs suppetunt.

LXXXVI. His rēbus cōgnitis Caesar Lābienum cum cohortibus sex subsidiō labōrantibus mittit; imperat, sī sustinēre nōn possit, dēductis cohortibus ēruptione pūgnet; id nisi necessariō nē faciat. Ipse adit reliquōs, cohortātur, nē labōri succumbant; omnium superiōrum dimicatiōnum fructum in eō diē atque hōrā docet sōnsistere. Interiōrēs dēspērātis cāpestribus locis propter māgnitudinem mūnitiōnum loca praeupta ascēnsū temptant; hūc ea, quae parāverant, cōferunt. Multitudine telōrum ex turribus prōpūgnantēs dēturbant, aggere et crātibus fossās explent, falcibus vallum ac lōricam rescindunt.

LXXXVII. Mittit primō Brūtum adulēscētem cum cohortibus Caesar, post cum aliis C. Fābriū lēgātum; postrēmō ipse, cum vehementius pūgnārētur, integrōs subsidiō adducit. Restitutō proeliō ac repulsis hostibus eō, quō Lābienum miserat, contendit; cohortēs IV ex proximō castellō dēducit, equitum partem sē sequi, partem circumire exteriōrēs mūnitiōnēs et ā tergō hostēs adoriri iubet. Lābiēnus, postquam neque aggerēs neque fossae vim hostium sustinēre poterant, coactis unā XI cohortibus, quās ex proximis praesidiis dēductās

fors obtulit, Caesarem per nūtiōs facit certiōrem, quid faciendum existimet. Accelerat Caesar, ut proeliō intersit.

LXXXVIII. Eius adventū ex colōre vestitūs cōgnitō turmisque equitum et cohortibus, vīsīs, quās sē sequi iūsserat, ut dē locis superiōribus haec dēclivia et dēvexa cernēbantur, hostēs proelium committunt. Utrisque clāmōre sublātō excipit rursus ex vallō atque omnibus mūnitiōnibus clāmor. Nostri omissis pilis gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus cernitur; cohortēs aliae appropinquāt. Hostēs terga vertunt; fugientibus equitēs occurrunt. Fit māgna caedēs. Sēdūlius, dux et princeps Lēmovicum, occiditur; Vercassivellaunus Arvernus vivus in fugā comprehenditur; signa militāria LXXIII ad Caesarem referuntur; paucī ex tantō numero sē incolumēs in castra recipiunt. Cōspicātī ex oppidō caedem et fugam suōrum dēspērātā salutē cōpiās ā mūnitiōnibus reducunt. Fit prōtinus hāc rē auditā ex castris Gallōrum fuga. Quōd nisi crēbris subsidiis ac tōtius diēi labōre militēs essent dēfessī, omnēs hostium cōpiae dēlērī potuissent. Dē mediā nocte missus equitatus novissimum agmen cōsequitur; māgnus numerus capitur atque interficitur, reliqui ex fugā in civitatēs discēdunt.

LXXXIX. Posterō diē Vercingetorix conciliō convocātō id bellum sē suscēpisse nōn suārum necessitatū, sed commūnis libertātis causā dēmōnstrat, et quoniam sit fortunae cēdendum, ad utramque rem sē illis offerre, seu morte suā Rōmānis satisfacere seu vivum trādere velint. Mittuntur dē his rēbus ad Caesarem lēgātī. Iubet arma trādi, principēs prōducī. Ipse in mūnitiōne prō castris cōsidit; eō ducēs prōducuntur. Vercingetorix dēditur, arma prōiciuntur. Reservātis Haeduis atque Arvenis, si per eōs civitatēs recuperāre posset, ex reliquis captivis tōti exercitui capita singula praedae nōmine distribuit.

LXXXX. His rebus confectis in Haeduos proficiscitur; civitatem recipit. Eo legati ab Arvenis missi, quae imperaret, se facturum pollicentur. Imperat magnum numerum obsidum. Legionem in hiberna mittit. Captivorum circiter XX milia Haeduis Arvernisque reddit. T. Labienum cum duabus legionibus et equitatu in Sequanos proficisci iubet; huic M. Sempronium Rutilum attribuit. C. Fafium legatum et L. Minucium Basilum cum legionibus duabus in Remis collocat, ne quam a finitimis Bellovacis calamitatem accipiant. C. Antistium Regnum in Ambivaretum, T. Sextium in Biturigum, C. Caninium Rebellum in Rutenos cum singulis legionibus mittit. Q. Tullium Ciceronem et P. Sulpicium Cavillonem et Maticone in Haeduis ad Ararim rei frumentariae causam collocat. Ipse Bibracte hiemare constituit. His rebus ex Caesaris litteris cognitis Romae dierum XX supplicatio redditur.

Тај Јулије Цезар.

1. **Живот.** Гај Јулије Цезар је потомак славног племена Јулијског (*gens Julia*), које је порекло и име своје водило од Јула, сина Енејина а унука богиње Венере. Родно се 100. г. пре Хр. 12. јула. Отац му је дотерао до претуре, но рано је умро, те је даровитог младића с помоћу граматичара М. Антонија Гнифа (*Gniphō*) васпитала, и то врло брижљиво, мати му, духовита и узорита Аурелија. Као младић клањао се навикама тадашње омладине: декламовао је и ковао стихове, много трошио и дугове правно а не плаћао их. Оружју и јахању беше врло вешт, вештина у пливању чак му је живот спасла у Александрији (у Египту).

Младост му падаше у доба крвавог грађанског рата међу демократом Маријем и аристократом Сулом. Како је Марије, некадашњи вођа народне (пучке) странке, био Цезару тетак а Маријевац Гај Корнелије Цина (*Cinna*) опет таст, то се Цезар још у раној младости придружи народној странци, но тиме толико навуче на се мржњу диктатора Суле (*Sulla*), вође великаша, да се морао из Рима уклонити. Доцније га је Сула помиловао на заузимање рођака, али је том приликом ове опоменуо, да се чувају Цезара, јер ће данас сутра смртни ударац дати великашкој странци; у Цезару се — рече — скрива много Мајрија. Цезар се међутим на Истоку одликовао у војсци при јуришању на град Митилину (*Mytilene*); чувши за смрт Сулину врати се 78. г. у Рим и покрене парницу против неких великаша због харања покрајина; ту је имао први пут прилике, да покаже свој говорнички дар и вештину и да скрене на себе пажњу. Али уверивши се да је великашка странка још увек врло јака, то се поново уклони и оде на острво Род, да слуша чувеног учитеља беседништва, Апологија Молона. На овом га путу ухвате гусари, но он их својом мирношћом и веселашћу задобије те га пусте на слободу; тада он

одма скупи нешто бродова, пође за њима у потеру, све их похвата и распне, као што им је, док беше у њихову ропству смело претио.

Изабран за понтифика врати се опет у Рим; ту народ задобије за себе великом дарежљивошћу, приређивањем сјајних и скупочених игара и дељењем бесплатне хране. Као љубимац народни брзо се пењаше са једног ступња звања на други: 68. г. постаде квестор, 65. едил, 62. претор. Квесторовао је у Оностраној Хиспанији; ту је у једном селу рекао да би волео бити ту први, него у Риму други; ту је у Гаду (Gades) видевши споменик Александра Великог уздахнуо, што никакво велико дело није извршио у оном добу, у коме је онај цео свет покорио. Као едил дужан је био приређивати игре за народ; те су игре биле тако раскошне, да се због тога у велик дуг увазио. Народ се свом љубимцу одужио тиме, што га је 63. г. избрао за врховног понтифика. Великаши су му то јако завидели и сумњичили га да је умешан у заверу Сергија Катилине, који је хтео државним превратом да се дочепа власти и опрости дугова; истина је да је с тим покретом симпатисао и говорио против смртне казне ухваћених завереника. После претореке службе оде као пропретор у Онострану Хиспанију и ту се показао праведним управником и даровитим војсковођом.

60. г. дође у Рим, да тражи конзулат и добије га с помоћу Помпеја и Краса; с њима, наиме, склопи тајан савез, т. зв. први тријумвират, заснован на ратној слави Помпејевој, новцу Красову и популарности Цезаровој. Ови се тријумвири сложише у том, да се ништа у држави не сме догодити што једном од њих није по вољи. Према том споразуму Цезар је као конзул могао радити шта је хтео и против воље саконзула Бибула; зато се и говорило у шали да су те године конзули били Јулије и Цезар. За конзуловања још се више додворио народу него пре: 20000 сиромашних грађана и многи послужени војници добише на његов предлог посела у Кампанији; наклоност витешког

реда обезбедио је себи тиме, што је израдио да се витезовима, закупницима државних прихода, опрости трећина закупнице због велике штете, коју су претрпели у азијским ратовима. Да савез с Помпејем учврсти, даде му кћер Јулију за жену. За те услуге народ му после конзулата даде управништво у Овостраној Галији и Илирику на пет година са три легије, сенат пак дода још и онострану Галију и четврту легију надајући се, ваљада, да ће на тај начин Цезар сасвим бити незан за удаљене провинције а Рим ће оставити на миру.

58. г. пође Цезар у своје покрајине у намери, да онде створи верну и поуздану војску, да ратном славом стече код народа још више угледа и да за даље своје планове набави доста новаца. За осам година свога одсуства покори Цезар целу дотле слободну Галију, пређе преко Рајне у Германију и преко мора двапут у Британију. Ову није целу покорио, иако му је проконзулска (управничка) власт продужена на нових пет година (дакле до краја 49. г.)

Морао је већ 50. г. са војском похитати у Италију против свог пређашњег савезника а сада супарника Помпеја. Овај, наиме, бојећи се силе Цезарове стане опет великашкој странци на чело и почне да рове против Цезара, испрва потајно а после смрти Красове и јавно. На његово наваљивање сенат позове Цезара, да положи императорску власт и да се без војске врати као приватан човек у Рим, иначе ће га сматрати као непријатеља отаџбине. Цезар после дужег премислања пређе са војском реку Рубикон (границу међу Италијом и Овостраном Галијом) са узвиком: *alea iacta esto!* (нека је бачена коцка!). Узалуд се хвалио Помпеј како му ваља само лунити ногом о земљу па да се створе легије: Цезар скоро без проливања крви за два месеца освоји целу Италију, Помпеј пак побеже у Грчку. Цезар не пође одмах за њим, него да обезбеди себи леђа, прво потуче Помпејевце у Хиспанији, затим набави бродова и пређе у Епир; ту потучен повуче се у Тесалију и код Фарзала (Pharsalus) 8. августа 48. г. у одлучној битци

са 22 хиљаде момака разбије Помпејеву војску од 54 хиљаде људи. Помпеј побеже у Египат, но ту га мучки убију и главу му донесу Цезару, који брижне у плач видевши судбину Помпејеву. Ту у Египту имао је Цезар да ратује са краљем Птоlemeјем; победивши овога пређе у Малу Азију, брзо сврши са Фарнаком (Pharnaces), босфорским краљем и пошаље сенату овај законски извештај: *veni, vidi, vici*. На послетку са малом четом сасвим уништи у Африци код Тапса (Thapsus) г. 46. голему војску Помпејеваца и савезника им, краља мауретанског Јубу.

После ових победа држао је четир тријумфа један за другим: за победу над Галима, Египћанима Фарнаком и Јубом. Држао је славу, на којој је народ чистио за 22.000 столова, делио је силну храну и новац и приређивао игре, које су очи засељивале. За све ово добије диктатуру на десет година и цензуру на три године с насловом: „*prae-fectus togatus*“. Но са противничком странком још никакo није коначно свршио: синови Помпејеви дигоше уставак у Хиспанији. Срећа га и овде послужи те код Мунде 45. г. уништи остатак великашке војске.

Вративши се у Рим дочекао је с нечувеним одликовањем: добије наслов „*imperator*“ са доживотном диктатуром, наслов „*pater patriae*“, златну столицу, засебне жртвенике, свећенике, храмове и кола, као богови што имађаху; даље статуа у храму Квиринову приказиваше га као бога, месец његова рођења, Квинтил (Quintilis), назван је њему у почит Јулије (Julius).

Неограничена власт дошла му је на послетку главе; присталице републике сумњичиле су га, да тежи за краљевском влашћу, замерали су му што је једином седећи примио подворење сената и што је народне трибуне слабо уважавао. Стога њих шездесеторица еклоне против њега заверу под вођством М. Брута и Касија, којима је баш Цезар дао преторско достојанство И баш када је Цезар 15. марта 44. године ступио у сенатску већницу, завереници под видом поздрављања оиколе га и потегну ма-

чeve, а он тогу на лице и — како веле — са речима „Et tu, mi fili Brute!“ достојанствено погибе од 23 ране под статуом супарника му. Помпеја. Убише га, али слободу не повратише: монархија, која је ради светског мира била потребна и корисна, за Августа се још боље учврестила; Цезар је дакле постигао свој смер, да створи монархију и заслужио је што се његовим именом означава највише владалачко достојанство (Caesar, цесар, цар, Kaiser, császár).

Телесне и душевне особине. Цезар је највеличанственији појав у историји римској, најженијалији Римљанин, ретко савршен човек. По својој спољашњости био је то човек висока, отмена стаса, бледа обријана лица, ватрених, прилих очију, широка чела, дебелих усана. Од природе беше телесно доста слаб, али умереношћу у јелу и пићу и вежбањем толико се очеличио, да му ни цича зима ни највећи напор није могао нашкодити.

Као што телесно беше несаломљиво издржљив, исто тако беше човек гвоздене воље, чудновате бистрине ума, практична духа; био је скроз и скроз реалиста и рационалиста: чега се год лађао, све беше прожето трезвеном женијалношћу. Увиђао је да је телесна и умна снага човечја ограничена те да у сваком предузетку поред најбољег плана највећу улогу игра стицај прилика. Већ и са временици његови дивљаху се његову присуству духа, ретку памћењу, чудноватој доброј вољи, која га ни у каквој неприлици не остављаше, и вештини, како је умео да влада и пријатељем и непријатељем. Криво га је, даље, ванредан дар посматрања и пресуђивања, беспримерна одважност, храброст и опрезност и способност да мисли своје, било живом речју било писмено, уметнички изложи. Имао је добро срце; матер је своју до смрти примерно поштовао, жену и кћер искрено љубио. У пријатељству је био веран и истрајан; никога није изневерио, као противник му, Помпеј. Трудио се да избегне грађански рат, проливање крви и опраштао је великодушно побеђеним противницима; само је у Галији био кад и кад окрутан и суров према побуњеницима и ве-

роломну непријатељу. Његово опхођење с људима увек показиваше љубазна, фина и отмена човека. Не беше ни лаком за новцем ни тврд, шта више сипао је новац, али не у лудо, него све с хладним рачуном, да њиме људе за себе задобије.

Цезар као државник. Отмено држање и све душевне особине створиле су од Цезара савршена државника а тежња за славом и за влашћу упутила га је баш на политичко поље, где је без прекидања остао све до 42. године свога живота и тек тада стаде војсци на чело, да и на ратном пољу бере ловорике. Као велик државник остао је до краја веран својим начелима: како је у младости приступио народној (пучкој) странци, тако је и истрајао у њој. Ванредно је окретан, хитар, општоуман политичар; свагда уме да се узнесе над приликама, уме хладно и мирно да посматра догађаје; увек има пред очима свој план и само чека zgodну прилику да свој план енергично изведе. И за време рата са Галима и Германима непрестано је пратио догађаје дневне политике у Риму; кад год би могао, оставио би ратно поље па дошао у Овоестрану Галију, да буде ближе Риму и стално је стајао у свези с угледним Римљанима. Размирице галских старешина увек је тако расправљао, да Римљанима наклоњени поглавари галски буду и према њему пријатељски расположени; са угледним владоцима склапао је и лично пријатељство. Галску веру није дирао, дружио је против племића заштићавао, знајући да свећеници имају велик утецај на народ. Није, дакле, само окрутном силом освојио Галију, него и државничком вештином.

Као император много је поправио друштвено и морално стање: раскош је ограничавао, сиромаше насељављао у пусте покрајине, законом сузбијао кајшиарење, кажњивао злоупотребе чиновника и подмићивање при изборима и увео праведну и човечну управу у покрајинама. Видећи трулеж тадашње републике хтео је на другом основу, са неким другим установама и са протезањем грађанског права на све држављане да створи силну, јединствену римско-јелин-

ску државу, јединствену по језику, по праву и по образовању; у тој империји нестало би разлике међу слободном Италијом и потчињеним покрајинама; Римљани би имали првенство и позив да шири латински језик и грчку образованост. Да би јединствену империју остварио, израдио је цензус за грађане у Италији и приправио такав и за покрајине, нацртао карту целе државе и означаио путеве и даљине, донео устав за градове у Италији, римско право протегаво на све образоване сталеже из покрајина, грчка и римска божанства довео у склад а примио и божанства осталих народа, увео јединствен новац и с помоћу Сосигена из Александрије и других учених људи поправио за 67 дана поремећени римски календар, тиме што је уметнуо међу новембар и децембар 46. г. два месеца од свега 67 дана и 45. г. увео египатску сунчану годину од $365\frac{1}{4}$ дана. Осим овога имао је још много планова; хтео је да подигне у Риму нова позоришта и књижнице, да прокопима, регулисањем Тибра, отварањем нових лука унапреди светску трговину. Но прека и рана смрт омела му је те планове.

Цезар као војвода. Цезар је велик и као војвода, мери се са Александром Великим и Наполеоном Бонапартом, премда се тек у 42. години бацио на ово боље. Како Александар Велики и Ханибал, тако је и Цезар у првом реду храбар војник; у боју је увек међу момцима, да их соколи, хвали или кори, увек дели с њима и добро и зло; често сам ступа у први ред и својом одважношћу улива храброст у поколебану војску и на тај начин добива битку. Показивао је војницима и леп пример издржљивости; у маршу је често гологлав пешачио по свакојаком времену. Био је врло опрезан: околину би прво преко извиднице испитао па тек онда довео војску. На непријатеља би обично нападао по плану, но често и без плана, кад би се лепа згода указала. Никада није непријатеља потукао а да му није и табор освојио. Са војницима је праведно и човечно поступао; мање погрешке је опраштао, услуге похвалом и поклонима награђивао; после веће победе допуштао им је да се по вољи веселе.

Стога није никакво чудо што су му војници били верни и одани, послушни, брзи и истрајни у свакој прилици и неприлици; слепо су јурили за њим и у ватру и у воду и толико су се за њ одушевљавали, да кад је букнуо рат с Помпејем, без хране и плате хтедоше да служе само да буду и надаље с њиме. Ни ропство ни највећа оскудица није их могла нагнати да га изневере. И против много надмоћнијег непријатеља борили су се као лавови и пре би сви изгинули него што би се предали. Људе је за себе задобивао благим поступањем и отменим држањем, али умео је да буде и суров, нарочито према непријатељу, који гази своју реч.

Цезар као књижевник. Истакао се и као књижевник на пољу песништва, беседништва и историјографије. Још као младић огледао се у песништву; ова му се песничка дела спомињу: „*Laus Herculis*“, трагедија „*Oedipus*“, збирка духовитих изрека и песма „*Iter*.“ Цезар беше један од највећих говорника римских; Цицерон иако му не беше наклоњен, вели да не познаје вренијег говорника од Цезара (међутим Цицерон га је свакако наткрилио). Глас му беше снажан, држање отмено, покрети живи и дражесни, речи биране, стил сјајан, разлагање живахно и оштроумно, пуно лепих мисли; говори су му били, у ошће, и обликом и садржином савршени и од силног утиска на слушаоце: његова реч је могла да у најкритичнијем часу створи најповољнији обрт у души нерасположених слушалаца. Познате су нам само оне беседе, које је пред војском говорио. Сви говори, што их има у његовим историјским делима, иако су (осим једног) састављени у облику индиректног говора, ипак сјајно сведоче за велик беседнички дар Цезаров. Бавио се књигом и усред убојне време: ратујући у Галији доспевао је да напише у две књиге дело о правилности у језику („*De analogia*“). Написао је „*Anticatores*“, два полемична списа против Катова млађег и оних, који су га хвалили (нарочито Цицерон). Проучавао је и звездарство и поправљао календар. Али најзначајнија књижевна

дела су му историјска: *Commentarii de bello Gallico* (Записци о галском рату) у 7 књига и *Commentarii de bello civili* у 3 књиге. Под Цезаровим именом остало је још три дела: *Bellum Alexandrinum*, *Bellum Africanum* и *Bellum Hispaniense*; оно прво је од његова подвојводе Аула Хирција (A. Hirtius), који је записцима о галском рату додао 8. књигу, последња два дела су пак од непознатих писаца.

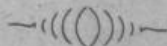
Записци о галском рату у 7 књига обухватају 7 година догађаја (58—52.) и то тако, да сваку књигу испуњавају догађаји једне године; догађаје задње две године управништва није доспео да исприча, па је то учинио верни подвојвода Хирције у 8. књизи. Цезар је ово дело издао на једанпут и то свакако 51. г. Саставио га је на брзу руку недовршено и недотерано, јер је на прагу био грађански рат, који му је много бриге задао. Извори су му били лично искуство и извештаји подвојвода, акта операцијоне канцеларије.

Шта му беше смер са издавањем овог дела, не каже нигде. Никако му није могао бити смер прибирање грађе за историју, нити правдање поступка са Галима и Германима, да тим обезбружа своје прогивнике, јер већини Римљана није требало правдати освајање нових покрајина; можда је хтео да оправда, зашто је без сенатске одлуке освајао нове земље и тога ради умножавао војску, но крајњи смер могао је бити само то, да пред грађански рат покаже римском народу, шта је све учинио за његову величину, како је тежак задатак решио, да што лакше мишљење стече народ о његовим способностима за решавање још тежих задатака. Цезар ту не пише као повесничар, него као управник и војвода и то за ширу образовану публику. Може се дакле казати, да је то пригодан синс у облику ратног извештаја.

Пријатно је читати ове извештаје, јер као војник-државник кратко, јасним и простим слогом прича догађаје, тако да се никад не умарамо, него с пажњом пратимо приповедање. Задивљава нас објективност пишчева: све нам

прича као какав странац посматрач. Језик му је чист, избегава старинске и простачке изразе као и излишне стиларне украсе, па је ипак задивно својим стилем и највећег говорника и стилисту римског, Цицерона. Стил у би се Цезарову могло замерити то, што чешће понавља речи (на пр. *locus, dies*) и пада у плеоназам (*postridie eius diei*), премда то чини ради јасноће. Како му смер није био књижевни него политички, то је по свој прилици много што-шта прећутао или улепшао, на пр. кад правда какав поступак са побеђенима па доказује да је морао тако поступити. Али ипак морамо се дивити објективношћу писачевој, који се нигде не размеће својим заслугама. Слика о галском рату у главном је веројетна.

Суд савременика о овом делу беше неповољан, доцнији писци и не спомињу га или не знају да је његово. Напротив нови век се диви овом бесмртном делу и увео га је у гимназију ради учења синтаксе, премда га само зрео човек може разумети, како треба.

ТУМАЧ.

Опис Галије (књ. I. гл. I.)

1. *Стварни шумач*: *Gallia omnis* „Галија у целини“, у ширем смислу т. ј. осим римске провинције и алоброшке области (обе на југоистоку Француске) сва земља међу Пиренејима, Алпима, Рајном и Атлантским Океаном (в. карту на крају књиге).

Belgae, Galli, Aquitani, Garumna и т. д. в. списак властитих имена (географских и етнографских).

A cultu ... provinciae ваља знати да се римска провинција, с оне стране Алапа одликовала образованошћу, коју је добила од старе грчке насеобине Масилије (садашњи Марсеј, *Marseille*).

Mercatores: трговци су долазили из Масилије и Италије у великом броју па су се многи од њих и настанили у Галији.

Belgae: Белгија (име народа место имена земље).

2. *Изрази*: *ipsorum lingua* на свом матерњем језику

cultus atque humanitas provinciae нитома и образована провинција

longe abest далеко је, удаљено је

minime saepe веома ретко

ea, quae ad effeminandos animos pertinent роба што разнежава (роба за раскош)

Germani, qui trans Rhenum incolunt Германи с оне (десне) стране Рена (Рајне)

cotidianis proeliis contendit сваки час бије бој

initium capit (=oritur) почиње

in septentrionem et orientem solem према североистоку

inter occasum solis et septentriones према северозападу.

3. *Грамашички шумач*: *lingua, institutis, legibus* тако, без конјункције или *lingua et institutis et legibus*; — *propterea quod absunt, quod contendunt*: каузалне реч. са *quod* и *indic.*; — *cum prohibent...*: *cum explicativum*; преведи са „тима што“, „у толико што“ или верб. адвербом; — *Gallos obtinere (dictum est)*: *acc. c. inf.* као субј.; — *spectat inter... — spectat in eam partem, quae est inter...*

Рат са Хелветима (58. г. пре Хр.)

гл. 2. *Оргешориг наговара Хелвеше, да се иселе.*

1. *M. Messala, M. Pisone consulibus* = 61. г. пре Хр. Римљани су годину обележавали именима консула, тек за цара Августа се почеле године рачунати од оснивања Рима. *undique*: „са свих страна“, но не спомиње четврту, где су Алпи.

pro multitudine: хелветских исељеника било је 263.000.

passus: двострук корак; *mille passus* = 2000 корака = близу 1½ км. По овим приближним податцима Хелвечија беше дугачка 355, а широка 266 километара.

2. *longē nōbilissimus* куд и камо најугледнији *M. Messalā, M. Pisōne cōsulibus* за конзуловања М Месале и М. Пизона

rēgni cupiditate inductus из жеље за краљевском влашћу *coniūratiōnem nōbilitātis facit* склана заверу са племићима

cum omnibus cōpiis са свом имаовином *Galliae imperiō potitur* = *Gallia potitur* овлада Галијом *loci naturā continetur* стешњен је природним положајем земље

unā ex parte с једне стране *his rebus fit, ut* због тога, због тих прилика *minus latē* не баш далеко *quā ex parte dolore afficitur* због тога осећа бол, то му је криво

pro multitudine et glōriā према мноштву људи и слави *finēs in longitudinem patent* земља је дугачка.

3. *longe* пред суперлативом = „куд и камо“; — *M. Messala, M. Pisone consulibus* abl. abs. без партиципија (јер га *est* нема) и без сазе *et*; — *civitati persuasit, ut exirent*: слагање по смислу; — *persuasit, ut* = наговори, да (реч. за жељу); — *persuasit perfacile esse* (acc. c. inf.) = уверио је, да је врло лако (исказна обј. реч); — *cum praestarent*: каузална реч. (*cum* = „како“ увек с конјунктивом); — *hoc, quod* = „тим што“ реч. за тумачење са *quod*; — (*fiebat*), *ut*: консекутивна реч. увек са конј.; — *bellandi (cupidi)* ger. gen. као gen. obj.; — *se habere (arbitrabantur)* acc. c. inf. као обј.

гл. 3. Хелвети се спремају за исељавање.

1. *regnum in Sequanis*: у Гала није било наследног краљевства, него су се силнији главари дочепали неограничене власти.

amicus: римски сенат је давао титулу „amicus“ (ређе „rex“) првацима туђинским за какву услугу или да их себи обвезе.

tres populi: Цезар мисли Хелвете, Хедује и Секване.

2. *his rebus adducti* због тих прилика
auctoritate Orgetorigis permoti због утецаја угледног Оргеторига

quam maximus numerus што више
sementem facit ceje, zaseje земљу
copia frumenti suppetit доста је хране
profectionem lege confirmant одлуком утврде да се
крону

ad eas res conficiendas да то посвршавају (за посвршавање тога)

regnum obtinet има краљевску власт, неограничено
влада

amicus appellatur добива наслов „пријатељ“
principatum obtinet првак је, први је човек
plebi acceptus у народу омиљен, популаран
conatum conficit остварује намеру (извршује)
plurimum potest најсилнији је
fidem et ius iurandum dat даје веру и заклиње се

3. quae pertinerent: конјунктив стоји стога, што се ту казује туђе (хелветско) мишљење, а не пишчево (coniunct. obliquus или subi.); — уз constituerunt: comparare само inf., српски: одлучише да набаве; — ut suppeteret: финална реч. увек с конј.; — duxerunt (= existimaverunt biennium satis esse: acc. c. inf. као обј.; — persuadet Castico, cuius pater obtinuerat: нази на времена; praes. hist. (persuadet) стоји место perf. hist.-а; — persuadet Dumnorigi, qui obtinebat: нази и овде на времена; — (sperant) sese posse acc. c. inf., уз sperat обично inf. inst.; — persuadet, ut occuparet после praes. hist.-а може доћи conj. praet. impf. (место praes. impf.-а); исто тако и у овоме: ut conaretur, persuadet; — factu се овде не преводи; — уз totius Galliae додај populorum.

гл. 4. *Оргешориг оптужен изненадно умре.*

1. *clientes*: „штићеници“, зависни од племића, који о њима воде бригу.

per eos se eripuit. извукао се од одговарања пред судом са њиховом помоћу; наиме бојазан од силне чељад и штићеника његових осујетила је судску расправу.

ex agris: по селима није имао Орг. много присталица.

2. *ex vinculis causam dicit* окован се брани (правда, одговара) пред судом
per indicium enūtiātur прокаже се
poena eum sequitur стиже га казна
diem cōstituit causae dicendae одређује дан за одбрану

ad milia decem око (до) десет хиљада, десетак х.
nōn abest suspiciō, quin... није неоснована сумња, да...
sibi mortem cōnsciscit одузима себи живот, извршује самоубиство.

3. *coegerunt* (= *iusserunt*) *dicere*, додај: *eum*, acc. c. inf. као обј.; — *damnatum*: part. cunivinctum, преведи кондицијоналном реч.; — *oportebat*: *oportet* = требало би; у лат. индик., у срп. кондиц.; — *poenam sequi* (*oportebat*): acc. c. inf. као субј.; — *ne diceret* реч. за жељу увек с конј.; — *eum conaretur...*; *cum historicum* увек са praet. (impf. perf.) coni.; — *neque abest suspicio, quin*: финална реч. са *quin* и конјунктивом уз *verbum dubitandi*; — *ut* (= како) компаративна реч. са индик.

гл. 5. *Хелвети сиремни за сеобу наговарају и друге.*

1. *privata aedificia* „усамљене зграде“ изван градова и села.

2. *numerō ad duodecim* око 12 на броју, два-наестина
pericula subit издржава опасности
trium mēnsium molita cibāria брашно на три месеца
eōdem ūsus cōnsiliō у истој намери.

3. *nihilo (abl. mens.) minus* = ипак; — *facere conantur* id, quod constituerant: нази на времена, в. с. 3. ut exe-
 ant: реч. за жељу увек са *coni. impf.* и то овде *coni. praes. impf.* после *praes. hist.-a*; *conantur*; — *ubi arbitrati sunt*: темпорална реч., *ubi* (= кад, чим) са *perf. hist.*; — *portaturi erant*: *coning. periphrastica* (хтели су...); — *comburent, ut.. essent*: овде напротив после *praes. hist.-a coni. praet. impf.* у фи-
 налној реч. — *persuadent, uti proficiscantur*: овде опет после *praes. hist.-a coni. praes. impf.* у реч. за жељу; — *re-
 ceptos (part. coniunctum) asciscunt*: приме и узму; — *Boios, qui.. transierant, asciscunt*: нази на времена.

гл. 6. *Хелвети бирају пут, којим ће да ударе.*

1. *per Sequanos*: преко секванске земље (в. с. 1. *Belgae*).
provincia nostra: римска провинција, југоисточни део данашње Француске.

puper pacati erant: Алоброге је још 121. г. покорио Q. Fabius Maximus; 60. г. се дигну на оружје, но поново буду покорени и то од пропретора Каја Помпитина.

L. Pisone, A. Gabinio consulibus: г. 58. пре Хр.

a. d. V. Kal. Apr. = ante diem quintum Kalendas Aprilis = 28. март.

2. *carrus ducitur* (= *ducī potest*) кола могу проћи
vadō trānsitur може се преразити
pōns pertinet ad Helvētiōs мост води у Хелвечију
bonō animō est in eum у пријатељству је с њим
diem dicit закаже дан.

3. quibus itineribus: itineribus је излишно; Цезар често понавља именицу после релативне заменице; — quibus pos-
sent: coni. показује последицу; — vix qua... — ita, ut ea...
(тако да туда): консекут. реч. увек с конј. — singuli: attrib.
praed. — propterea quod... fluit: кауз. реч. ea quod и индик.;
— ред речи: (existimabant) sese vel persuasuros (esse) vel vi
coacturos: acc. c. inf. као обј. — uz bono animo додај: esse
ii: nom. c. inf. као субј. uz viderentur; — quod viderentur coni.
obliquus (по мишљењу Хелвета); — eos ire (acc. c. inf.) ради
јасноће место: se ire; — qua die: dies у синг. код значи:
рок, време, онда је фемининум; qua... convenient: „кад да се
искупе“: coni. показује жељу.

гл. 7. Цезар, да им сеобу омете, одгађа решење молбе им.

1. ab urbe: од града т. ј. Рима (упореди: ab. u. c.).

Gallia ulterior или G. transalpina: цела данашња Фран-
цуска, Низоземска и један део Швајцарске.

itineribus: iter значи овде пут, који се прелази за је-
дан дан (дневни марш), говорило се да је Цезар за 8 дана
стигао до Генаве.

upa legio: на име само најхрабрија и највернија 10. ле-
гија; легија је за Цезара имала око 3600 војника.

sub iugum: највећа је срамота била за побеђену вој-
ску, кад је победилац пропусти „испод јарма“ без оружја
и горњег одела; „јарам“ је био капија од три копља:
два пободена у земљу, а треће попреко привезано за она
два. Овај је пораз римски био 107. г. пре Хр., дакле 49 г.
пре овог догађаја.

Idus Apriles: 13. април, но у марту, мају, јулу, окто-
бру Idus је 15. дан.

2. iter facit путује, пролази
mātūrat proficisci журно пође
quam māximis itineribus у што бржем ходу
pōns, quī est ad Genavam генавски мост
lēgationis prīncipem locum obtinet предводи по-
сланство

in animō eī est намера му је, намерава
memoriā tenet сећа се, има у памети, не заборавља
facultās datur (даје се могућност) допушта се

ab iniuriā temperat уздржава се од насиља
 spatium intercēdit добива се времена (вр. пролази)
 diem sūmit ad dēliberandum узима времена да се
 промисли

3. cum esset: cum hist. ; — legatos предикативно: „као по-
 сланике“ ; — qui dicerent: конј. показује смер; — esse iter
 facere: acc. c. inf. ; — quod haberent: coni. obl. — уз rogare до-
 дај: se ; — sibi facere (liceat): dat. c. inf. место: acc. c. inf.
 уз licet ; — уз occisum pulsum, missum додај: esse ; — data
 facultate: кондиционално : ако... ; — ut posset: фин. реч. ; —
 dum convenirent: coni. показује смер.

гл. 8. Цезар не пушта Хелвете преко Родана.

1. murum fossamque perducit: зид и ров није био
 дуж целе леве обале Родана, јер је обала местимице била
 стрмената те зид и ров нити је био потребан нити могућан ;
 Цезар је дакле утврдио само онај део обале, који је био раван
 те лако приступачан.

mīlia passuum XIX: 28 километара, то је даљина од
 Женевског језера до Јуре.

lacus Lemannus, qui in Rhodanum influit: управо Родан
 тече кроз женевско језеро.

2. mūrum fossamque perdūcit: повуче зид и
 ископа ров

sē invitō против његове воље

iter dat допушта пролаз

mōre et exemplō по уобичајеном поступку

vim facit употребљава силу (чини покушај на силу)

spē dēiectus преварен у нади

operis mūnitiō јако утврђење

militum concursus et tēla навала оружаних војника

cōnātū dēsistit одустаје од намере.

3. ea legione militibusque (abl. instr.) = per legionem...
 или: eam legionem... perducere iubet; — quo (= ut eo)
 possit: фин. реч ; — si conentur: потенцијална врета кондиц.
 реч. увек са coni. praes. (impf. perf.); — ubi venit (praes.
 perf.), quam constituerat (praet. perf.): пазни на времена! —
 conati repulsi destiterunt: оба part. coni. преведи реченицом,
 као да стоји: conati sunt, sed repulsi sunt, itaque destiterunt.

гл. 9. *Думнориг ил изради пролаз кроз Секванску.*

1. *propter angustias*: како је спречен пролаз дуж леве обале Родана, морали су ићи десном обалом кроз кланац, који се данас зове *Fort l' Ecluse* (фор леклиз), уским путем што води у *Lugdunum* (данашњи *Lyon*) а због кланаца врло се лако може затворити.

2. *Sēquanis invitīs* без приставка *Секвānā* *eō dēprecātōre* са његовим заузимањем *plūrimum potest* (н. с. 3.) има врло велик утецај *novīs rēbus* *studet* ради на преврату (државном) *obstrictum habet eum* обвезан му је, обвезао га је *inter sē dant* дају једни другима

3. *cum possent*: кауз. реч. са *cum* и конјунктивом; — *mittunt, ut impetrarent*: фин. реч. увек са конј.; пази на времена! — *erat, quod duxerat*: пази на времена, кауз. реч. са *quod* и индик. — *impetrat, ut patiantur*; *perficit, uti dent*: оптативне реч. (= реч. за жељу); после *praes. hist.-a* овде *coni. praes. impf.* — *ne prohibeant, ut transeant*: фин. реч.

гл. 10. *Цезар долази с војском и сузбија Хелвете.*

1. *Santonum fines*: Сантони су неких 150 км. далеко од провинције; Ц. само зато каже да су близу, јер хоће да прикаже, како Хелвети прете и провинцији и тиме правда свој нападај на Хелвете.

locis patentibus и т. д.: Ц. и тиме правда спречавање сеобе Хелвета, што провинција није брдима заштићена од Хелвета; он је, истина, имао налог, да брани само границе римској провинцији, но он је мислио и на опасност, којом би у будућности могли Хелвети угрожити.

in Italiam: управо у Овоострану Галију (северну Италију).

tres legiones: то беху легије 7. 8. и 9.

circum Aquileiam: зимнаца је обично изван града.

qua proximum iter erat: од Аквилеје дуж реке Пада преко Алапа до града Вијене у Овоостраној Галији беше 600 км.

extra provinciam: без мандата сенатског прешао је границу, тако је на своју руку извршио и новачење.

2. *māgnō cum periculō* њего јако опасно по њега
loca patentia отворен (раван) крај
eum finitimum habet он му је сусед
eum itinere prohibet спречава му пролаз
māgnīs itineribus у брзим маршевицама
ire contendit потегне, појури
loca superiora висови, високи положаји

3. *in animo esse facere*: *nom. c. inf.* као субј. — *si fieret* иреална прета кондин. реч.: увек *coni. praet. (impf. perf.)* главна јој је реч. постала *acc. c. inf.*, с тога место -*rem* стоји -*urum esse*; — *ei, quam fecerat, praeficit* пази на времена; — *quam fecerat, qua... iter est*: преведи: атрибутом — адвербијалом, — *extremum*: *subst.* „крајња тачка.“

гл. 11. *Хедуји се шуге на Хелвете због пустошења.*

1. *per angustias* кроз кланце брда Јуре уз Родан.

iam... traduxerant: наине дотле, док Ц. није са војском од 20.000 стигао под Вијену а то је било почетком месеца јуна; Хелветима је требало око два месеца, да са 9—10.000 кола и 263.000 народа прођу кроз уске кланце и стигну до Хедуја; Хелвети су превалили 150 км., а Цезар 600 км.

exercitus noster: римска војска под Лабијеном.

2. *meretur de eō* стиче заслуге код њега, чини му услугу

in conspectu eius њему на доглед

necessarii et consanguinei савезници и једноплеменици

eum certiorē facit извештава га, јавља му

fugā se recipit ad eum пребегне к њему

agri solum гола земља

3. *traduxerant, pervenerant*: независна употреба *praet. perf.-a.* — *cum possent*: *cum causale* (увек с конј.); — *rogantur*: *sup. acc.* показује смер; — *ita, ut non debuerit*: консект. реч. у *or. obl.*; — *depopulatis agris*: *abl. abs.* за време: *postquam*; *depopulatus* има овде пасивно значење; *non facile = difficile*: с тешком муком — *quibus rebus* (= вѣсти) *adductus*: преведи адвербијалом; — уз *expectandum* додај: *esse*; уз *statuit* увек само *infin.*; — *dum pervenirent* („док не“ или „да међутим“) има фивално значење, отуд конј.

гл. 12. *Цезар пошуче једно племе хелветско.*

1. transibant: Хелвети су прешли реку Араp (Saône, Сону) више Лијона по свој прилици међу местима Trevoux (Треву) и Villefranche (Вилфранш, по Göler-у и Наполеону III.).

de tertia vigilia: „још за треће страже“; Римљани су делили ноћ на четир страже, свака је стража трајала 2—4 сахата према дужини ноћи; ово се догађало у јуну, кад је ноћ само 8 сахати, те је 3. стража од поноћи до 2 сахата.

e castris: Цезаров је логор био недалеко од Лугдуна (Лијона) међу рекама Роданом и Араpом (Роном и Соном).

iniurias ultus est: „осветио се за увреде“; и тиме правда Цезар свој поход на Хелвете

L. Pisonis: Цезар се 59. г. оженио Калпурнијом, кћери Л. Калпурнија Пизона.

2. oculis iudicat слободним оком онажа
trēs partēs cōpiārum $\frac{3}{4}$ чета; quārta pars $\frac{1}{4}$
flūmen trāducit (trānsit) преводи (прелази) преко реке
impeditōs et inopinantēs aggreditur изненада их напада

пртљагом оптерећене и у послу око прелажења
fugae sē mandat даде се у бегство

hīc pāgus ūnus баш та жуна (то племе)

patrum nostrōrum memoriā за наших отаца

prīnceps poenās persolvit први испуни казну

pūblicās et prīvātas iniūriās ulciscitur свети државу
и себе, свети се за увреде учињене држави и њему

3: quod: pron. rel. у Цезара слаже се обично са апо-
зицијом свог сунст. — incredibili lenitate abl. qualitatis; — ita,
ut non possit: консек. реч.; — in utram partem fluat: за-
висно питање, увек с конј.; — Ararim: acc. на -im; —
aggressus concidit = aggreditur et concidit; — cum exisset:
cum. hist.; — quae intulerat, ea persolvit: консек. времена!

гл. 13. *Хелветски посланици ишту мир.*

1. exercitum: из ове се речи види да се и Лабјеново
одељење (гл. 10.) придружило Цезару.

bellum Cassianum (в. с. 7. и 12.): Каспјев је поз од био
49. г. пре овог; Дивикон је, дакле, морао бити сада стар
човек, кад је онда био вођа Хелвета.

2. pontem faciendum cūrat начини мост
bellō persequi perseverat упорно наставља рат с њиме
māgnōpere virtūtī tribuit одвише се узда у јунаштво
(држи до јунаштва)

dolō nītitur ослања се на лукавство
nōmen capit ex calamitāte од пораза добива име
memoriam prōdit излази на глас, спомње се.

3. proelio facto: abs. abl. за време, facto се не преводи;
— pontem faciendum curat = pontem fieri iubet — ред
реченица: Helvetii cum intellexerent illum fecisse id quod
confecerant, ut transirent, repentino... commoti legatos mittunt;
ut transirent („наиме да“): ut с конј. у Цезара често објаш-
њана предходну мисао; упор. књ. I. гл. 5.: ut exeant; —
commotus: в. гл. 3. и 11.: adductus; — cum intellexerent: cum
hist. (уvek conl. praet.); — si faceret и т. д.: oratio obliqua,
отуд конј. у свима споредним и у опитативним главним, асс.
с. inf. пак у исказним главним реченицама; incommotum
улепшан, ублажен израз (еуфемизам) м. clades или calamitas;
quod (adortus esset): „што се тиче тога да“, или само: „ако“;
— magis — quam: компар. реч. (иза компаратива стоји увек
quam); — ne committeret: у директном говору било би: ne
commiseris или noli committere.

гл. 14. Цезар тражи таоце; они не даду.

1. ea res: наиме Касијев пораз.

2. eō minus dubitātōnis eī datur тим мање сме
оклевати

eō gravius fert тим више га боли
quō minus meritō accidit што је мање крив томе

(дотађају), што је мање заслужно то
cōnsciū sibi est iniūriāe свестан је своје кривнице
memoriam eīus rei dēpōnit заборавља то
per vim iter temptat покушава на силу проћи
impūne iniūriās infert без казне чини насиља
eōdem pertinet на исто излази, на исти лист иде
cōnsuevit impūnitatem concēdere обично оставља не-
кажњено

[лика
ex commutātōne rērum dolet боли га промена при-
де iniūriis satisfacit за насиља даје задовољшћине.

3. his t. j. legatis; — eo sibi и т. д.: oratio obl. — alicuius (не: si cuius) „какве“, „какве било“; — uz deceptum, commissum, timendum додај: esse; — num (указује на негативан одговор а nonne?; ne?) posse: упитна реченица индиректна говора стоји у асс. с. inf., ако би у директ. говору било 1. или 3. л. — quod се 4 пута понавља (фигура: epianaphora); — consuesse = consuevisse, solere; — quo, doleant: фин. реч. — cum sint: концесивна реч. са *сум* и *конј.*, преведи скраћено адвербијалом; — уз facturos додај: se esse; — institutos esse = didicisse; — eo gravius, quo minus: компар. реч. са *ео* — quo и 2 компаратива; ita, ut consuerint (= consueverint, soleant) консек. реч. — non dare: без свезе (asyndeton); — hoc responso dato: адвербијалом. — У индир. говору ове главе често се мењају времена.

гл. 15. *Хелвети крећу даље а Цезар за њима; чаркања.*

1. equitatus: Цезар није имао своје коњице, те је могао да набави у Галији; коњица је увек служила и као извидница (exploratores) под вођством вештих часника.

iter faciunt: Хелвети су се кренули 12. јуна; нису пошли, како су раније хтели, право на запад, него на северозапад преко брда Charolais (Шароле) додирујући места, где су сада градови Mâcon (Макон), Cluny (Клини), Toulon (Тулон) и Decize (Десиз); код овог последњег града су хтели проћи реку Loire (Loir Лоар).

novissimum agmen позадиница, заходница, заштитница.
alieno loco: бреговит крај није згодан за коњицу.

2. ad numerum IV milium на броју око 4000
proelium committit побије се, отпочне битку
proeliō lacessit изазива на бој
in praesentiā satis habet за сада се задовољава
rapinis hostem prohibet не да непријатељу да пљачка
non amplius interest није веће растојање

3. coactum habebat = coegerat; — qui videant: по смислу фин. реч.: да (ови) виде; — equitatum, qui videant: слагање по смислу; — quas in partes (у срп. синг.) faciant: зависно питање; — quod propulerant: кауз. реч. — ita, ut interesset: консек. реч. — quinis, senis: numer. distrib. показује да је увек, сваки дан, било једнако растојање (од 8 км); — каже се: non amplius quina milia или: a. quinis milibus.

гл. 16—20. Хедуји не довозе обећану храну; Цезар их зато кори (гл. 16.) и дознаје за велике планове неверног Думнорига (гл. 17. 18.); посавештовавши се с братом му, Дивицијаком, на молбу овога помиљује Думнорига (гл. 19—20.).

гл. 21. Према извештају извиднице Цезар се сирема за нападање.

1. exploratores : извидница (в. с. 15. под equitatus)

sub monte : по свој прилици под брдом Tauffrin (Тофрен).

consilium : „план“ Цезаров беше да Лабијен неопажен заиђе за брдо, поседне врх брда и да онде чека, док се Цезар са 4 легије не појави пред хелветским табором, те да у исти мах ударе.

legatus pro praetore : легати су били подвојводе, обично их је било три, но Ц. је у Галији имао десет; сваки је предводио једну легију, често замењивао и врховног заповедника и онда му титула беше : legatus pro praetore ; овде Лабијен не замењује Цезара, но овај му за његове заслуге ипак даје титулу „заменик војводе“.

habebatur : „сматраше се“ само ; какав је био, в. с. 22.

2. nātūra montis (природни) положај брда
qualis in circuitū ascēsus est како се около нење
summum iugum montis врх брега
peritus rei militāris искусан војник

3. ред речи : misit, qui cognoscerent, qualis и т. д. — qui (= ut ii) cognoscerent : по смислу финална реч. — qualis esset, quid sit : зависно питање ; — sui consilii : gen poss., зависн од sit ; — facilem т. ј. ascensum.

гл. 22. Погрешно извештен приближује се Хелветима.

1. insignia : „украси“ : рогови, крила и др., што су Гали обично носили на шлемовима.

quo consuebat intervallo : 5—6000 корака — око 8 км.

2. primā luce у зору, у сванутку
summus mōns врх брега
equō admissō accurrit у највећем трку дојаше
aciem instruit војску развија у бојни поредак

proeliō abstinet уздржава се од боја
multō dēnique diē тек кад у велико беше дан
quō cōnsuērat intervallō на уобичајеном растојању
castra pōnit утабори се

3. cum teneretur и т. д. : cum hist. — га, реч : Prima luce Considius...а Gall. armis обично : (ex) armis; — subducit, instruit : asyndeton показује брзину рада Цезарова; — ne committeret : опат. реч — nisi essent; кондиц. реч. — impetus fit, акт. : impetum facit; perterritus : не преводи се !

гл. 23. Цезар скреће ради хране; Хелвети га нападају.

1. metiri : издавати храну; то је бивало 2 пут у месецу.
fugitivus : роб, који од газде одбегне : одбеглица (per-fuga um transfuga : војнички бегунац); отмене војнике су робови пратили.

decurio : заповедник одељењу од 30 коњаника (= turma) које се делило на 3 декурије са три декуријона, од којих је најстарији заповедао целом турмом.

2. rei frumentariae prospicit побрине се за храну
re frumentaria intercludit пресече довоз хране
iter convertit окрене (удари) натраг

3. eius diei је плеоназам (в. с. 6. : itineribus); — bi-duum supererat (до оног дана), cum с кој. према изразима : fuit tempus, erit dies, иза којих увек стоји cum с кој. — quod existimarent : quod стоји често с кој. верба што значе : каже мисли; — locis occupatis : иако су...; — intercludi т. ј. : Romanos.

гл. 24. Цезар распоређује војску; Хелвети нападају.

1 triplicem aciem legionum instruit; „развија легије у троструки бојни поредак“; 10 кохората сваке легије беше распоређено тако, да су у 1. реду стајале 4 кохорте а у 2. и 3. по три; растојање међу кохортама било је толико, колика је једна кохорта. — Овде је Цезар на оба крила метнуо по једну легију, а у средину две; било је, дакле, у фронту 16 кохората, а у 2. и 3. реду по 12.

auxilia : „помоћне чете“ не римске, него узете из провинције или од савезника.

totum montem : цео брег од средине до врха.

sarcinae: „лаки пртљаг“ (до 20 кг.); посуђе и храна за неколико дана, што војник сам носи на рамену о копљу или мотки; impedimenta „велики пртљаг“ за целу војску, као: намирница, шатори, разне опсадне справе а вукли су га коњи и волови.

phalanx: „фаланга“ збијен ред с дугим фронтом; војници држаху над главом штитове, тако да се ови не само додиривали, него ивицама и покривали (упор. testudo).

2. animum advertit (= animadvertit) онажа in colle mediō на сред косине брежуљка

3. postquam стоји са perf. hist-ом; — qui sustineret: conī. показује смер; — duas legiones... muniri acc. c. inf. уз iussit; — constiterant = stabant.

с. 25. *Хелвети се повлаче, затим поново нападају.*

1. omnium: односи се на часнике и пратиоце Цезарове. Galli: овде се разумевају Хелвети.

pilum: цилит 2. м. дугачак; имао је дрвен држак и подужи шиљак од меког гвожђа; тешак је био 5½ кг.; кад се баци и забоду у штитове, шиљак му се под теретом целог цилита превије те прикује штитове а и исквари их.

impedita „није била слободна“ левица, јер више штитова беше приковано једним цилитом.

ex latere aperto: с десне стране; леву је бранио штит.

signa: одговарају нашим ратним заставама; на дугим моткама беху сребрни орлови и други знаци.

2. ex cōspectū removet уклања испред очију gladius dēstrictus (потегнут, истргнут) го мач nūdō corpore pūgnat бори се незаштићен (без штита) pedem refert et sē recipit уступа и повлачи се subest spatiō mille passuum 1000 корака је удаљен agmen claudit чини стражњу чету, последњи је novissimis praesidiō est заштићена заходницу ex itinere у маршу, у ходу convertit signa промени правац (војска, овде само 3. ред) bipertitō infert signa у два правца напада.

3. suo (equo), remotis equis, ea disiecta, gladiis destituta
 преведи темпоралним или приређеним главним, scutis... col-
 ligatis, sinistra impedita: каузалним реченицама; — uno
 ictu pilorum — uno pilo; плурал pilorum указује на по-
 нављану радњу („пробијало по више штитова и свезивало“);
 cum inflexisset, quod suberat: каузалне реч. — уз intulerunt
 додај: signa; уз tertia: intulit.

гл. 26. *Цезар побеђује Хелвеша и гони.*

1. hora septima: „1½ сахата после подне“; наиме дан
 од изласка до заласка сунчева беше подељен на 12 делова
 (часова); часови су били лети дужи, зими краћи од нашег
 грађанског часа; шест сати је било увек у подне.

pro vallo: „као бедем“ беху Германци истурили кола,
 за овима су биле жене и деца.

die quarto: 4. дан рачунајући и дан битке. Ова се
 битка била свакако од Бибракта на запад.

2. anceps proelium битка с две стране
 ad multam noctem дубоко у ноћ, до мркле ноћи
 eodem loco habet за исто то сматра, исто тако поступа.

3. cum possent: cum caus. — cum... sit: cum concessi-
 vum: нако; — cum esset: cum hist. преведи адвербијалом;
 aversum = fugientem; — nullam partem: acc. temp.; — cum
 potuissent: cum causale; — litteras nuntiosque = nuntios
 cum litteris; — qui si = но ако (они); — ne iuvarent: оптат.
 реч.; одавде до habiturum: ор. obl.

гл. 27 *Хелвети моле мир; 6000 их утешне.*

1. flentes: кроз плач; Цезар тиме истиче промену у
 држању Хелвета после пораза им.

ad Germanos contenderunt: похиташе у Германију; Ц.
 се бојао, да ће ови Германе подбунити против Рима.

2. inopia adductus omnium rerum због оску-
 дице у свему
 de deditione ради предаје, у ствари предаје
 convenit eum сусретне га
 suppliciter loquitur изјављује покорност
 prima nocte у први мрак
 supplicio afficit смрћу казни, побије
 spe salutis inductus у нади да ће се снасти

3. cum convenissent и т. д.: cum hist. — dum ea (т. j. obsides, arma, servi) conquiruntur et conferuntur: иза dum стоји praes. hist. у причању историјских догађаја; milia... perterriti: сложено по смислу; — armis traditis: кондиц.: „ако“; — quod existimarent: coni. в. гл. 23. — in (код) tanta multitudine — cum t. multitudo esset (кауз. реч.).

с. 28. *Цезар бегунце казни, остале пак настави.*

2. ei purgatus est оправ (оправдан) је пред њим eum hostium numero habet поступа с њим као с непријатељем

famem tolerat глад утоли, исхрањује се
eā maxime ratione понајвише из тог разлога
frumenti copiam facit даје доста хране
egregia virtute cōgnitus познат као велик јунак

3. ред реченица: his, quorum... ierant, imperavit, uti; — reductos: „с повраћенима“ или „кад су се вратили“; — quod: „како“; — quo tolerarent: coni. показује смер; — ne transirent...: фин. реч. — egr. virtute: abl. qual. — quibus: преведи; „овима“; — ut collocarent (= населе): опат. реч. — parem atque... erant: компар. реч. са atque уз par.

гл. 29. *Број Хелвеша пре и после битке*

1. litteris Graecis: „грчким словима“, исписане спискове нађоше; Гали су грчку азбуку примили из грчке насеобине Масилије (садашњи Марсеј).

numerus: погинулих је било 438.000.

2. tabulam cōficīt састави списак
rationem cōficīt израчуна
cēsum habet пребраја, пописује

3. qui exisset: зависно питање; — summa fuerunt: плурал због ad milia; — ut imperaverat (преведи адвербијалом) односи се на censu habito (abl. abs.).

Рат с Аријовистом (књ. I. гл. 30. — 54.).

гл. 30. *Гали Цезару честитају и моле да допусти збор.*

1. Gallia: овде се разуме само Gallia Celtica

concilium: Гали су често држали као неке земаљске саборе, зборове, на којима су заједничке ствари претресали; за то нису ни морали тражити од Цезара пристанак; тиме што су тражили, хтели су да докажу како немају против Римљана никаквих тајних планова. — Не спомиње се овде да је збор одржан, али из главе 31. види се да јесте.

2. bellum cōficīt свршује рат

poenās ab eō repetit казни га

ex ūsū eius accidit од користи му је догађај

pōn minus quam исто тако, као

eum stipendiārium habet узима од њега данак

ex commūnī cōsensū по опћем пристанку

iūre iūrandō inter sē sanciant заклетвом се обвезу commūnī cōsiliō по заједничком решењу, службено.

3. gratulatum: sup. acc. — од intellegere до haberent, од sese до vellent; or. obl. — Helvetiorum: gen. subi., populi R. gen. obi. — flor. rebus: abl. abs. с концес. значењем; — domicilio, concilio: dat. fin. — ex magna coria т. j. locorum.

гл. 31. *Гали се шуже на насиља Ариовистова и до-
сељавање Германа.*

1. factiones: Галија беше подељена у две странке; и једна и друга је хтела да уједини све Гале, али због трвења и надметања све су више слабиле, а то је све ишло у прилог Цезару.

clientes: мањи народи су били под заштитом јачих, али су морали плаћати данак и у рату им помагати.

senatus: Ц. римске установе спомиње, кад говори о галским приликама.

hospitium: (гостинско право) је правни однос независних држава, по ком су држављани дужни једни друге угостити и назити; од тога је јача веза amicitia, а још јача societas.

2. *secrētō agit* на само расправља
summum in cruciātum vēnit допада највећих мука
prō his loquitur говори у њихово име
factionis principātum tenet стоји странци на челу
dē potentātū contendit бори се о превласт
mercēde arcessit узима као најамника
semel atque iterum неколико пута, не једанпут
calamitem accipit претрпи пораз
proelia calamitātēsq̃ue несрећне битке (*hendiadys*)
iūre iūrandō tenētur веже га заклетва
prēius accidit eī горе пролази
locus ac sēdēs место за становање (*hend.*)
cōnsuētūdō victūs начин живљења
nōn est cōferendum не може се поредити
ad nutum на миг, сместа
in eōs omnia exempla cruciātūsque ēdit меће их на
 свакојакe муке, казни их примерном казном
dē eō grave supplicium sūmit грозном га смрћу
 казни
nōbilissimus quisque баш (све) први људи
fortūnam experitur трпи судбину.

3. *reverterunt perf.* од *revertitur*; — од *non minus* до краја *or. obl.*: — *ea, quae dixissent* — *ea quae vellent*: преведи супстантивом! — *populi R.*: *gen. obi.*: пријатељство с народом *p.* — *postulatum*: сунин; — *ut emigrant*: в. гл. 13.

гл. 32. *Гали моле помоћи, само Секвани љуше.*

1. *oppida omnia*: све градове; овде се Ц. мало пребацно, јер најјачи град секвански није био у рукама германским; упор. књ. I гл. 38. и 40.

2. *hāc orātiōne habitā* после овог говора
cōram adest лично је ту (присутан)
fugae facultās eī datur може (има прилике) да побегне.

3. *qui adsunt*: именицом! — *respondere, permanere*: *inf. hist.* — од *hoc esse* до краја: *or. obl.*

гл. 33. *Цезар Гале умирује и мисли на опасност од Германа.*

1. *beneficium*: „услуга“; Цезар је као конзул 59. г. изградио Аријовисту титулу „*rex atque amicus*“ што је много значило.

fratres consanguineique: ту су титулу добили Хедуји.

Cimbri Teutonique: побеђени су од конзула Марија 102. и 101. пре Хр.

2. *animum eius cōfirmat* охрабри га
id ei cūrae est он води бригу о том
māgnam spem habet много се узда
finem iniūriis facit оставља се насиља
frātres cōsanguineique једнокрвна браћа
in diciōne eius tenētur стоји под његовом влашћу
iis rēbus occurrit стане томе на пут
spīritum, arrogantiam sūmit охоло, дрско се понаша.

3. *spem habet Ariovistum facturum (esse)*: acc. c. inf. и то са inf. inst. уз *spem habet*; — *quare* — *ut*; — *Germanos... venire* („то што“): субј. уз *periculosum (esse)*; — *quin exirent*: конс. печ. уз *sibi temperat*; — *tantam, ut videretur*: консек. печ. — *ferendus (esse)*: nom. c. inf.

гл. 34. *Цезар позива Аријовиста на разговор; овај охоло одговара.*

1. *in eas partes Galliae*: у оне крајеве галске, које Ц. држи; Ц. је тада био у Бибракти, у главном месту хедујском.

2. *placet ei* одлучи
mēdius utriusque у средини међу обојицом
rēs publica et summae utriusque rēs државне ствари
 за обојицу врло важне
sine commeātū atque mōlimentō без великих незгода
 у праважању
quid ei negōtiū est каква он посла има.

3. *ut mitteret, uti deligeret*: opt. печ.; — *qui postularent*: conij. показује смер; — *od velle do agere*: or. obl. — *se (vult)*: acc. — *od si quid ipsi do краја опет or. obl.*

гл. 35. *Цезар поручује Аријовисту своје захтеве.*

1. M. Messala, M. Pisone consulibus т. ј. 61. г. пре Хр. (в. I 2).

2. beneficiō afficit обасипа добротинством in cōsulātū eius за његова конзуловања hanc grātiām refert тако захваљује (враћа љубав) iniūriā lacessit без повода узнемирује quicumque prōvinciām obtinet сваки управник провинције grātiā ei est cum illō у љубави је с њим iniūriās neglegit учињена насиља не губи из вида (не оставља некажњена).

3. од quoniam до краја or. obl. — cum... esset: cum explic. („тима што“); — hanc, ut gravaretur: консек. реч. — invitatus „иако позван“, на позив; — ne quam — „да никакву; иза ne и si стоји qui м. aliqui; — trans Rhenum in Galliam traduceret (са trans) али: Rhenum traduceret (без trans); — permitteret, ut voluntate eius liceret: плеонастичан израз (в. гл. 7. eius voluntate liceat); — quod (= quoad): уколико; — commodo: abl. „у интересу“, „без штете“.

гл. 36. *Аријовист се ограђује против пачања и прешње Цезарове.*

1. vestigialia: Аријовист се боји да Хедуји, наслањајући се на Цезара, неће више штети плаћати данак.

non tectum subierunt: похвала да Германи већ 14 г. не живе под кровом мало је претерана, али Германи су заиста били врло очеличени и ратоборни.

2. suō iūre ūtitur врши своје право in eō manet, quod convēnit (inter eōs) држи се уговора longē abest frāternum nōmen не помаже наслов „браћа“ tectum subit живи у сталним становима.

3. од ius esse до краја or. obl. — qui vicissent = victores; iis, quos vicissent = victis; quem ad modum vellent = ad suum arbitrium; — qui = „што он“ (кауз. реч.); — suo, sibi: тичу се различитих лица; — quod (denuntiat): „што се тиче“ (поруче); secum, sua тичу се различитих лица; — inter annos = per a.; — in armis = in re militari

гл. 37. *На шугбу Гала Цезар полази на Аријовишта.*

1. magnum iter: на дан 36 км. за 8 - 9 сахата; iustum iter беше 30 км. за 6 - 7 сахата.

2. pācem eius redimit купује у њега мир māgnis itineribus у брзом ходу (усиљеном маршу).

3. eodem tempore... et = eod. t. ...quo; - questum (додај: veniebant): sup. acc. за смер; — Treveri autem разуме се: questum veniebant.

гл. 38. *Цезар пре Аријовишта узме Везонцију.*

1. a suis finibus: десно од Рена код Шварцвалда.

2. tridui viam prōcēdit прелази пут од 3 дана māgnōpere praecavendum est по што по то ваља спре-
rēs, quae ad bellum ūsuī sunt ратне потребе [чити
bellum - dūcit рат одуговлачи
nocturnum diurnumque iter путовање дању-ноћу.

3. cum... processisset: преведи адвербијално: „после...
пута“; — tridui: gen. quant. — Vesontio: gen. masc. —
quod se слаже са oppidum; — non amplius — non amplius
quam; — qua t. j. parte; — ut daret, ut contingat: конс. реч.

гл. 39. *Римску војску застраши причање о дивљим
Германима.*

1. tribuni militum: војени трибуни беху у војсци виши
часници (мајори), било их је шест у свакој легији и на-
изменце су заповедали легијом сваки по два месеца. Били
су то махом младићи из одличних породица, а пратили су
својевољно војводу зато, да науче војевати па да доцније
и сами могу самостално заповедати војском. — Цезар зато
истиче кукавичлук тих аристократа, да аристократе у Риму,
његови противници, увиде како је овај рат тежак и опасан.

reliqui: остали племићи у пратњи Цезаровој.

testamentum obsignat: удара печат на тестаменат, да
буде аутентичан.

qui secuti sunt: пратњаци (т. зв. contubernales или co-
hors praetoria) илеу служили као прости војници, отуд њи-
хова неискусност и страх.

2. ingentī māgnitūdine corporis голема узраста
incredibili virtūte et exercitātiōne неверојетно јуначки
и вешти

aciēs oculōrum оштар поглед
mēns animusque ум и срце
ūsum rei militāris habet разумева се у војевању
causam infert тражи повода. изговара се
vultum fingit претвара се (у лицу)
testamentum obsignat прави тестаменат
ūsum in castris habet има искуства у рату
māgnitūdō silvārum велике шуме
signa fert полази (војска)
dictō audiēns est послушан је, слуша.

3. од saepenumero до potuisse: or. obl. — ex urbe =
Roma; — in castris = in re militari; — qui equitatu praef-
erant = praefecti equitum; — rem frum. ut posset = ut res fr...

гл. 40. Цезар у рашном casetu храбри своје

1. omnium ordinum centuriones: центуријони (поруч-
ници) из свих (60) центурија у легији. У редовним при-
ликама били су у ратном савету осим војводе само legati
(подвојводе), tribuni militum (војени трибуни, мајори) и cen-
tiones primorum ordinum (поручници из 6 центурија прве
кохорте у свакој легији); Цезар је овај пут све часнике
сазвао зато, да поводом црних гласова охрабри запове-
днике и преко њих целу војску.

patrum memoria: тачно: пре 43—44 г. 102. и 101. г.
пре Хр.

servilis tumultus: побуна робова под вођством Грка
Спартака беше 73—71. г.; беху то већином Маријеви гер-
мански заробљеници, који су служили као гладијатори. Више
пута су потукли римску војску.

frumenta matura: храна беше у августу већ зрела.

2. omnium ordinum centuriones центуријони из
свих одељења (центурија)
ei persuadetur он долази до уверења
furōre et āmentia impulsus у беснилу и лудилу

ab officiō discēdit заборавља дужност (обвезу)
 dē diligentia dēspērat не узда се у обазривост
 eius periculum facit огледа се с њим
 patrum memoriā за наших отаца
 ūsus ac disciplina војничко искуство и зашт
 par est еи мери се с њим; одолева му
 adversum proelium пораз (у боју)
 castris sē tenet живи у табору
 ratiō et cōnsilium добро смишљен план
 diuturnitas belli дуго ратовање
 sui (adoriendi) potestatem facit даје прилике за бој
 ratiōne capit лукавством улови (превари)
 timōrem in simulatiōnem cōnfert свој страх прикрива
 (правда) привидном забринутошћу
 arroganter facit дрзак је, плеће се у туђе ствари
 dēspērat dē officiō сумња у свест о дужностима
 cūrae еи est његова је брига (ствар)
 fortūna deest срећа изневерава
 male rēs gesta неудаћа у рату
 in longiōrem diem cōnfert одлаже за доцније
 (време).

3. Цео је говор Цезаров oratio obliqua; — meritus (esse) videtur: пош. с. inf. преведи: „очевидно је...”

гл. 41. *Цезар умирује војску и полази на Аријовиста.*

1. locis apertis: „кроз отворене крајеве“ је хтео да води војску зато, што је сумњао у њену верност па се бојао шумовитих и бреговитих предела. Пут му је био поред садашњих места Voraу (Вореј), Filain (Филен), Villersexel (Вилерсексел) и Arceу (Арсеј) према Belfort-у (Белфор), а одавде к Рену.

a nostris: Цезаров табор беше у Елсасу на север од Колмара, на левој обали Фехта међу Остхајмом и Гемаром; Аријовист се пак утаборио међу Дорансхајмом и Розхајмом. Сва ова места леже од Штразбурга на југ, на западној страни Рајне.

2. mentēs omnium оиће мишљење
 cupiditās bellī gerendī жудња за ратовањем (борбом)
 princeps grātiām agit први захваљује
 optimum iūdicium facit износи најбоље мишљење
 ei satisfacit правда се пред њим
 summa bellī врховна управа у рату
 imperātōris iūdicium dē eā rē est то је војводина
 ствар; војводино је право да решава то питање.

3. од se до existimavisse: or. obl. — itinere (додај: tali),
 ut: консек. реч. — cum intermitteret: верб. адвербом!

гл. 42. *Аријовист предлаже састанак, Цезар прима.*

1. Gallorum equitatus: Цезар није имао римске коњице
 а у Галима није имао вере.

2. per eum licet пристаје, није противан
 ad sānitātem revertitur опамећује се
 in māgnam spem venit много се почиње уздати
 diem colloquiō dicit закаже дан за састанак
 ūltrō citrōque овамо-онамо
 aliā ratiōne друкче, иначе
 causam interpōnit тражи изговор
 si quid opus factō est ако дође до невоље
 nōn irridiculē досетљиво, оштроумно
 in cohortis praetōriae locō habet узима за гарду
 ad equum rescribit узима у коњанике (или у ви-
 тезове) (двосмислено).

3. Сва три говора су or. obl. — petenti (т. ј. ei): кон-
 цес. („иако“) part. coniunct. — fore, uti desisteret: зато је та
 конструкција, јер desistit нема inf. inst.; — (postulavit), ne
 quam adduceret: оутат. реч.; ne qui = да никакав.

гл. 43. *Цезар захтева безбедност савезника.*

1. tumulus: брежуљак тај беше по свој прилици са-
 дашњи Плетиг (Plettig), који лежи од Гемара на 16, од
 Дорлнсахјма на 21 км., од Штразбурга на југ, уз реку Ил.

munera: поклови ти беху свакако украси и одеће, као што
 су: aurea corona, sella curulis, scipio eburneus, toga picta и
 palmata tunica.

2. aequō fere spatiō abest подједнако је далеко
 ei contingit пада му у део, добива
 cōnsuevit tribui обично се даје
 aditus postulandī право да тражи
 causa necessitudinis intercēdit постоји разлог за при-
 јатељство

Galliae principātum tenet има превласт у Галији
 grātiā auctior est pacte му углед
 in mandātis dat као упутство даје.

3. ut colloquerentur..., (postulavit): оптат. реч. — ubi
 ventum est: опћи субјект исказан безличним пасивом; — od
 quod („наиме то што“) гех до краја ор. obl.

гл. 44. *Аријовист доказује своје право на Галију.*

1. ipsorum voluntate: с њиховим пристанком; сасвим
 дружичје говоре о томе сами Гали у 31. гл. I књ.

uno proelio: у једној битци поред места Magetobriga.

gratiam etc.: Аријовист је свакако имао везе са Це-
 заровим противницима у Риму, који су хтели да га се ма-
 кар издајством отресе.

2. sine spē praemiisque без изгледа на добитак
 stipendium capit узима данак, куни харач
 castra habet (= pūgnat) војује на отворену пољу
 pāce ūtitur има мира, на миру је
 dē stipendiō recūsāt противи се плаћању данка
 amicitiam recūsāt одриче се пријатељства
 bellum dēfendit (= se dēfendit) брани се
 finibus ēgreditur прелази границе
 nōn oportet concēdi не може се опростити
 rērum imperitus est не познаје историју
 simulātā amicitia под видом пријатељства
 prō amicō habet сматра као пријатеља
 grātum ei facit чини му по вољи
 compertum habet (= comperit) дознао је, зна
 māgnō praemiō remūnerat богато награђује.

3. Od Transisse до краја ор. obl. — concedi т. j. a Ro-
 manis; — ipsi = Ariovisto; — sibi tradidisset = Ariovisto tr.

гл. 45. *Цезар не пушта право на Галију.*

1. Arverni, Ruteni: два галска племена на север од провинције римске; њих је победио Qu. Fabius Maximus (Allobrogicus) 121. пре Хр. код ушћа Изере (Isère) у Рону.

2. in eam sententiam у том смислу, гледе тога negotiō dēsistit одустаје од захтева (потраживања) optimē merēns најзаслужнији

in prōvinciam redigit потчини својој власти antiquissimum quodque tempus spectātur гледа се на давнину у сваком питању suis lēgibus ūtitur независан је.

3. quare posset: зависно питање; — од неке до краја or. obl. — voluisset т. ј. senatus; — victum: концес. part. coni.

гл. 46. *Због изазивања Гала Цезар прекида преговор.*

1. tela: метаће оружје германско беше framea.

2. loquendi finem facit прекида разговор per fidem circumvenit на веру (вероломно) опколи vulgus militum цела војска arrogantia ūsus дреко, с дрекошћу

Gallia ei interdicat одриче му право на Галију.

3. propius tumultum: propius, proxime стоје са акузативом, као и prope. — etsi videbat: концесивна реч. са ind. — pulsus hostibus: abs. abl. место кондиц. реченице; — postquam (— postquam) са perf. hist.-ом; — ut = „како“.

гл. 47. *Аријовист тражи нов састанак а Цезарове посланике окује.*

1. biduo post: „други дан“, јер Римљани урачунавају и дан, од ког се почиње рачунање.

2. ea res agi coepta est почети су преговори о том colloquendi causa довољан разлог за преговарање lingua multā ūtitur течно говори језик, добро влада језиком

est causa in eo peccandi има разлога да га дирају hospitio eius ūtitur стоји с њим у гостинској свези exercitū praesente пред војском cōnantēs dicere prohibet не да им да говоре.

3. Od velle до mitteret : or. obl. — agi coeptae essent : уз пасиван инфинитив стоји и coepit у пасиву; — ei videtur — is videt; — pridie eius diei — pridie; — non retineri, quin conicerent : уз пасиван verbum impediendi стоји и quin са конј. — quos cum (= cum eos); quid... causa : or. obl.

гл. 48. *Аријовист заобилази и бије бој с коњицом.*

1. *sub monte* : брдо „Kestenholz“, од Колмара на север.
praeter castra : Аријовист је водио своју војску око Kinzheim-a, Bergheim-a, Zellenberg-a, где га је брдовити крај заштићивао од Цезара.

2. *frumentō commeātūque eum interclūdit* пресече му довоз хране
aciem instructam habet држи војску спремну за бој
proeliō contendit бије бој
potestās ei nōn deest има прилике
equestri proeliō contendit с коњицом бије бој
suae salutis causā себи у обрану
sī quid est dūrius кад је опасније, у случају опасности
iubā sublevātur држи се за криву
cursum eōrum adaequat трчи с њима уноредо.

3. *qui supportaretur, si vellet* : con. obl. стоји зато, што те реченице заврше од финалних реченица : *uti intercluderet, ut deesset* ; са овима глг. облицима су се и изједначили они горњи; — *si erat, concurrebant* и т. д. : у сриском кондиционал : кад год би било, притицали би и т. д. — уз *recipendum* додај : се; — *tanta, ut adaequarent* : консек. реч.

гл. 49. *Цезар гради нов табор и одбија Гале.*

1. *expeditus* : војник без пртљага т. ј. спреман за бој.

2. *castris se tenet* (бави се) остаје у табору
commeātū eum prohibet пресече му довоз хране
aciē triplici instructā у троструком бојном реду
mūnitiōne prohibet супречава утврђивање.

3. *ultra eum locum, quo in loco* : Ц. често ради јасноће понавља речи; тако у овој глави 5 пута употребљава речи *locum* и *castra*; — *nihilō secius* — *nihilō minus*; — *uti dic-tum est, ut constituerat* : компар. реч., *ut „као што“*; — *misit, quae prohiberent* — *ut eae pr.* : финална реч.; — *maior „велики“*.

гл. 50. *Аријовист избегава одлучну битку.*

1. *matres*: и домаћице су се бавили прорицањем.
ante novam lunam: пре новог месеца нису ни празно-
 верни Свархани могли поћи на поље маратонско Атињанима
 у помоћ (в. *Nep. Milt.* с. 4.). Нов месец је био 18. септ.

2. *institutō suō* по свом обичају
potestātem pūgnandī facit даје прилике за бој
multis et illātis et acceptis vulneribus с великим гу-
 битком с обе стране

proeliō nōn dēcertat избегава одсудну битку
māter familiae домаћица

ex ūsū est корисно је

non est fās не сме се, није суђено

proeliō contendit бије одсудну битку.

3. *utrisque* у плуралу уз *plur. tant.*: *castra*; — *circiter*
 — *circa*; — *minor*: „мали“; — *quod esset*: реч. за тумачење са *quod*; — (*consuetudo est*) *ut declararent*: консек. реч.
 — *utrum esset* песне: двоструко зависно питање; од *non esse* до *gr. obl.*

гл. 51. *Војске се размештају за одлучну битку.*

1. *alarū*: помоћне чете, обично крила главној војсци.

Ова се битка била поред речице *Fecht* под висоом *Mittelweiler*, код *Ostheim-a.*

passae manus: раширене руке беху знак преклињања.

2. *in cōspectū hostium* на очиглед непријатељу
minus valet prō hostium numerō слаб је према непријатељу

ad speciem ради заваривања

3. *postridie eius diei*: чест плеоназам у Цезара; — *quod valebat*: кауз. реч.

гл. 52. *Цезар напада и разбија лево крило германско.*

1. *quaestor*: беше финансијски чиновник, он је издавао плату војницима; овде је квестор био Марко Клас а предводно је легију зато, што је било 6 легија, а само 5 легија.

falange facta: Германи су се борили у збијеним редовима са штитовима над собом (у 1. реду пред

2. spatium nōn datur нема се времена (кад) in fugam eum convertit нагна га у бегство.

3. (reperi sunt,) qui insilirent etc. рел. реч. показује последицу, отуд којј. — cum esset, animadvertisset: cum hist.

гл. 53. *Аријовист бега преко Рена; римски се посланици нађу.*

1. ad Rhenum: Германи су уз реку Ил бегали према Рајни код Hilsett-a.

2. proelium restituit наново почиње битку salutem reperit спасе се eam (uxōrem) dūcit с њом се ожени eī voluptātem affert обрадује га sortibus cōsultat dē eō баца коцку о судбини му sortium beneficiō по доброту коцке incolumis est остао је здрав читав.

3. non prius, quam (дотле не — док не) pervenerunt: perf. hist. стоји иза priusquam у причању историјских догађаја, кад се истиче фактичност радње; — sortium... incolumem: or. obl.

гл. 54. *Цезар води војску на зимницу и одлази у Овострану Галију.*

1. una aestate: Цезар се с правом хвали, да је за једно лето два велика рата довршио.

ad conventus: сваки управник провинције имађаше и највишу судску власт. Цезар је управо зато отишао у Овострану Галију, да из ближе посматра догађаје у Риму.

2. annī tempus годишње доба in hiberna dēducit води на зимницу conventūs agit свршава судске послове.

2огађаји од пораза Аријовиштова до другог бри- шахског похода.

1. Поход на Белгијанце. Цезар у Овостраној Галији чувши да су се Белгијанци у обрану своје слободе дигли на оружје, скупи две нове легије и дође у ремску земљу у исто доба кад и Белгијанци. Знајући да са 8 легија не може потући преко 200.000 људи, нареди Дивизијаку да упадне у беловачку земљу, сам пак застане на реци Ак-сони (Aisne, Ен), да спречи Белгијанцима прелаз. Ови видећи да не могу изнудити прелаз и Цезара заобићи, врате се кући, али у таком нeredу, да им је римска потеря великих губитака нанела. После овога Беловаци и Амбијани покоре се без боја.

Пораз Нервија. Друга белгијска племена, с Нервијима на челу, оружана чекаху Римљане на реци Сабн (Sambre). Кад је римска коњица прешла реку, непријатељ удари на римски табор а једним га одељењем заобиђе; опасност је по Римљане била толика, да само помоћне чете Лабијенове и лично јунаштво Цезарово одлучише битку Римљанима у корист, јер су се непријатељи баш јуначки борили и кад год би предњи пали, други би скакали на њихове лешеве и оданде бацали копља на Римљане. Кад се битка свршила, гомилама су лежали нервијски лешеве, тако да од 60.000 бораца једва остаде 500.

Пораз Адуатунџа. Цезар се после ове победе крене на Адуатуке, који беху похитали Нервијима у помоћ, али касно стигаше; стога се затворише у свој град и после неуспешна отпора предадоше се Цезару. Други се приморци међутим предадоше Публију Красу (књ. II. г. 57.).

Борбе с алпским народима. Цезар пошље легата Галбу с једном легијом, да освоји пут преко Алапа. Он после неколико срећних битака покори брђане, но дан два доцније ови изненада опколише и у мал' не узеше табор римски. Галба се с војском једва пробије и оде у алоброшку земљу.

Поход на Венете. Док се Цезар бавио у Илирику, у Галији се побуне Венети, најсилинији приморци. Цезар нареди градњу бродовља, затим дође и преко легата поседне околне земље, Брута пошље да са бродовљем удари с мора, а он ће са сува. Флоте се сударише и Венети са 220 лађа доведоше Римљане у неприлику, али на послетку с помоћу неких чакља и јунаштвом Римљани савладаше тог опасног непријатеља.

Борбе с Венелима и Аквитанима. Међутим легат Сабин победи приморце Венеле, Клас пак удари на Аквитане, да обезбеди саобраћај са Хиспанијом. Ту потуче прво Социјате, затим Тарузате и Вокате. На глас ове битке Аквитани и суседи им предадоше се од своје воље.

Поход на Морине и Менапије. Већ се сва Галија била предала осим Морина и Менапија. Ови се повукоше у шуме опкољене ритовима, но легионарци почеше секирама крчити пут кроз шуме и већ дођоше непријатељу близу, кад ал' заопуца кишовито време и примора Цезара да се — пуштошећи им земљу — врати и оде у своју провинцију. (књ. III. г. 56.).

Поход на Узипете и Тенктере. Цезар чувши да су Германи, Узипети и Тенктери, потиснути од Свеба, прешли Рен, пожури се из провинције к војсци, бојећи се да ће ови подићи Гале на оружје, као што су се заиста кренули у унутрашњост Галије. Цезар пође на њих а они путем посланика понуде мир под условом да задрже што су освојили, но Цезар тај услов одбије. За време преговора коњаници германски нападну римске и многе посеку. Тај прекршај примирја даде Цезару повода да се с целом војском изненада баци (код ушћа Мозе у Рен) на непријатеља. Германи од изненађења и страха изгубише главе. Једни се латише оружја, други, жене и деца нагну бегати а Римљани за њима; што није посечено, то се утопило у Рен. Од близу по милијона једва је нешто остало у животу.

Прелаз преко Рена. После ове сјајне победе Цезар науми да пређе у Германију тога ради, да застраши Германе, да више не упадају у Галију. У близину садашњег Кобленца за 10 дана сагради мост и оставивши посаду пређе у Германију. Овде се неки народи покоре, другима спали села и градове и врати се у Галију, јер шумовиту Германију није познавао а чуо је да се силни Свеби спремају против њега.

Први британски поход. Цезар одлучи да пређе и у Британију. Посланику његову Британи обећају да ће се покорити, но кад је Цезар с две легије хтео да се искрца, они му стадоше на пут те је с тешком муком могао обалу освојити а њих потиснути. Ови се сада предаду, но кад је једне ноћи илима много штете начинила у бродовљу римском, њихови колоборци изненада нападну једну легију, али их Цезаров појав задржи. После ударише на табор, но Цезар их победи и врати се у Галију. За све ове победе сенат нареди супликациију (свечано јавно благодареније) од 20 дана (књ. IV. г. 55).

Припрема за други британски поход. Цезар нареди војницима у Белгији да преко зиме саграде што више бродова, затим оде у Илирик и успоставивши ред врати се опет к војсци (г. 54. јуна месеца). Овде га је чекало 600 превозних и 28 ратних бродова са пет легија и 2000 коњаника. За полазну тачку одреди луку „portus Itius“ (сад. Boulogne, Булоњ). Побуњене Тревере примора на предају и врати се у исту луку. Док се војска укрцаваше, неверни Думвориг хтеде са својим коњаницима да побегне, али га римска коњица стигне и посече (књ. V. гл. 1.—7. г. 54).

IV. Други британски поход (књ. V. гл. 8—23.)

гл. 8. *Цезар се искрцава у Британији.*

1. aestu delatus: бродовље је пошло према северозападу, но струја га понесе на североисток те је Британија остала лево, затим друга струја према југозападу; како ни овај правац струје није био повољан, то се морало напорно веслати, да се војска искрца где је Цезар хтео.

vectorium navigium: лађа за превоз; longa navis ратна лађа.

2. res gestae догађаји

pro tempore et pro re према времену и према приликама

consilium capit одлучи се

cursum tenet држи се истог правца

cursum eius adaequat достиже брзину његову

non intermittit remigandi laborem беспрекидно и напорно весла.

3. gravibusque: „и то натоварених“; — cum convenissent: cum concess. — amplius octingentae: не треба: quam.

гл. 9. *Цезар заузима једну тврђаву британску.*

1. flumen: биће река Stour (Стур), што тече кроз Canterbury (Кентрбери).

testudine facta: в. књ. I. гл. 52.

2. navibus veretur (= metuit) боји се за лађе
eos fugientes prosequitur гови их даље у бегству.

гл. 10. *Ноћу бура јако оштети бродовље.*

2. in prospectu est на догледу је, види се

ancora subsistit котва се држи чврсто

ex concursu incommodum accipitur судар доноси штете.

3. his т. j. militibus; — extremi т. j. militum.

гл. 11. *Цезар утврђује табор; Британци Касивелауну поверавају вођство у рату.*

1. Tamesis: данашња Темза (Thames).

2. rēs multae operae et labōris предузеће трудно и напорно
summa imperiī bellique administrandī врховно заповедништво и вођство у рату.

eum bellō imperiōque p̄aeficit њему предаје вођство и заповедништво у рату.

3. amissis navibus: концесивно! — (instituat) posset: одговара Ind. fut.-у у директ. говору; — quae sunt: кад се појам описује целом реченицом, онда ова остаје у индик. и у индир. говору.

гл. 12. *Становници и производи Британије.*

1. ferrum: данас се у Енглеској копа много гвоздених руда; оловом је најбогатији Cornwall.

in maritimis: садашњи Sussex (Сесеке).

2. pars interior унутрашњост
memoriā prōditum dicunt по усменом предању
nāti in insula ipsā урођени острвљани
maritima pars приморје
ad certum pondus exāminātus одређене тежине
māteria cuiusque generis свакојако дрвеће
plumbum album цин, коситар
animi voluptātisque causā ради уживања и задовољства.

3. dicunt они су субј. — iis nominibus civ. = nominibus earum c. — civitatum, quibus ex civitatibus: плеоназам; — bello illato: адвербијално: „после.“ — remissionibus frig.: кауз. abl. abs.

гл. 13. *Положај и величина острва.*

1. Цезарови податци о величини, облику и положају Британије нису тачни, јер је само мали део упознао; тачније је овако: 1. обала је 350, 2. је 610, 3. 570 римских миља.
bruma (сажето од brevissima): најкраћи дан: 21. дец.
par spatium: од Британије је Хиберија исто толико удаљена, колико и Галија.

certa ex aqua mensura : тачно мерење воденим сатом ; у стаклен суд капала је вода стално и подједнако, а висина воде показивала је сате на водоравним цртама што су биле споља на суду. Ту справу је усавршио Ктесибје из Александрије у Египту, он је употребио суд од туча а над овим плочу са бројевима и казаљком ; овој је један крај био у јагњеди на води, а други на плочи, на како је вода расла, тако се казаљка дизала и показивала сате.

breviores noctes : у Риму најдужи дан има 15 сати, у Лондону 16½.

2. *in mediō cursū* на половини пута
sub brūmā о зимњој равнодневници
certa ex aquā mēnsura тачно мерење клепсидром
illius opīniō fert он мисли.

3. *pari spatio atque* : уз пар свеза *atque* значи „као“ ;
ins. subiectae т. ј. *esse (existimantur)* : *nom. c. inf.* — *nisi* : „сем што“ ; *DCC (DCCO) milium, viciens C milium* : *gen quant.*

гл. 14. *Обичаји у Британији.*

1. *vitrum* : биљка која се сада зове *isatis tinctoria*, сињ ; место те биљке сад се више употребљава индиго, што такође даје модру боју.

2. *longē hūmānissimus* куд и камо најобразованији
interiōrēs plērique врло многи у унутрашњости
colōrem caeruleum efficit даје модру боју.

3. *qui Cantium incolunt* : преведи именицом с атрибутом ; — *capillo promisso, omni parte raso* : *abl. qual.*

гл. 15. *Бој са британском коњицом.*

1. *essedarii* : колоборци, војници што се с кола боре,
2. *intermissō spatiō* после неког времена
sē ex silvā ēicit искочи из шуме
intermissō loci spatiō у растојању
sē incolumem recipit враћа се здрав читав.

3. *ita, ut fuerint etc.* : консек. реч. (пази на консек. времена) ; — *subsidio* : *dat fin.* — *atque hic* 3. : „и то“ ; — *perterritis nostris* : *кауз. abl. abs.*

гл. 16. *Начин борбе у Британаца.*

1. *dispar proelium*: „неједнака битка“ беше зато, што су колоборцима, кад су поскакали из кола, могли помагати и пешаци, док римским коњаницима пешаци нису могли притећи у помоћ.

2. *sub oculis omnium* на очиглед свима
ab signis discēdit излази из бојног реда [пријатељу
aptus ad huius generis hostem дорастао таком не-
pedibus proeliō contendit замеће битку с пешадијом
Idem periculum infert једнако прети опасност
aliōs alii excipiunt одмењују једни друге.

3. *cum dimicaretur*: кауз. реч. са сун и конј. — *sedentes*: part. coni. („кад“); — *inferebat* т. ј.: *ratio*; — (*accedebat*) *ut proeliarentur* etc.: консек. реч. (са coni. praet. impf.).

гл. 17. *Цезарова коњица потуче Британце.*

2. *pābulandī causā* да иду по храну
ab signis nōn absistit продире чак до застава
nōn finem sequendī facit непрестано гони
praecipitem eum agit гони га да бежи безобзирце.

3. *quoad egerunt*: темпор. реч. — *cum viderent*: кауз. реч.

гл. 18. *Цезар пређе реку Тамезу.*

1. *fines Cassivellauni*: око данашњих грофовстава *Middlesex* (Мидлсекс) и *Buckinghamshire* (Бекингемшир).

2. *eō impetū it* тако жестоко иде (прелази)
capite sōlō exstat само му се глава види
sē fugae mandat даде се у бегство.

3. *cum venisset*: темпор. реч., *cum hist.* — *cum exstarent*: консек. реч. („иако“) — *ut possent* etc. консек. реч.

гл. 19. *Касивелаун напада Цезара.*

2. *spem contentiōnis dēpōnit* оставља наду у
одлучну борбу
itinerā eius servat (= *observat*) мотри куд иде
metū prohibet застрашујући не да
incendia facit пали
labor atque iter заморно путовање.

3. cum eiecerat: „кад год би“...: cum iterativum; — hoc metu =huius m. — (relinquebatur), ut pateretur etc.: консекут. печ. — discedi poceretur: онђи је субјект; — neque — et, tantum — quantum: снадају уједно; — incendiis faciendis: преведи сунстантивом; — labore etc.: abl. causae.

гл. 20. *Тринобанџи се покоравију и дају хране.*

2. fidem eius sequitur ставља му се под заштиту
rēgnum obtinet влада
imperāta facit извршава (слуша) заповести
ad numerum у одређеном броју.

гл. 21. *И други се поборе; Цезар узме град Касивелаунов.*

dēfendit atque prohibet узима под заштиту и чува
silva impedita непроходна шума
incursiōnem vitat склања се од навале.

3. defensis т. j. a Caesare; — cum silvas munierant = silvas munitas.

гл. 22. *Касивелаун се предаје Цезару.*

2. ēruptiōnem facit искочи, излети
dētrīmentum accipit претрпи пораз
in annōs singulōs сваке године, на годину
interdicit atque imperat строго забрањује

3. dum geruntur: у причању увек praes. hist. — tot dētrimentis: „збор пораза“, „порази га нагнаше те“; cum (cum caus.) constituisset hiemare: само inf.

гл. 23. *Цезар се враћа с војском у Галију.*

1. aequinoctium: је 23. (10.) септ., тада обично бесни бура.

2. nāvēs dēdūcit спушта лађе у воду
duōbus commeātibus reportat у два транспорта враћа
locum capit долази на своје место
milites priōris commeātūs први транспорт војника
ā nāvigationē excludit eum омете му прелаз
solvit (sc. nāvēs) крене се (с лађама).

3. (accidit), ut desideraretur, caperent, reicerentur: консек. печ. — quae portaret, quae remitterentur: coni. obl.

Живот и обичаји у Гала и Германа (књ. VI. гл. II—28.).

гл. 11. *Старанке и вође; заштитници и штићеници.*

1. civitates: државе галске делиле су се на жупе и села.

2. ad eius arbitrium iudiciumque redit од његова мишљења и суда зависи

summa omnium rerum consiliorumque коначно решење и у збору и у твору

non eget auxilii има заштите

in summa у опће.

3. quoniam: „кад већ“, уводи природан и стваран разлог, отуд ind. — qui habere (existimantur) nom. c. inf.

гл. 12. *Вођство прелази од Секвана на Хедује.*

1. profectus: то је било 61. г. пре Хр. (в. I. 31.).

commutatio: обрт је наступио после пораза Аријови-стова (в. I. 51—53.).

2. princeps factionis est стоји странци па челу; води странку

magnaе clientelae многобројни штићеници

sibi eum adiungit ступа с њим у савез

proeliis secundis factis после срећних битака

nihil consilii init ништа не предузима

imperfecta re не приведашви ствар крају

ad amicitiam se aggregat придружује се савезу

meliore imperio utitur под правичнијом је владом

gratia eum adaequat у истој је милости као и он

se in clientelam ei dicat ставља му се под заштиту

eo statu res est ствар тако стоји

longe principes најугледнији.

3. cum venit: cum temp.; — cum valerent: кауз реч. — (tantum), ut traducerent etc.: консек. реч. — од qua до redierat: једна реченица; преведи са више приређених и подређених; — од facta до amplificata више abl. abs. — (eo statu res erat), ut haberentur: консек. реч.

гл. 13. *Сталези: племићи и друјиди; избор старешине.*

1. druides: свећеници у Гала; име им је сродно са нем. treu и значи: веран, истинит или мудар. Били су учитељи, судије, саветници, лекари народу свом; моћ им је била голема.

disciplina: учење им се протезало на веру, морал, медицину, филозофију и природу; главна морална начела беху им: поштуј богове, не чини зло; владај се јуначки.

in Britannia: у Британији се вера могла одржати у старом чистом облику, јер је била далеко од страног утцаја.

2. aliquo numero atque honore est има неке важности и части

servorum loco habetur сматра се као робље
nulli consilio adhibetur нема учешћа у решавању
magnitudo tributorum велики намети

in servitute (= clientelam) se dicat ставе у службу
rebus divinis interest врши верске обреде; упр.: има

(активна) учешћа у верским обредима
sacrificia procurat стара се о принашању жртава
de controversiis constituit расправља размирице
decreto stat покорава се пресуди; држи се пресуде
sacrificiis (abl.) ei interdicit искључује га из верских
обреда, забрањује му учешће у в. обредима
numero impiorum habet сматра као безбожника
decedit ei клони га се

iis redditur petenti по тражбини изриче му се суд
ei honorem communicat указује част као другима.

гл. 14. *Повластице, ученици и учење друјида.*

1. militiae vacatio: изузетно је друјид Давицијан и у ратовима учествовао.

versus: друјиди су своје учење саставили у стиховима.

animas transire: учење друјида о прелазу душе из једног тела у друго не беше веровање целог народа галског; овај је веровао у бесмртност душе и настављање живота на другом свету.

2. ā bellō abesse cōnsuevit обично не иде у рат
 militiae vacātiōnem habet опроштен је од војничке
 службе [свега
 immunitatem omnium rerum habet ослобођен је од
 litteris mandat пише, записује
 litteris cōnfidit ослања се на књигу (запис)
 memoriae studet вежба се у памћењу
 diligentiam in perdiscendō remittit попушта у мар-
 љивом учењу
 metum mortis negligit не боји се смрти, не мари за с.
 rerum nātūra природа.

3. cum utantur: „док“, cum adversativum; — qui di-
 scunt = discipuli; — persuadere (= уверава) non interire
 animas: acc. c. inf.; — terrarum = orbis terrarum.

гл. 15. *Племићи или ратнички шталеж.*

2. iniuriās infert напада
 iniuriās illātās prōpulsat нападај одбија.

3. cum est: cum temp. — (accidere solebat) uti inferrent...:
 консек. реч. — ut — ita („што — тим“) са два суперла-
 тива (= quo — eo с два компаратива).

гл. 16. *Празноверице, жртве и идоли галски.*

1. gravioribus morbis: теже болести нису умели дру-
 жиди да лече.

homines immolare: жртвовали су заробљенике или
 зликовце а богме често и невинне људе.

simulacrum: идол не беше увек кип, него често само
 символ, на пр. ступ од камена (menhir); овде поменути
 кипови од прућа подсећа на феничког Молоха.

2. deditus religiōnibus предан празноверици
 morbo afficitur допадне болести, разболи се
 in proeliis periculisque versatur излаже се опасно-
 стима у боју

administrō eō ūtitur узима га за извршиоца
 cōpia eius generis dēficit нема таквих
 descendit ad supplicium дрзне се да смрћу казни

гл. 17. *О галским боговима.*

1. Mercurius, Apollo etc.: римска имена даје Цезар боговима галским, јер му галска имена нису била позната. Меркурије одговара келтском Teutates-у, Марс Hesus-у, Јупитер Taranis-у (taran = tonare).

2. quaestus pecūniae зарада
viarum atque itinerum dux кажинут и вођа на путу
operum initia trādit удара темељ занатима
imperium caelestium tenet влада боговима
religiōnem neglegit опреши се о веру
posita богу посвећене створи
gravissimum supplicium смртна казна.

3. quae ceperint, cum superaverunt: сунстантивима!

гл. 18. *О пореклу и обичајима Гала.*

1. ab Dite: од бога подземног света; то значи да су староседеоци.

finiunt: галско рачунање времена Цезар тумачи погрешно вером њиховом; прави узрок је рачунање по месецу као и код Атињана, Јевреја и др.; Римљани су грађански дан рачунали од поноћи до поноћи.

2. spatia finit трајање рачуна (опредељује)
in cōspectū patris assistit појављује се пред оцем.

3. proditum = traditum; — sic, ut subsequatur: консек. реч. — hoc, quod patiuntur: реч за тумачење са quod.

гл. 19. *Брачни и погребни обичаји.*

1. in servilem modum: робове су често метали на муке да кажу истину.

2. ratiōnem habet pecūniae води рачун о новцу
vitā superat преживи, надживи (другог)
vitae necisque potestatem habet располаже животом
illustri locō nātus одличног рода
rēs in suspiciōnem venit јавља се сумња о том
quaestiōnem habet dē eō води истрагу над њим
in servilem modum као над робовима

cordi est ei мило му је
 suprā hanc memoriam пре нашег времена
 iusta funera cōficit свршава погреб по обреду.

3. cum decessit: cum temp. — si venit, si compertum
 est: кондиц. реч. (реална).

гл. 20. *О дужности према држави.*

commodō rem pūblicam administrat добро отправља
 јавне послове [обичај]

civitas habet lēgibus sāctum у држави је узаконен
 rūmōre aut fāmā accipit начује или поуздано сазна
 de eā rā cōsiliū capīt доноси одлуку у тој ствари
 ex ūsū est prōdī корисно је да се објави
 nōn nisi per cōsiliū само на зборовима.

3. si acceperit: conī. obl. — visa sunt т. ј. occultari.

гл. 21. *Вера и начин живљења у Германа.*

1. druides: Германи нису имали повлаштеног свештеничког staleжа, али свештенике су имали и они.

deorum: Цезар је мало знао о боговима германским; 150 година доцније историк Тацит спомиње многе богове германске, тако: Меркурија (Wodan) Ираклија (Donar), Марта (Ziu) Тунка, оца народа германског и др.

2. rēbus divinis praeest врши верске обреде
 sacrificiis studet мари за жртве, држи много до ж.
 deorum numerō dūcit сматра као богове
 fāmā eum accēpit по чувењу зна (чуо је) за њ
 studium rei militāris ратовање
 ā parvis student labōri од малена се привикавају раду.

гл. 22. *Занимање Германа.*

2. agri culturāe nōn studet слабо се бави обрађивањем земље
 qui unā coiērant уједињени у једну опшину
 studium belli gerendī ратничко занимање
 animi aequitas (душевно) задовољство
 pecūniae cupiditas среброљубље

гл. 23. *Дика, тежња и гостољубље у Германа.*

2. quam lātissimē на што већем простору
 proprium virtūtis особито обележје јунаштва
 bellum illātum defendit брани се од нападача
 bellō praeest управља ратом
 inter suōs iūs dīcit својима дели правичу
 nullam habet infāmiam није никаква срамота
 ei fidēs omnium rērum dērogātur губи поверење у
 свему
 sānctum habet сматра за неприкосновене
 victum ei communicat дели с њиме храну.

гл. 24. *Некадашње јунаштво и сеоба Гала.*

1. colonias: по римској кажи галеки краљ Амбигат слао је насеобине у Херцинску шуму (око 600. г. пре Хр.).

Nunc: Германи су се држали старих обичаја и простог живота па су остали јуначни, Гали се пак научише раскошу од Римљана и попустише у јунаштву.

2. hīs sēdibus sē continet ту станује
 summam opīniōnem habet ужива најлепши глас
 eōdem cultū corporis ūtitur носи исто одело
 trāsmarīnae rēs прекоморски (раскошни) производи
 multa ad cōpiam et ūsūs largitur увећава благостање
 и потребе.

гл. 25. *Херцинска шума.*

1. huius Germaniae: Цезару позната Западна Германија до Рена.

1. expeditus пешак без пртљага
 iter novem diērum девет дана хода
 rectā flūminis regiōne паралелно с реком
 diversīs ā flūmine regiōnibus нормално на реку
 iter LX diērum prōcēdit 60 дана путује
 memoriae prōdit спомиње.

3. cum processerit: концев. реч. — quae visa non sint — quae differant: пред обе реч. замнели талиа, отуд конј.

гл. 26. *Северни јелен.*

2. ā mediā fronte exsistit на сред чела је израстао
sicut palmae rāmīque као неки прсти и гране.

гл. 27. *Лош.*

2. quī appellātur тако звани
mutilus est cornibus нема рогова
quiētem capit спава
summa speciēs stantium est само изгледа као да стоје.

3. capris скраћено (brachylogia) м. figurae caprarum.

гл. 28. *Тур и лов на њ.*

Сад нема у Немачкој ове три врете сисаваца; тур се
још налазио у средњем веку, има га само у неким краје-
јевима Русије, а јелена и лошева само на северу.

2. hōc ab labris circumclūdit ивицу му опточи,
окује.

3. specie... tauri (gen): abl. qual. — captos interficiunt
= capiunt et i. — a cornibus скраћено м. ab amplitudine
cornuum; — conquisita = conquirunt et.

Опсада Алезије (књ. VII. гл. 68.—90.).

гл. 68. *Цезар иде за Верцингеторигом под Алезију.*

2. novissimum agmen позадница
castra facit утабори се.

3. ut collocaverat: компар. реч. — confidebant т. j. Galli:
— circumvallare т. j. urbem.

гл. 69. *Положај Алезије, римска утврђења и страже.*

1. obsidione expugnare: узети град опсадом, затвара-
њем, не на јуриш (oppugnatione).

flumina: са севера река Lutosa, сад. Оза (Ose), с југа
Osera, сад. Озрена (Oseraine).

castella: куле на бедемима; excubitores (ноћна) стража.

2. mediocri interiectō spatiō у осредњем расто-
јању (од брега)

circuitus tenet обим износи.

гл. 70. У коњичкој бици Цезар потискује Гале.

1. Germanos : Цезар је имао у војсци и германских коњаника.

2. opus instituitur почиње утврђивање
plānitīēs collibus intermissa равница међу брежуљцима
animus ei augētur храброст му расте, охрабри се
in fugam conicit нагна на бегство
ad arma conclāmat повиче: „на оружје“.

3. quae pars... spectabat, hunc omnem locum : одвећ опширио; преведи краће.

гл. 71. Верцингеториг ишчекујући помоћ затвара се са 80.000 људи.

2. cōnsilium capit (= cōstituit) науми, одлучи
suam civitatem adit иде у своју државу
per aetatem arma ferre possunt дорасли су оружју
rationem habet salutis eius брине се о његову спасу
optimē meretur de eo стиче велике заслуге за њ
rationem init рачуна, ratione inita по рачуну
capitis poenam cōstituit одређује смртну казну.

3. uz consilium capit обичније би било: equitatus dimittendi (m. dimittere); — qui possint: coni. obl. — од Quod si до: parcendo: or. obl.

гл. 72. Цезар наставља утврђивање.

1. fossa : ров је обично био на дну ужи, јер му је бар једна страна била коса; но овде је био од горе до доле једнако широк.

interior fossa : ров, који је био ближе Алезии.

2. fossae solum patet дно рова је широко
summae fossae labra горње ивице рова
corona militum cingit поседне војска унаоколо
hoc intermissō spatio иза тога простора
opere turren circumdat куле диже по утврђењу.

3. fossam, fossae, fossae, fossa : често понављање; — quae distarent : излишно тумачење, преведи сунтвентивом: у растојању.

гл. 73. *Цезар довршује утврђивање према граду.*

1. in quincuncem: „унакрет“, у овом облику : :

2. opera tentat наваљује на утврђења perpetuae fossae прокопи при јуришању на град ab infimō revinctus на доњем крају (доле) утврђен ab rāmis ēminet вири крај са гранчицама sē vallis induit набоде се на кочеве angustius est ad infimum на ниже се сужава singuli pedēs ab infimō sōlō по 1 стопа од дна.

3. Erat и necesse спада уједно; — horum т. ј. gamorum; — hos т. ј. vallos.

гл. 74. *Цезар се утврђује и против непријатеља споља.*

1. diversus: ово утврђење спољашње звахе се contravallatio, а оно према граду circumvallatio, regionēs aequās sequitur држи се равног земљишта convectum habet држи у приправности (спремљено)

гл. 75. *Гали шаљу Алезји помоћи.*

2. frumentandī ratiōnem habet брине се о исхрани suō nōmine atque arbitriō на свој рачун и по свом нахођењу prō ēius hospitio с обзиром на гостинску везу с њим.

3. dum geruntur: у причању иза dum стоји praes. hist. — qui possent: coni. obl., јер реч. зависи од асц. с. inf.-а; — уз convocandos и imperandum додај: esse; una т. ј. cum ceteris.

гл. 76. *Број галске војске и вође њене.*

1. ut demonstravimus: наиме у гл. 21. гл. IV. књ.

universae Galliae: овде се мисли само Gallia Celtica.

numerus: број пешака (250.000) слаже се са податцима у гл. 75., кад се одбије 8000, колико су мање послали Беловаци.

2. operā fideli atque utili ūtitur користити се верном службом

animō et opibus in bellum incumbit лаћа се рата
 свом душом и имањем
 numerus initur пребраја се
 aspectum sustinēre potest сме да погледа у очи
 anceps proelium борба с две стране
 ēruptiōne pūgnat излеће и бије се.

3. (non erat quisquam), qui arbitraretur: конј. као у
 консек. реч.

гл 77. У *Алезији*; говор *Кришогнашов*.

1. securēs: беху страшно обележје римске власти.

2. praeteritā diē кад је прошао рок
 concilium cōgīt сазива збор
 summō locō ortus високог рода
 māgnae auctōritātis habet држи га за врло угледна
 ad concilium adhibet пушта на договор
 mihi rēs est имам посла
 sē ūltrō mortī offert од своје воље иде у смрт
 vitae iactūra fit живот се жртвује, ж. је у питању
 Galliam respicit обзире се на Галију
 quid animi ei est како се он осећа
 periculum negligit не мари за опасност
 servitūti subicit баца у ропство
 dē fidē dubitat сумња у верност; ad diem на време
 animi imbecillitās малоумност
 animi causā из задовољства
 hīs ūtitur testibus ови су му сведоци
 diem noctemque in opere versātur дан ноћ утврђује
 quid est mei cōsiliū шта је мој предлог
 posteris prōdit оставља потомцима у наслеђе
 calamitātem infert начини штету
 aliās terrās petit иде у друге земље
 servitūtem iniungit намеће ропство
 aliā condiciōne друкчије, с другом намером
 in prōvinciam redigit претвара у провинцију
 secūribus subicitur подпада под римску власт.

3. (reperiuntur), qui offerant: кој. показује последицу;
— probarem, si viderem: преална кондиц. реч. — prosternere
et subicere зависи од: nolite; — illorum т. ј. auxilio venien-
tium; — his т. ј. Romanis; — depopulata: пасивно значење!
— nisi in agris... considerare: спада уједно; Galliam т. ј.
provinciam.

гл. 78. *Цезар не прима из града истеране Мандубије.*

1. Мандубији истерани из града помреше од глади.

2. sententiam dicit каже своје мишљење, гласа
ad sententiam dēscendit спао је (пристаје) на предлог
cōnsiliō ūtitur поступа по предлогу
pācis condiōnem subit прима услове мира.

гл. 79. *Оусафеници сваке војску за ослобођење.*

2. summam imperiī permittit поверава врховну
команду

fit grātulātiō inter eōs здраве се, честитају си
animus eius ad laetitiam excitātur обрадује се
collis exterior брежуљак изван римских шанчева.

3. quam patere demonstravimus: стапање рел. реч. и
acc. c. inf. — abductos constituunt — abducunt et c. — concurrunt
т. ј. Galli Alesiae.

гл. 80. *Римска коњица у подне замеће бишку; Гали
се у вече повлаче.*

1. utraque pars munitionum: унутрашњи део утврђења
према граду и спољашњи према новим четама.

2. rārōs eōs intericit разреди их овде онде
expediti levis armātūrae лако оружани војници
auxiliō succurrit прескаче у помоћ
proeliō excēdit истуна из борбе (из реда)
animum eius cōnfirmat охрабри га
in cōspectū omnium свима на видiku, на очиглед
rectē aut turpiter factum славно или срамно дело
dubiā victōriā с неизвесним успехом
facultās sui colligendī прилика да се прибере
prope victōriā dēspērat скоро губи наду у победу.

гл. 81. *Гали ноћу с обе стране нападају римски табор.*

1. funda librilis: фунтовна праћка, избацивала је камен од фунте.

tormenta: убојне справе за избацивање камења и гвозђа.

glandes: кугле од олова или земље; тако су се звале, јер су личиле жиру (glans); често је било на њима исписано име легије, поједине личности или какав шаљив узвик, на пр.: Feri Roma (удри Риме)!

2. hōc spatiō за то време
prōspectus adimitur не може се видети

гл. 82. *Многи се набоду или падну; остали се повуку.*

1. priores fossae: два рова ближа граду (3 беше свега).
в. VII. 72.

interiores (sc. hostes): они унутри, опчађеници.

2. plūs prōficit боље (више) успева
sē stimulīs induit наплази на бадове
in scrobēs defertur упада у јаме
lūx appetit примиче се зора
In hāc rē administrandā morātur позабави се око тога
посла
rē infectā не свршивши ништа, без успеха.

гл. 83. *Гали се договарају, коњица им напада.*

1. collis: брежуљак тај, од Алезије на север, сада се зове Réa.

iniquo loco: често је неповољно било стога, што се табор на косини може и од доле (са равнице) лако разрушити.

2. locōrūm peritus кōји познаје околину
necessariō castra facit мора да се утабори
māximam virtūtis opiniōnem habet мисли се да је
најхрабрији
quō pactō agi placet како да се ради
cum meridiēs esse videtur од прилике у подне
ē labōre sē reficit опоравља се од умора.

гл. 84. *Верцингеториг излеће и замеће бој.*

2. pars minimē firma најслабија тачка
mūnitionibus distinētur разреди се по утврђењима
nōn facile occurrit једва се држи, једва одолева
multum ad terrendum eum valet много га страши
periculum in virtūte cōnstat живот зависи од јунаштва
mentēs hominum perturbat узнемирује људе.

гл. 85. *Обе странке осећају одсудност борбе.*

2. ad animum occurrit еј лебди му пред очима,
има на уму

dē omni salūte dēspērat губи сву наду у спас
rem obtinet одржи се (на бојништу)
māximē labōrātur најтежи је положај
māgnūm habet mōmentum од велике је важности
inīquūm locī ad dēclivitātem fastigium блага те не-
повољна низбрдица

еј in vic m integer succēdit одмењује га одморан
aggerem in id conicit баца земље на то, засипа то
земљом

ascēsum dat олакшава успињање
arma nōn suppetunt нестaje оружја
virēs nōn suppetunt издаје снага.

гл. 86. *Цезар пошље Лабијена притешњенима, сам
пак све обилази.*

2. ēruptione pūgnat учини јуриш
labōrī succumbit малакше
fructus cōnsistit in eā rē успех зависи од тога
dēspērat loca губи наду да ће утврђења освојити
ascēnsū temptat пење се и напада.

гл. 87. *Цезар доводи свеже чете и напада с лева,
proelium restituitur борба се обнавља (окреће се на
боље)*

proeliō interest присуствује боју.

гл. 88. *Пораз галске војске.*

1. color vestitus: император је у боју носио обично пуриуран огртач, paludamentum.

equitatus: коњица послата из спољашњих шанчева Галима за леђа.

2. dēclivia et dēvexa (loca) блага косина брежуљка

fugienti occurrit стане му на пут у бегу
dēfessus subsidiis изнурен од притицања у помоћ
dē mediā nocte око поноћи
ex fugā discēdunt разбегну се.

гл. 89. *Верцингеториг се предаје.*

1. Verc. deditur: Верцингеториг је могао утећи, али као јунак није хтео, него је у свечаном оделу дојахао до Цезара и надајући се милости преда Цезару коња и оружје и падне ничице пред њега, по овај га укори због устанка, даде га оковати и 46. год. у подножју Капитола погубити.

2. suarum necessitatum causa из личне користи
ad utramque rem sē offert стоји на расположењу за
оба случаја

capita singula praedae nōmine distribuit даде по једног као плен.

3. од Iubet до proiciuntur: низање реченица без конјункција (asyndeton) показује брзину радње; — si posset (не би ли могао): упитна реч

гл. 90. *Арверни се покоре; Ц. шаље војску на зимницу.*

1. supplicatio: сенатом наређена јавна свечаност с молитвом тога ради да богови отклоне несрећу, или благодареније за срећне догађаје.

2. calamitatem accipit претрпи штету
rei frumentariae causā ради исхране
supplicationem reddit држи (даје) благодареније.

Речник.

A.

abiēs, ētēs f. бор
 abscidit, cidit, cīsus, ēre
сасече
 absistit stitit, ēre *стане*
даље; одлази
 abundat *обилује*
 ac v. atque
 accelerat *дојури*
 acceptus 3 *примљен; мио*
 accidit, dit, sus, ēre *засече*
 accipit, cēpit, ceptus, ēre, iēns
прима; чује
 acclivitās, ātēs f. *косина*
 accommodat *удеси; задене*
 accūrātius *брижљивије*
 accūsāt *општује, кори,*
пребацује
 acūtus 3 *оштар*
 adaequat *једначи; (eum)*
достигне (га)
 adeō *толико, тако*
 adequitat *дојаше*
 adest, affuit, esse *ту је; по-*
маже; учествује
 adhibet, uit, itus, ēre *упо-*
требљава; (ad cōsiliūm)
дозива

adhuc *дошле; још и сад*
 adit, iit, itūrus, ire *при-*
лази; потражи; напада
 aditus, ūs m. *пристауи; ула-*
зак; прáво
 admittit, isit, issus, ēre *при-*
пушта; (facinus) учини
 admodum *јак*
 adversus 3 *супротан; не-*
повољан
 advertit, tit, sus, ēre *окрене*
 advocat *призива, дозива*
 advolat *долети, дојури*
 aegrē *мучно, тешко*
 aequat *једначи; (eum) до-*
стиже (га)
 aequinoctium *равнодневица*
 aequitās, ātēs f. *правич-*
ност; animi задовољство
 aes (aera n.) aliēnum *дуг*
 aestās, ātēs f. *лето*
 aestimātiō, ōnēs f. *процена*
 aestimat *процењује*
 aestus, ūs m. *струга*
 aeternus 2 *вечит, вечан*
 affert, attulit, allātus, ferre
доноси; узрокује; наводи
 affigit, xit, xus, ēre *прикује*
 affinitās, ātēs f. *сродство*

affligit, xit, ctus, ěre обара; квари	animadvertit, lit, sus, ěre онажа; (in eum) казни (га)
agger, rēs m. насип, бедем	annōtinus 3 лањски
aggregat придружује	ānser, rēs m. гуска
agit, ěgit, actus, ěre тера; ради; преговара; рас- правља	antepōnit, suit, situs, ěre претиоставља; више цени
agmen, ina n. војска у маршу	antiquitus од старина
agri cultūra земљорадња	apparat приправља (се)
alācer, cris, cre жив(а)тан; весео	appellit, pulit, pulsus, ěre притера
alācritās, ātēs f. веселост, одушевљење	appetit, ivit, itus, ěre жели, тежи, тражи, прибли- жује се
albus 3 бео	applicat sē наслања се
alcēs, ēs, ium f. лош	arbitrium суд; решење; ми- шљење
aliēnus 3 туђ; неповољан; несходан	arbitrātur мисли, држи
aliō на другу страну	arcessit, ivit, itus дозива; прикупиља [ници
aliquamdiū неко време, до- некле	armātūra наоружани вој-
aliquando некад; једва је- данипут	arroganter, дрско, охоло
aliquantus 3 приличан	arrogantia дрскост
aliter дружије	articulus чланак
altitudō, dinēs f. висина, дубина [жава	artificium вештина
amplificat увећава, умно-	ascēsus, ūs m. пењање; пух горе [позива
amplitūdō, inēs f. величина; достојанство	asciscit, ivit, itus, ěre узима;
amplus 3 простран; од- личан	aspectus, ūs m. поглед; снољашност [љује се
an или зар?	assistit, astitit, ěre појав-
anceps, cipitēs двострук	assuēfactus 3 навикнут
angulus кут, угао	assuēscit, ēvit, ētus, ěre привикава се
angustiae pl. t. кланац	atque ac м, на; (у компар. реч.) као, него
angustus 3 тесан	

attribuit, uit, utus, ēre (до)-
даје

auriga m. кочијаш

auxilia n. pl. помоћне чете

B.

bellicus 3 ратни

bellat ратује [слуга

beneficium добротинство; у-

biduum два дана

biennium две године

bipertitō на две стране

bonitās, ātēs f. доброта

bracchium мишица

brevitās, ātēs f. краткоћа

brūma најкраћи дан.

C.

cacūmen, ina n. врх, крај

cadāver, era n. мртво тело

caelestēs, ium pl. m. богови
(небески)

caeruleus 3. модар

calamitās, ātēs f. несрећа;

удар; пораз

campester, tris, tre пољски

capillus коса

captivus заробљеник

carrus кола на 4 точка

castellum утврђење, редуца

catēna ланац

causa узрок; изговор; спор

cavet, cāvit, cautus, ēre чува

се, опрезан је

cēdit, cessit, cessūrus, ēre
уступа, повлачи се, од-
лази; попушта

cēlat тајни

censet, suit, sus, ēre, мисли;
предлаже; одлучи, на-
реди [јање

cēnsus, ūs m. попис, бро-
cervus јелен; рачваста

[мочка

cibāria, ōrum n. pl. храна

cippus ступац, колац

circinus шестар

circiter око, отприлике

circuitus, ūs m. облажење;
обим

circumclūdit, sit, sus, ēre
затвара наоколо; argentō
окује [билази

circumit, iit, itūrus ire зао-

circumfundit, fūdit, fūsus,
ēre оштиче

circumplectitur, xus est о-
бухаата

circumsistit, stetit, ēre стане
около, оиколи

citerior, -ius овозтрани

citrō амо; ūltrō citrōque
тамо амо

civitās, ātēs f. графанство;
држава, град; графан-
ско право

clēmētia милост

cliēns, ntēs, ium m. шти-
феник

clientēla заштита

coacervat <i>згрѣе, гомила</i>	commōvet, ōvit, ōtus, ēre
coēmit, ēmit, emptus, ēre	<i>покреће; потресе, гане;</i>
<i>покупује</i> [здава	<i>узнемирује, страши</i>
coērcet, uit, itus, ēre	commūnicat (cum eō) <i>дели,</i>
cōgnātiō, ōnēs f. <i>сродство;</i>	<i>има заједнички; саопћи</i>
<i>родбина</i>	(му) [тврди
cōgnōscit, ōvit, itus, ēre	commūnit, īvit, itus, ire
<i>упознаје; дознаје; види; из-</i>	commūtātiō, ōnēs f. <i>промена</i>
<i>види</i>	comparat 1. <i>набавља; сире-</i>
cōgit, coēgit, coactus, ēre	<i>ма; 2. упоређује</i>
<i>скупила; приморава</i>	compellit, pulit, pulsus, ēre
cohortātiō, ōnēs f. <i>храбрење</i>	<i>стера; гони, притешњава</i>
cohortātur <i>храбри</i>	complectitur, xus est <i>загр-</i>
coit, iit, itūrus, ire	<i>ли; обухвата</i>
<i>састаје</i>	complicat, uit, ātus <i>склана,</i>
colit, uit, cultus, ēre	<i>изукршта</i>
<i>бјује; поштује</i>	complūrēs, (i) a <i>више њих</i>
collaudat <i>јако хвали</i>	comprehendit, it, nsus, ēre
colligat <i>свеже</i>	<i>ухвати</i>
colōnia <i>насеобина</i>	comprimit, pressit, ssus, ēre
color, ōrēs m. <i>боја</i>	<i>угушује</i>
combūrit, ussit, ustus <i>спаљује</i>	cōnātum n; cōnātus, ūs m.
comineat <i>одлази и долази</i>	<i>смер, предузеће</i>
commeātus, ūs m. (саобра-	cōnātur <i>предузима, огледа,</i>
<i>ћа); довоз; храна</i>	<i>покушава</i>
commemorat <i>спомиње; ка-</i>	concēdit, ssit, ssūrrus, ēre
<i>жује</i>	<i>допушта; даје</i>
commendat <i>препоручује</i>	concidit, it, ēre <i>сруши се</i>
comminus <i>из близине</i>	concidit, it, sus, ēre <i>посече</i>
commissūra <i>свежа, склоп</i>	conciliat <i>задобује, испослује</i>
committit, isit, ssus, ēre	concitat <i>брзо гони; подбада</i>
<i>поверава; с. ut доводи до-</i>	conclāmat <i>виче (у глас)</i>
<i>тле да</i> [рист	conclūdīt, sit, sus, ēre
commodum <i>удобност; ко-</i>	<i>штвара</i>
commodus 3 <i>згодан, спо-</i>	concurrit, (cu)currit, rsūrus,
<i>собан</i>	<i>ēre стиче се, поспри</i>

concurſus, ūs m. <i>навала; судар</i>	cōnſectātur <i>гони; стиже</i>
condiciō, ōnēs f. <i>увет, предлог, понуда, потраживање; стање. положај, однос</i>	cōſentit, ſit, ſūrus, ire <i>пристаје. слаже се</i>
condūcit, xit, ctus, ēre <i>ис-</i>	cōſervat <i>сачува, задржи, брани, поштеди, помиљује</i>
cōnfertus 3 <i>збијен, чест</i>	cōſidit, ſedit, ſeſſus eſt, ēre <i>седне; настани се; утабору се</i>
cōnfert, tulit, latus, ferre <i>искупи, уопређује; одлаже; баца; se c. одлази</i>	cōſilium <i>савет (звање) мишљење; план; увиђавност, мудрост; смер, намера; ратни савет</i>
cōnficit, fēcil, fectus, ēre, iēns <i>сврши, изврши; начини, састави</i>	cōſimilis 2 <i>сасвим сличан</i>
cōnfidit, ſus eſt, ēre <i>узда се</i>	cōſiſtit, ſtitit, ēre (за)ста- не; <i>састоји се; зависи</i>
cōnfirmat <i>јача, снажи; у-</i>	cōſobrinus <i>браћ од тетке, ујака, стрица</i>
тврђује; <i>тврди, уверава</i>	cōſolātur <i>шеши, умирује</i>
cōnfugit, fūgit, ēre, iēns <i>при-</i>	cōſpicātur <i>скази, угледа</i>
бегав	cōnſtat <i>састоји се; impers.</i> <i>познато је</i>
cōnfundit, fūnit, fuſus, ēre <i>слије, смеша; pass. смеша се, слегне се</i>	cōnſtituit, it, ūtus, ēre <i>по-</i> <i>стави; оснује; одреди;</i> <i>одлучи</i>
cōnicit, iēcil, iectus, ēre, iēns <i>баца; вија; in vincula c.</i> <i>окује; in fugam c. нагна</i>	cōnſueſcit, ēvit, ētus, ēre <i>на-</i> <i>викава се; perf. има о-</i> <i>бичај</i>
cōniunctim <i>заједно, зајед-</i>	cōnſuetūdō, inēs f. <i>навика;</i> <i>начин живљења; саобраћај</i>
нички	cōnſulātus, ū m. <i>конзулство</i>
cōniūratiō, ōnēs f. <i>завера</i>	cōnſultat <i>саветује се</i>
cōnquirit, ſiuit, ſitus ēre <i>и-</i>	cōnſultō <i>намерно</i>
старажује	cōnſultum <i>одлука</i>
cōnſanguineus 3 <i>једнокрвни</i>	cōnſūmit, m(p)ſit, m(p)tus, ēre <i>пошроши; уништи;</i> <i>пробави (време)</i>
cōnſcribit, pſit, ptus, ēre <i>(попише), новачи, куни</i> <i>(војску)</i>	
cōnſecrātus 3 <i>посвећен</i>	

cōnsurgit, rexit, rectūrus, ēre	convincit, vicit, ctus, ēre
заједно устаје, диже се	казује
contāgiō, ōnēs f. додир	cooritur, rtus est, iri дигне
contegit, xit, ctus, ēre по-	се, букне
крива	copiosus 3 обилат, богат
contendit, it, tus, ēre по-	cotidiānus 3 свакидашњи
терне; ire похита; бори	cotidiē сваки дан
се; такмачи се	crassitūdō, inēs f. дебљина
contentiō, ōnēs f. борба, бој	crālēs, ium pl. f. илешер;
contentus 3 задовољан	фашине, шибље
contextit, xuit, xtus, ēre о-	crēmat сиаљује, сагорева
илете	cruciātus, ūs m. мука, му-
continēns, ntēs, ia непре-	чење
кидан; f. коино	crūs, ra n. нога [вица
continenter непрекидно,	culpa (но)грешка, грех, кри-
стално	cubile, ia n. лежаје
continet, uit, tentus, ēre држи	cunctātur оклева
скуиа, задржава, обуз-	cupidus 3 жељан, -е жељно
дава; околи, заузме; за-	cūrat брине се
твара	cursus, ūs m. шрчање; пу-
contingit, tigit, ēre додирује,	ш(овање); правац; брзина
допире; impers. догађа се	custōs, ōdēs m. чувар, стра-
continuus 3 непрекидан	жар; надзорник.
contrā adv. на супрот	
contrahit, xit, ctus, ēre скуии	D.
contrārius 3 супротан	damnat осуђује
contrōversia спор, препирка	dēbet, uit, itus, ēre треба,
contumēlia увреда; пони-	дужан је
жење; љага	dēcēdit, ssit, ssurus, ēre од-
convehit, xit, ctus, ēre свози	лази; уклања се; умире
convēnit, vēnit, ventūrus, ire	dēcidit, it, ēre спадне
скуиља се; састаје се;	decipit, cēpit, ceptus, ēre,
(inter eōs) слажу се;	iēns вара
(impers.) пристоји се	dēclārat изјављује
conventus, ūs m. збор	dēclivus 2 кос, нагнути

dēclivitas, atēs f. низбрдица	dēpopulātur оуцстоши
dēcrētum одлука, наредба	dēprecātor, ōrēs m. мо- лци; посредник
dēcurrit, (cu)currit, rsūrus, ēre старчи	dērectus 3 прав, усправљен
dēdit, didit, ditus, ēre пре- даје, издаје	dērivat одводи
dēditicius 3 који се предао; m. pl. поданици	dērogat одриче, ускраћује
dēditio, ōnēs f. предаја	dēscendit, it, sūrus, ēre си- лази; понижава се
dēditus 3 предан, привржен	dēsērit, uit, rtus, ēre остав- ља, изневерава
dēfatigat умара, замара	dēsērtor, ōrēs m. војнички бегунац
dēfectiō, ōnēs f. одметање	dēsiderat жели; pass. нема
dēfert, tulit, lātus, ferre од- носи; јавља [рен	dēsidia беспосленост, дан- губа
dēfessus 3 заморен, изноу-	dēsilit, uit, ire скаче доле
dēficit, fēcit, fectus, ēre, iēns одмеће се; нештаје	dēsistit, stitit, ēre одустаје
dēfixus 3 пободен [ђује	dēspectus, ūs m. изглед (о- дозро)
dēfinit, ivit, itus, ire одре-	dēstīnat утврђује; одређује
dēliberat размишља	dēstituit, uit, ūtus, ēre изне- верава
dēlibrat огули, ољушти	dēstringit, nxit, ctus, ēre ис- десупер одозро [шргне
dēligat привезе	dēterior, ius лошији, мањи
dēlectus 3 одабран, биран	dēterret, uit, itus, ēre за- страши, одврати
dēminuit, uit, ūtus, ēre ума- њује, слаби	dētrimentum штета; пораз
dēmissus 3 спуштен, обо- рен; низак, у дољи	dēturbat стера, отера
dēmittit, isit, ssus, ēre сиу- шта, побија [миње	dēvehit, xit, ctus, ēre одвози
dēmōnstrat (по)казује, напо-	dēvenit, venit, ventūrus, ire наиђе, дође
dēnegat одриче, одбија	dēvexum косина [тује
dēnique на послетку; тек; једном речи	dēvovet, vit, tus, ēre заве-
dēnūntiat јавља, поручује	dīciō, ōnēs f. власт
dēperit, iit, itūrus, ire про- пада	dīcat посвећује

dictum *печ, заносец*
differt, stulit, lātus, ferre *од-
лаже; разликује се*
difficultās, ātēs f. *тешкоћа;
шкринац*
diffundit, fudit, sus, ēre *раз-
лије, рашири*
digitus *пист; палац (мера)*
dignitās, ātes f. *достојан-
ство, углед, заслуга*
dimicātiō, ōnēs f. *борба*
dimidius 3 *по; н. половина*
directus 3 *прав*
dirimit, ēmit, emptus, ēre
прекида
diripit, uit, reptus, ēre, iēns
пљачка
discernit, crēvit, crētus, ēre
различује, разликује
disciplina *наука, учење;
закл*
disicit, iēcit, iectus, ēre, iēns
*разбац; растера; раз-
руши*
dispār *неједнак*
dispergit, sit, sus, ēre *ра-
сипа*
dispōnit, suit, situs, ēre *раз-
мешта, распоређује*
disputat *расправља, прени-
пе се*
dissēnsiō, ōnēs f. *раздор, не-
слога*
disserit, sēvit, sltus, ēre *па-
сеје, разреди*
dissipat *расипа*

distinet, uit, tentus, ēre *раз-
дваја, расцепи*
distribuit, uit, ūtus, ēre *рас-
поређује*
diurnus 3 *дневни, (обдан)*
diūturnitās, ātēs f. *дуготра-
јање*
diūturnus 3 *дуготрајан*
diversus 3 *одељен; раз-
личит*
divinus 3 *божанствен*
docet, uit, ctus, ēre *учи, у-
пућује; јавља, прича*
dolet, uit, itūrus, ēre *боли
га, жали* [мишле
domicilium *стан, пребива-
дос, дотēs f. мираз*
dubitāt *сумња, оклева*
dubitātiō, ōnēs f. *сумња, о-
клевање*
dum *док (не); да дошле*
dūrat *очврстати, очелити*
dūritia *чврстоћа, уздрж-
љивост*
dūrus 3 *тврд, тежак,
опасан*

E.

ēdiscit, ēdidicit, ēre *учи на
изуст*
ēditus 3. *узмишен*
ēdit, ēdidit, ēditus, ēre *из-
даје, наређује*
effēminat *разнежава*

efficit, fēcit, fectus, ēre, iēns	exanimat зауставља диса-
изврши; створи, сиреми,	ње; убија
начини; изради	excellit, uit, ēre одликује се
eget, uit, ēre треба (му)	excelsus 3 висок
ēgreditur, ssus est излази;	excipit, cēpit, ceptus, ēre, iēns
искрца се	хвата, прима; одмењује;
ēgregius 3 одличан	одма долази (за ким)
ēgressus, ūs m. искрцање	excitat подбада; гради
ēmigrat исељава се	excruciat кињи, мучи
ēminet, uit, ēre вири, про-	excubitor, ōrēs m. стража(р)
маља се	exculcat угази, утапка
ēnūtiat прокаже, изда	exiguus 3 незнатан; -ē
eo 1. онамо; тога ради;	једва [ње
2. тим	existimātiō, ōnēs f. мишље-
eōdem на исто место	exitus, ūs m. крај, успех
epulae pl. t. ручак	expeditiō, ōnēs f. ратни
equester, tris, tre коњанички	поход
ergō дакле	expeditus 3 слободан (не-
erigit, rēxit, ctus, ēre ус-	сиречен); лак; за борбу
правља	сиреман (војник), иштак
ēripit, uit, reptus, ēre, iēns	experitur, rtus est, iri о-
истргне, отргне, спасе;	гледа
отме	explōrat испишује, извиђа
ēruptiō, ōnēs f. испад, излет	explōrātor, ōrēs m. увода;
essedārius колоборац	pl. извидница
essedum ратна кола (са	expōnit, suit, situs, ēre из-
2 точка)	лаже, искрца
etsi иако	exprimit, pressit, ssus, ēre
ēvellit, ēvellit, vulsus, ēre	истакне, изнури
истргне	exquirit, sivit, situs, ēre и-
ēvenit, ēvenit, ventūrus, ire	стражује, испишује; рас-
излази; дешава се; свр-	пишује се
шава се	exsistit, stitit, ēre изађе, по-
ēventus, ūs m. свршетак,	јави се
успех; судбина	expectat чека, ишчекује
exāminat измери	exspoliat отљачка, ускраћује

exstat *вири, види се*
 exstruit, xit, ctus, ēre *на-*
гомила, гради [страши
 exterret, uit, itus, ēre *за-*
exterus 3 спољни; extrēmus
3 крајњи
 extrahit, xit, ctus, ēre *из-*
влачи; проводи (време)
 exurit, ūssit, ūstus, ēre *са-*
жиже, спаљује.

F.

faber, bri m. *дунђерин, ко-*
вач; pl. занатлије
 factiō, ōnēs f. *странка*
 facultās, ātēs f. *могућност,*
прилика; изобиље, гошо-
вина; имање, средства
 fāgus, ī f. *буква*
 falsus 3 *лажан, неоснован*
 falx, cēs f. (*коса*); *чакља*
 fāma *вест, глас, слава*
 familia *породица; чељад,*
робови, вазали
 familiāris 2 *поуздан(ик)*
 lās *слободно; судба*
 fastigium *врх, висина; нагиб*
 felicitās, ātēs f. *среќа*
 femur, ora (ina) n. *буш*
 ferē *скоро; отприлике*
 ferreus 3 *гвозден*
 fertilis 2 *плодан*
 fidēs, ei f. *верност, повере-*
ње, поштење, поштена
реч, обећање; заштита

fiducia *поверење*
 figura *лик, облик*
 fingit, nxit, ctus, ēre *ствара*
измишља; гради се, пре-
ствара се
 finit, ivit, itus, ire *омеђава;*
одређује
 finis, ēs, ium m. *крај, гра-*
ница, pl. земља, област
 firmiter *чврсто, јако*
 flāgitat *тражи, захтева*
 flectit, xit, xus, ēre *савија,*
окреће
 flētus, ūs m. *плач* [јан је
 flōret, uit, ēre *цвета, сја-*
 flōs, rēs m. *цвет*
 fluctus, ūs m. *стругање, вал*
 fluit, xit, ēre *тече*
 fōdit, fōdit, fossus, ēre, iēns
копа [имање
 fortūna *среќа; стање; pl.*
fōvea јама (за дивље звери)
 frangit, frēgit, fractus, ēre
ломи; умара
 frāternus 3 *братски*
 frētus 3 *уздајући се*
 frīgus, ora n. *зима, студен*
 fructuōsus 3 *плодан*
 fructus, ūs m. *плод; корист,*
камата
 frūmentārius 3 *богат хра-*
ном; rēs frūmentāria хра-
на, исхрана
 frūmentātur *набавља хране*
 frustrā *узалуд, без успеха*
 fugitīvus *одбег.ница (роб)*

funda librilis *фунтозна*
прашка
funditor, ōrēs m. *прашкар*
funis, ēs, ium m. *уже*
fūnus, era n. *погреб*
furor, ōrēs m. *гнев, бес*
furtum *крађа.*

G.

gerit, gessit, gestus, ēre *носи*;
rem g. *бори се*; pass. до-
рађа се, *ради се*
glāns, dēs f. *жир*; *шане од*
олова
glōriātur *хвали се*
grandis 2 *велик*
grātia *милост*; *омиљеност*,
ушцај, *углед*; *призна-*
ње, захвалност; abl. *ради*
grātulatio, ōnēs f. *чести-*
шање; *радост*
gravis 2 *тежак*; *опасан*
gravitās, ātēs f. *тежина*
gravātur *опиру се, уштеже се*
gubernātor, ōrēs m. *крманош*
gustat *куша*; *једе, храни се.*

H.

hāmus *удуца* [ља
harpagō, ōnēs m. *кука*; чак-
haud *не баш*
hērēditās, ātēs f. *наследство*
hiberna pl. t. n. *зимњи та-*
hiemat *зимује* [бор
hiems, mēs f. *зима*; *бура*

hinc *одавде*
honestus 3 *чаштан, угледан*
honor (honōs) ōrēs m. *по-*
часть, одликовање
honorificus 3 *почаштан*
horret, uit, ēre *ужасава се,*
грози се
hortātur *позива, опомиње*
hospitium *гостинска веза*
hūc *овамо*
hūmānitās, ātēs f. *образо-*
ваност [зован
hūmānus 3 *човечан*; *обра-*
humilis 2 *низак, ниског*
рода.

J.

iacit, iēcit, iactus, ēre, iēns
баца
iactat *баца*; *трза*
iactūra *губитак*; *жртва*
ictus, ūs n. *ударац, метак*
idōneus 2 *способан, згодан*
ignōminia *срамота*
illō *онамо*
illustris 2 *сјајан*; *угледан*
imbecillitās, ātēs f. *слабост,*
немоћ
immānis 2 *голем*
immolat *жривује*
immūnis 2 *ослобођен од*
пореза
immūnitās, ātēs f. *ослобо-*
ђеност од пореза
impedimentum *смешња*; pl.
велики пршљаг

impedit, ivit, itus, ire <i>сире- чава, смета</i>	incidit, it, ěre <i>наиђе; де- си се</i>
impeditus 3 <i>сиречен, оште- рекен, за бој несиреман; неирисауиачан, шегобан</i>	incidit, it, sus, ěre <i>усече</i> incitat <i>брзо креће; гони; дражи</i>
impendet, ěre <i>виси, диже</i> <i>се над њим</i>	incitātus 2 <i>брз, жустар</i>
imperat <i>заповеда, одређује, захтева, влада</i>	incolit, uit, cultus, ěre <i>ста- нује, насељава</i>
imperātor, ōrēs m. <i>главни заповедник, војвода</i>	incommodum <i>штета; не- среќа; пораз</i>
imperātum <i>заповест</i>	incūsāt <i>пребацује</i>
imperfectus 3 <i>несвршен</i>	indiciūm <i>пријава</i>
imperitus 3 <i>невичан, неис- кусан</i>	indicit, xit, ctus, ěre <i>оглашује, ушврђује</i>
imperium <i>заповест, влада, власт сила; заповедниш- тво; pl. тиранство, на- силна дела</i>	indiligēns, 1 <i>немаран</i>
impius 3 <i>безбожан, ошак</i>	indulget, sit, ěre <i>попушта; угађа</i>
implicātus 3 <i>замршен за- плешен</i>	induit sē, uit, ūtus, ěre <i>на- дне, набоде се [оружан</i>
impōnit, suit, situs, ěre <i>на- меће, одређује</i>	inermis 2 <i>неоружан, слабо</i>
importat <i>уноси, увози</i>	infectus 2 <i>несвршен</i>
imprimis <i>особито, у главном</i>	infert, tulit, illātus, fēre <i>у- носи; помиње, наводи; учини</i>
imprōvisō (dē i.) <i>изненада</i>	inferus 3 <i>доњи, sup. infimus, īmus најнижи [маже</i>
imprūdēns, ntēs <i>не слушаки</i>	inficit, fēcit, fectus, ěre, iēns
imprudentia <i>незнање; не- смотреност</i>	infigit, xit, xus, ěre <i>убоде, усади [меран</i>
impūgnat <i>напада</i>	infinītus 3 <i>безкрајан, неиз-</i>
impūne <i>без казне</i>	infirmus 3 <i>слаб, нејак</i>
impūnitās, ātēs f. <i>безбед- ност од казне</i>	inflectit, xit, xus, ěre <i>пре- вије, искриви</i>
inānis 2 <i>празан</i>	infodit, fōdit, fossus, ěre, iēns
incautus 3 <i>несмотрен</i>	<i>копа</i>
	infrā <i>доле; ниже (чера)</i>

iniquitās, ātēs f. <i>тешкоћа</i>	integer, gra. grum <i>цео</i> ; <i>јак</i> ,
iniquus 3 <i>нераван</i> ; <i>непо-</i>	<i>одморан, свеж</i>
<i>вољан</i> ; <i>неподесан</i> ; <i>штеш-</i>	integit, xit, ctus, ēre <i>покрива</i>
<i>тан</i> ; <i>неуравичан</i>	intentus 3 <i>пажљив</i>
inī, iit, itūrus, ire <i>улази</i> ;	intercēdit, ssit, ssūrus, ēre
<i>почиње</i>	<i>пролази, бива</i> [бранајује]
iniungit, xit, ctus, ēre <i>намет-</i>	interdicīt, xit, ctus, ēre <i>за-</i>
<i>не, нашовари</i>	interdiū <i>обдан</i>
iniūssū <i>без заповести</i>	interdum <i>кад и кад</i>
innititur, xus est <i>наслања се</i>	intericit, iēcīt, iectus, ēre, iēns
innocēns, ntēs, ia <i>невин</i>	<i>умекс</i>
innocentia (<i>невиност</i>), <i>несе-</i>	interim <i>међушим</i>
<i>бичност, поштење</i>	interior 2 <i>унутрашњи</i>
inopinātus 3 <i>који не слуша</i>	intermittit, sit, ssus, ēre <i>уме-</i>
insciēns, ntēs, ia, inscius 3	<i>ће, оставља празно (не-</i>
<i>који не зна</i>	<i>употребљено)</i> ; (flūmen) <i>не</i>
insequitur, cūsus est <i>гони</i>	<i>тече</i> ; <i>прекида, престаје</i> ;
inserit, uit, rtus, ēre <i>метане</i>	<i>проушта</i> ; pass. <i>настаје</i>
(у што), <i>забоде</i>	interneciō, ōnēs f. <i>погибија</i>
insigne, ia n. <i>обележје</i> ; pl.	interpellat <i>смета, наваљује</i>
<i>рашна обележја</i>	interpōnit, suit, situs, ēre
insignis 3 <i>одличан</i> ; <i>ванре-</i>	<i>умекс</i> ; causam i. <i>наводи</i>
<i>дан</i> ; <i>грдан</i>	<i>као узрок</i>
īnsilit, uit, ire <i>скаче, напада</i>	interpres, etēs m. <i>шумач</i>
insistit, stitit, ēre <i>стане на</i>	interpretatur <i>шумачи, објаш-</i>
<i>што</i> ; <i>бази се</i> ; perf. <i>стоји</i>	<i>њава</i>
insolenter <i>охоло, обесно</i>	introitus, ūs m. <i>улаз(ак)</i> ;
instar n. indecl. <i>изглед, вид</i>	<i>пут (у што)</i>
instat, stitit, ēre <i>гони, при-</i>	introrsus <i>унутра</i>
<i>тешњава, приближује се</i>	intuētur, itus est <i>гледа</i>
instituit, uit, ūtus, ēre <i>подиже,</i>	inventor, ōrēs m. <i>изналазач</i>
<i>гради</i> ; <i>лаћа се, почиње</i> ;	irācundus 3 <i>напрасит, же-</i>
<i>уводи</i> ; <i>наређује</i> ; <i>поучава</i>	<i>сток</i>
institutum <i>установа, обичај</i>	irridiculē <i>не досетљиво</i>
instruit, xit, ctus, ēre <i>по-</i>	irruptiō, ōnēs f. <i>продирање</i>
<i>ставља</i> ; <i>опрема</i>	iuba <i>грива</i>

iūdicium суд(иште); пре-
суда; мишљење [суди
iūdicat пресуђује; мисли,
iūgum јарам; ропство; врх
брега, коса
iūmentum теглећа стока
iūrat куне се
iūs, iūra n. право; власт
iūs iūrandum заклетва
iūstus 3 прав(едан); зако-
нит; поштин, довољан.

L

labōrat мучи се; у невољи
(шкрипцу) је
labrum усна; увица
laccessit, ivit, itus, ēre не да
мира, изазива, дражи
lacrima суза
lacus, ūs m. језеро
largitur даје, дели
largitiō, ōnēs f. даривање;
дарежљивост
lātē (na) широко, далеко
lalet, uīt, ēre скривен је;
непознат је [чина
lātitudō, inēs f. ширина, вели-
latrōcinium разбојничтво
laxat проширује, размиче
lēgatiō, ōnēs f. посланство
lēgātus посланик, подвојвода
legiōnārius војник из легије
(пешак)
lēnis 2 благ, миран, тих

lēnitās, ātēs f. благост; ла-
ган шок
lepus, orēs m. зец
lēx, legēs f. закон; уговор
liberālītās, ātēs f. издашност
liberāliter уљудно, благо
librilia, ium, pl. n. камење
од фунге
lilium љиљан
linter, trēs, ium f. чун
litus, ora n. морска обала
locus, a место; околина,
крај, земља; положај,
стање [сасвим
longē далеко; куд и камо;
longīnquus 3 удаљен; ду-
гопрајан
longitūdō, inēs f. дужина
longūrius дуга мошак
lōrica оклоп; прسوبран
luxuria раскош.

M.

mācēria грудобран (од
земље) [журно
māgnōpere јако, веома;
maleficiū штета, насиље,
mandat налаже; поверава,
даје
mandatum налог, порука
māne у јутру
manipulus трећина кохор-
те (120 – 200 момака)
mānsuēfacit, fēcit, factus,
ēre, iēns нишом

maritimus 3 приморски
 mās, rēs m. мужак
 matara (желтиска реч) гал-
 ско копле (за бадање)
 māteria градиво; дрво
 māteriātur набавља дрва
 mātūrat жури
 mātūrē рано, брзо
 mediocris 2 осредњи; не-
 знатан
 mediterrāneus 3 копнен
 membrum уд
 memoria сећање; успомена;
 време; причање
 mēnsura мера
 mercātūra трговина
 mercēs, dēs f. награда, плата
 meridiānus 3 подневни, ју-
 жни
 meritō по заслуги, с правом
 metitur, mēnsus est, īri мери;
 издаје (храну)
 minimē најмање; баш не
 minuit, uīt, ūtus, ēre ума-
 њује, крњи слаби
 mīrātur чуди се, диви се
 mīrus 3 чудноват; необичан
 miserātur жали, оплакује
 moderātur обуздава
 mōlimentum напор, труд
 mollis 2 мек, благо кос
 mollitia (мекост); слабост
 molit, uīt, itus ēре меље
 mōmentum превага, ути-
 цај; шренутак
 mōra одлагање, оклевање

morātur бави се; оклева;
 задржава се [нак
 mōtus, ūs m. покрет; уста-
 mūnimentum утврђење;
 обрана
 mūnit, īvit, itus, ire утвр-
 њује; брани, обезбеђује
 mūnitiō, ōnēs f. утврђивање;
 утврђење
 mūnus, era n. служба; дуж-
 ност; поклон
 mūrālis 2 зидни
 mūrus зид; бедем
 mūsculus покретни кров
 mutilus 3 крњи; шуша.

N

nanciscitur, na(n)ctus est до-
 бива; на(и)лази; заузима
 nāscitur, nātus est рађа се;
 роди, расте
 nātālis diēs дан рођења
 nauta лађар, морнар [ски
 nāvālis 2 бродски; примор-
 nāvicula лађица, чамац
 nāvigātiō, ōnēs f. иловидби
 nāvigium лађа, чун
 necessariō по невољи
 necessarius 3 потребан;
 неопходан; журан
 necessitūdō, inēs f. прија-
 телство, сродство [љао
 nefārius 3 безбожан, нева-
 neglēgit, lēxit, ctus, ēре за-

немарује; не казни; пре-
 зире
 negōtium посао; предузеће;
 тешкоћа, труд
 nēquāquam никако
 nēquicquam узалуд, без
 повода
 nervus жила; plur. снага
 nēve, neu и да не
 nex, cēs f. (насилна) смрт
 nihilō minus (sēcūs) ипак
 nisi ако не; осим ако; п.
 nōn, nōn n. само
 nititur, xus (sus) est насла-
 ња се, узди се; тежи
 nōbilis 2 знаменит, чувен;
 племенит, угледан
 nōbilitās, ātēs f. племство
 nocturnus 3 ноћни
 nōdus чвор, зглавак
 nōmen, ina n. име; слава
 nōminātim поименце, изре-
 ком
 nōnnumquam кад и кад
 nōtitia познавање, знање
 novitās, ātēs f. новина, не-
 обичност
 novus 3 нов, необичан
 noxia кривица
 nūdat лишн, испразни, оста-
 ви без обране
 num зар
 nūmen, ina n. божја воља
 nummus новац
 nūper недавно, ономадне
 nūtus, ūs m. миг, воља.

О.

obaerātus 3 задужен, ду-
 жан
 obicit, iēcīt, iectus, ēre, iēns
 меће пред што, излаже
 (као илен)
 obliquus 3 кос, крив [ша
 observat мотри; држи, слу-
 obses, idēs m. талац
 obsidet, sēdit, ssūrus, ēre
 опседне, заузима
 obsignat запечатити
 obstringit, inxit, ctus, ēre
 веже; обвеже
 obtestātur преклиње
 obtinet, uit, entus, ēre има
 у власти, опседне, узме;
 добије [пада у део
 obvēnit, vēnit, ventūrus, ire
 occāsus, ūs m. (sōlis) зала-
 зак, запад
 occidēs, ntis m. (sōl) запад
 occultus 3 скриен, тајан
 occupat заузима, опседне;
 бави се
 occurrit, it, rsūrus, ēre иде
 на сусреш; противи се;
 сукоби се; напада
 offert sē, obtulit, oblātus,
 offerre нуди се, стоји на
 расположењу
 officium дужност; покор-
 ност; услуга
 omittit, īsit, ssus, ēre (про)-
 пушта; оставља (се), не
 спомиње

omnino *свега*; *сасвим*, у *оуке*
 onerarius 3 *шерстан*
 onus, era n. *шерст*
 opēs, um f. *сила*; *средства*;
 имање [шљење
 opiniō, ōnēs f. (*добро*) *ми-*
 opportūnus 3 *згодан*, ē у
 згодно време
 opprimit, pressit, ssus, ēre
 пошискује; *савлађује*; *уни-*
 штава; *изненада напада*
 oppugnāt *бори се*; *напада*;
 јуриша
 opus, era n. *посао*; *шруд*;
 опсадна срава; *бедем*
 ōra *приморје*
 ōrator, ōrēs m. (*говорник*)
 вођа посланика, који *го-*
 вори
 oriēns, ntis, (sōl) m. *исток*
 ōrnāmentum *украс одли-*
 ковање [бдевен
 ōrnātus 3 *опремљен*, *сна-*

P.

pābulātiō, ōnēs f. *набављање*
 ишке
 pābulator, ōrēs m. *војник*
 што иде по ишку
 pābulatur *иде по ишку*
 pābulum *ишка*, *паша*
 pācat *умирује*, *савлађује*
 pactum *уговор*; *начин*
 pāgus *жупа*, *кантон*
 palma *шака*

palus, dēs f. *бара*, *локва*
 parcē *штедљиво*, *по мало*
 pars, riēs, ium f. *део*; *страна*;
 правац
 partitur, itus est *дели*
 parum *мало*, *премало*
 passus 3 *раширен*
 patet, uīt, ēre *отворен је*;
 просирује се; patēns, ntēs,
 ia отворен, *слободан*
 patienter *шриљиво*
 patientia *шриљивост*, *из-*
 држљивост [довски
 patrius 3 *очински*, *праде-*
 paulisper *за мало*
 pedester, tris, tre *пешачки*;
 (*iter p.*) *пут на коњу*
 peditātus, ūs m. *пешадија*
 pellis, ēs, ium f. *кожа* (*с дла-*
 кама)
 pellit, pepulit, pulsus, ēre
 одагна; *надбије*, *разбије*
 pendit, pependit, pensus, ēre
 плаћа
 penna (*перо*); *настрешница*
 percontātiō, ōnēs f. *распи-*
 шивање
 percurrit, (cu)currit, cursu-
 rus, ēre претрчи
 perdiscit, didicit, ēre *научи*
 perdūcit, xit, ctus, ēre *води*
 куда; *наводи*, *задобиви*
 perexiguus 3 *премален*
 perfacilis 2 *одвек лак*
 perfert, tulit, latus, ferre *од-*
 носи, *јавља*; *издржи*

perficit, fēcit, fectus, ēre, iēns <i>сврши доврши, изради</i>	perturbat забунује; поплаши
perfringit, frēgit, fractus, ēre <i>пробија</i>	perturbāliō, ōnēs f. забуна, <i>немир</i>
perfuga бегунац	petit, ivit, itus, ēre <i>иде,</i> <i>тежи; напада; моли</i>
periclitātur покушава; у о- <i>пасности је</i>	pilum <i>пили</i> (римски)
periculōsus 3 <i>опасан</i>	plācat <i>умилостивљава</i>
periculum <i>опит; опасност</i>	plānitēs, gen. eī f. <i>равница</i>
permanet, nsit, nsurus, ēre <i>остаје; издржи</i>	plānus 3 <i>раван</i> [ги]
permittit, misit, missus, ēre <i>предаје, поверава; до- пушта</i>	plērique 3 <i>већина, врло мно-</i> <i>плерумке</i>
permōvet, mōvit, mōtus, ēre <i>узнемирује, узбуни; скла- ња, побуђује</i>	plērumque <i>понајвише</i>
perniciēs, gen. eī f. <i>про- паст, смрт</i>	plumbum <i>олово</i>
perpauci 3 <i>врло мало њих</i>	pluteus <i>грудобран, заклон</i>
perpetuus 3 <i>непрекидан, сталан</i>	pōculum <i>чехар, чаша</i>
perrumpit, rūpit, ruptus, ēre <i>пробија</i>	pondus, era n. <i>тежина; важност</i> [ње]
persequitur, cūtus est <i>гони</i>	populātiō, ōnēs f. <i>пустоше-</i> <i>populatur</i> <i>пустоши</i>
persevērat <i>истраје, стално наставља</i>	portus, ūs m. <i>пристаниште</i>
perspicit, spexit, spectus, ēre, iēns <i>провиди, увиђа; раз- гледа; познаје</i>	possessiō, ōnēs f. <i>посед</i>
persuādet, sit, sum est, ēre <i>наговара, уверава</i>	possidet, ssēdit, sessus, ēre <i>има</i> [заузме]
pertinācia <i>упорност</i>	possidit, sēdit, sessus, ēre
pertinet, uit, ēre <i>протиче се; тиче се; еодем р.</i>	posteaquam <i>пошто, кад</i>
	postulātum <i>захтев</i>
	pōtēns <i>моћан, угледан</i>
	potentia <i>моћ, утвцај</i>
	potestās, ātēs f. <i>моћ; мо- гућност, прилика</i>
	pōtius <i>пре, боље, радије</i>
	praeacūtus 3 (<i>спреда</i>) <i>за- шиљен</i>
	praecavei, cāvit, cautus, ēre <i>оупрезан је, чува се</i>
	praiceps, itēs <i>стргоглав; супроврат; стрм</i>

praecipit, cēpit, ceptus, ěre, iēns наређује, заповеда	praeterita pl. n. прошлост
praecipuus 3 особити, од- личан [твори	praeterquam осим
praeclūdit, sit, sus, ěre за- praedātur иљачка, илени	praetōrius 3 војводеки; со- hors p. телесна стража
praedicat изјављује, поми- ње, хвали [(пред чим)	војводина [рео
praedūcit, xit, ctus, ěre вуче	praeustus 3 (сиреда) наго-
praefectus заповедник	premit, pressit, pressus, ěre
praefert, tulit, lātus, ferre	пришискује; пришешњава;
прешноставља, више це- ни; sē p. одликује се	заокруи; pass. у шкрип-
praeifixus 3 сиреда утврђен	prīdiē дан пре [цу је;
praemium награда, одли- ковање, повластица	prīmipilus l. цензуријон
praeoptat воли, прешностав-	1. манипуле
praepārat припрема [ља	prīnceps, ipēs m. први; пр-
praepōnit, suit, situs, ěre	вак; поглавар; вођа; pl.
поставља за заповедника	великаши
(поглавара)	prīncipātus, ūs m. првенство;
praeruptus 3 стрмени	заповедништво
praesaepit, psit, ptus, ěre	pristīnus 3 некадашњи, пре-
сиреда заграђује	ђашњи [мљен
praescribit, psit, ptus, ěre	prīvātus 3 приватни; уса-
прописује [ба	prōbat одобрава; доказује
praescriptum пропис, наред-	prōcumbit, cubuit, cubitūrus,
praesertim нарочито	ěre надне
praesidium заштити, по- моћ; посада, стража;	prōcūrat брине се, руководи
тврђава	prōcurrit, (cu)currit, cursū-
praestat, stitit, statūrus на- машује; чини; показује;	rus, ěre истрчи; навали
даје, довози	prōdit, didit, ditus, ěre пре-
praeterit, iit, itūrus, ěre про-	даје; издаје
лази; заборавља, прећути	prōdūcit, xit, ctus, ěre из-
	води; одлаже; одуговлачи
	proeliātur бори се, уобије се
	profectiō, ōnēs f. полазак
	prōfert, tulit, lātus, ferre
	носи напред
	prōficit, fēcit, fectus, ěre, iēns
	напредује

prōfitētur, fessus est *при-
знаје*; пријављује се
prōfligat *савлада, уништи*
prōgnātus 3 *пореком, рођен*
prohibet, uit, itus, ēre *одбија,
задржава, сиречава, пре-
сеца*; брани, штити
prōicit. iēcit, iectus, ēre, iēns
баца; остави [једно
prōmiscuē *мешовито, за-*
prōmittit, sit, ssus, ēre *пу-*
шта (да расте)
prōpellit, pulit, pulsus, ēre
сузбије
propinquitās, atēs f. *близина*
proprius 3 *властит, свој*
prōpūgnat *бори се (иза чега)*
prōpulsat *сузбија*; *отклања*
prōsequitur, cūtus est *гони*
prōspectus, ūs m. *изглед*
prospicit, spexit, spectus, ēre,
iēns *(по)брине се, води*
бргу [ēre *обара*
prōsternit, strāvit, strātus,
prōtinus *одма* [обара
prōturbat *отера, одагна*
prōvehitur, ctus est *отило-*
ви, одброди
prōventus, ūs m. *исход, усих*
prōvidet, vidit, visus, ēre
(по)брине се, набавља
prōvinciā *покрајина*
prōvōlat *излети, појури*
(напоље) [давно
proximē *врло близу*; не-
publicē *у име државе*

pudor, ōrēs m. *стид, осе-
ћај чисти*
puerilis 2 *детиньски, млад*
pulvis, erēs m. *прах*
puppis, ēs, ium f. *стражњи*
део лађе
purgātus 3 *чист*; *окидан*.

Q.

quā *куда*; q. parte *где*
quaerit, sivit, situs, ēre *ишта*
расиштује се, испражује,
тражи [истрага
quaestiō, ōnēs f. *(судска)*
quaestor, ōrēs m. *квестор*
quaestus, ūs m. *зарада*; *те-*
quamdiū *докле* [ковина
quārē *због чега, зато, дакле*
quemadmodum *како*
quidem *истина, та, баш*;
ne — q. *ни*
quiēs, tēs f. *одмор, спавање*
quīn *да, да не; ишта више*
quīncunx (quinque u uncia,
 $\frac{5}{12}$) : . . .; in quīncuncem
унакрст
quispiam, quaeipiam, quod-
piam u quidpiam *ко, што*
quō *камо*; *некуда*
quō — eō *што — тим*
quoad *док*
quod *што*; *како, пошто*
quōminus *да (не)*
quōniam *кад (већ)*
quotannis *сваке године*
quotiēns *колико пута*

R.

rādx, icēs f. *корен, подножје*
 raeda *кола на 4 точка*
 rāmus *рана*
 rapina *отимање; плен*
 rārus 3 *редак*
 rātiō, ōnes f. *рачун; обзир;*
намера; разум; начин;
својство: уређење; однос
 rātis, ēs, ium f. *сила*
 recēns, ntēs *свеж. нов, не-*
уморен [гледа
 recēnsēt, uit, sus, ēre *пре-*
рецип, cēpit, ceptus, ēre, iēns
узима напрег; прима
(к себи); сē г. повлачи
се, враћа се
 reclinat *наслања*
 rectē *добро; г. factum ју-*
начко дело [враћа
 recuperat *узима напрег, по-*
редит, iit, iturus, ire враћа
се; долази, припада
 redigit, ēgit, actus, ēre *уз-*
бија, смањује; претвара
 redimit, ēmit, emptus, ēre
купује
 redintegrat *обнавља*
 reditiō, ōnēs f. *повратак*
(= reditus)
 reficit, fēcit, fectus, ēre, iēns
поправља; сē г. опорав-
ља се
 refringit, frēgit, fractus, ēre
обија, проваљује

rēgiō, ōnēs f. *крај, земља*
 regit, xit, ctus, ēre *управ-*
ља; води
 reicit, iēcit, iectus, ēre, iēns
баца напрег, одбацује;
узбија
 religiō, ōnēs f. *вера; празно-*
верица; pl. служба бож-
ја, верски обреди, верска
питања
 remissus 3 *млишав, благ*
 remittit, isit, ssus, ēre *шале*
напрег; баца напрег;
ошпишта; опрашта; по-
пушта
 remōtus 3 *удаљен*
 remōvet, mōvit, mōtus, ēre
уклања
 remūnerātur *награђује*
 rēmus *весло*
 renūtiat *ошпорукује; јавља*
 repentinus 3 *изненадан*
 reperit, pperit, rtus, ire *на-*
лази; проналази; дознаје;
добива
 reportat *носи напрег* [ри
 repraesentat *изврши, оства-*
 reprehendit, it, nsus, ēre *о-*
суђује, куди, кори
 reprimit, pressit, pressus, ēre
потискује; задржава
 repudiat *одбија, презире*
 rēs, rēs, rerum f. *ствар, по-*
сао; имање; стање, по-
ложај; догађај

rescindit, scīdit, scissus, ēre
поцена, поруши, разрије
 resciscit, scīvit (iit), itus,
īre дознаје [ише
 rescribit, psit, plus, ēre от-
резерват избавља, задржава
 resldet, sēdit, sessus, ēre
остаје (седећи)
 respuit, uit, ūtus, ēre одбија
 restituit, uit, ūtus, ēre успо-
ставља, враћа
 retinet, uit, ēre задржава;
не пушта [тргне
 revellit, it, vulsus, ēre ис-
 revertitur, iit, sus враћа се
 revincit, nxit, nctus, īre све-
рота шочак [же
 rūmor, ōrēs m. говор, глас
 rursus (-um) оиет, поново.

S.

sacrificium жртва
 saepenumero често (пушта)
 sagitta стрела
 sagittarius стрелац
 salūs, utēs f. сиас; добро;
срећа; живот
 sancit, nxit, nctus, īre по-
шарфује; наређује
 sanctus 3 свет; неповредљив
 sānitās, ātēs f. здрав разум
 sarcīna пртљаг (ручни)
 satisfacit, factus, fēcit, ēre, iēns
задовољава, даје нак-
наду; правда се

satisfactiō, ōnēs f. правдање
 scālae pl. лестве, мердевине
 scelerātus 3 зликовачки
 scientia знање, вештина
 scrōbis, ēs, ium m.(f.) јама,
рупа
 sēcrētō поштајно, на само
 secundum дуж, после, по
 sēcus друкчије; nihilō sē-
cius ипак
 sēmīta пуштања, стаза
 senātus, ūs m. државни са-
вет, сенат
 sententia мишљење; смисао
 sēparātīm одељено
 septentriō и pl. septentri-
 ōnēs m. север (управо 7
звезда у волујским ко-
лима)
 sepultūra сахрањивање
 sermō, ōnēs m. (раз)говор
 servilis 2 ропски
 servitūs, utēs f. роштво,
служба
 sicut, sicuti као што, како
 sīdus, era n. звездано јато
 signifer, ferī m. заставник
 signum знак, обележје; за-
сшава
 silves(ter,) tris, e, шумовит
 simul уједно
 simulatque -чим
 simulācrum кин, слика
 simulat претвара се
 simulātiō, ōnēs f. претварање
 sln ако пак

singulāris 2 поједини; ван- редан, одличан	studet, uit, ěre занима се; тежи
sinister, tra, um леви; f. левица	studiosē ревносно, жељно
sinistrorsus на лево	studium ревност; занима- ње; жеља, воља; услуж- ност
situs, ūs m. положај	subducit, xit, ctus, ěre вуче горе, одводи
sive, seu или ако; sive-sive или-или	subicit, iēcit, iectus, ěre, iēns баца (под што); по- корава; излаже
sōlitudo, inēs f. самоћа, ну- стинуа	subest, fuit, esse близу је
sollicitat дражи, буни	subiectus 3 оближњи
solum дно; земља	subigit, ēgit, actus, ěre под- јармљује
spatium простор, растоја- ње; време	subit, iit, iturus, ire поди- лази; издржи; насту- па (горе)
speciēs, gen. ēi f. облик, стољашност, привидност	subitus 3 напрасан
spectat гледа; узима у обзир	sublātus (tollit) 3 поносити
speculatur уходи, извиђа	sublēvat диже; помаже
spīritus, ūs m. (дах), охо- sponte од воље [лост	subluit, uit, ūtus, ěre одоз- до пере, заплускује
stābilit, ivit, itus, ire учвр- шћује	subministrat даје; довози
stabilitās, ātēs f. сталност	submittit, isit, ssus, ěre ша- ље (у помоћ)
stātiō, ōnēs f. стража	submōvet, mōvit, mōtus, ěre потискује, узија
statuit, uit, ūtus, ěre утвр- ђује; одлучује; наређује	subruit, uit, ūtus, ěre под- рива
statūra стас	subsequitur, cūtus est иде узастопце, прати
stātus, ūs m. стање	subsidiū резерва; помоћ, заштита
stimulus шибаст колац, бад	subsistit, stitit, ěre застаје; издржава
stipendiārius 3 који плаћа данак	
stipendium данак	
stīpes, itēs m. колац	
strepitus, ūs m. вика, жагор	

subtrahit, xit, ctus, ěre *одузима, одвлачи* [вози
 subvehit, xit, ctus, ěre *до-*
 succēdit, ssit, ssus, ěre *поди-*
лази; настуиа; смењује;
долази (за њим)
 succendit, it, nsus, ěre *за-*
пали, упали [ње
 successus, ūs m. *настуиа-*
 succidit, dit, sus, ěre *по-*
сеца, обара
 succumbit, cubuit, cubitū-
 rus, ěre *подлегне, падне*
 succurrit, rrit, rsūrus, ěre
притиче (у помоћ)
 sūdēs, ium, pl. f. *(мање) коље*
 suffrāgium *глас(ање)*
 summa *своџа; главна ствар*
 sumptuōsus 3 *скупи(оцен)*
 suppetit, ivit, itus, ěre *(до-*
ста) је [молилац
 supplex, icēs *молефи; m.*
 suppliciter *понижно*
 supportat *вози за њим*
 suprā adv. *горе, пре*
 suscipit, cēpit, ceptus, ěre
iens прима (на) се, почиње
 suspiciātur *сумња; слуша*
 suspiciō, ōnēs f. *сумња;*
слушња
 sustinet, uit, tentātus, ěre
задржава, издржава.

T.

tabernāculum *шатоп*
 tabula *(шабла); списак*

tālea *прут; заострен колац*
 tam *тако, толико*
 tamelsi *нако*
 tandem *на послетку*
 tantōpere *толико*
 tantundem *исто толико*
 tardat *задржава*
 tardus 3 *спор; -ē касно*
 tegimentum *покривач, омот*
(за тиши)
 tēlum *оружје за нападај;*
метак
 temerārius 3 *непромишљен*
 temerē *насуице, непроми-*
шљено
 temeritās, ātēs f. *(слепа сре-*
ћа); слешило
 temperantia *умереност*
 temperat sibi *издржава се*
 temperātus 3 *умерен, благ*
 tempestās, ālēs f. *бура*
 temptat *куша; напада*
 tempus, ora n. *време, доба;*
прилика
 tenebrae, ārum f. *мрак*
 tenet, uit, ěre *држи, чува;*
обвеже; поседне, згузме;
садржава
 teres, etēs *обао* [ње
 terrēnus 3 *земљан; од зем-*
 testimōnium *сведочанство*
 testūdō, inēs f. *оисадни кров*
 timor, ōrēs m. *бојазан, страх*
 tollit, sustulit, sublātus, ěre
диже; одузима

tormentum мука; *страва*
 за бацање камења
 totidem исто толико
 trādit, didit, ditus, ēre пре-
 даје, померава; издаје;
 поучава, саопћава
 trādūcit, xit, ctus, ēre пре-
 води, проводи (мимо чега);
 задобива
 trāgula (галско) копље
 trāiectus 3 прободен [лаз
 trāiectus, ūs m. превоз, пре-
 трānat прекиива
 trāscendit, it, nsūrus, ēre
 прелази
 trāsfert, tulit, lātus, ferre
 преноси; пресађује
 trāsfodit, fōdit, fossus, ēre,
 iēns пробада [лази
 trāsgreditur, ssus est пре-
 трāsmariūsus 3 прекоморски
 trāsmisus, ūs m. превоз
 tribūsus militum војени
 трибун
 tribūtum данак
 triduum три дана
 triperlitō на троје подељено
 triquetrus 3 троугли
 tristitia туга, жалост
 truncus стабло, грм
 tuba труба [ка
 tumultus, ūs m. побуна; ви-
 тумулус брежуљак
 turma одељење коњице
 turris, ēs, ium f. кула
 turpis 2 сраман; н. срамота

turpitūdō, inēs f. срамота
 tūtus 3 безбедан

U.

ubi где; чим, како
 ubique свугде [казни
 ulciscitūr, ultus est свети,
 ūllus 3 икоји
 ūlterior, ius оностран, даљи
 ūltrō ни ону страну, од
 своје воље
 ūlulātus, ūs m. урлање, див-
 ља вика
 umquam икада
 ūrus (келтска р.) шур
 urget, sit, ēre притесни, о-
 куни, наваљује [како
 ut да, све да (с конј.) чим,
 utrum — an да ли—или.

V.

vacat празан (ненасељен) је
 vacatiō, ōnēs f. ослобођеност
 vādum аличина, пруд
 vagātur скита се, крстари
 valet, uir, ēre јак (здрав) је;
 кадар је, има утешаја;
 превлађује, јачи је; вреди
 valētūdō, inēs f. здравстве-
 но стање
 vallum палисаде; насип (с
 кољем) [бедем
 vallus колац, шиљак; коље;
 varietās, atēs f. шаренило

vastus 3 (пуст), голем, не- измеран [цање	victus, ūs m. начин жив- љења; храна
vāticinātiō, ōnēs f. прори- vectīgal, ia n. данак; приход	vīcus село, оштина
vectōrius 3 превозни	vigilia ноћна стража
vehementer љуто, јако	vimen, ina n. пружа; плетер
vel или; vel-vel било-било	vindicat казни, штишти
vēlōx, cēs, cia брз; хитар	viritim с главе на главу, сваком појединце
vēlum једро [као	vīs, vim, vī; pl. vīrēs, ium f. сила, насиље; јуриш; моћ, утјецај
velut (sī) као да (с конј.),	vītat избегава
vēnātiō, ōnēs f. лов	vitrum сит
vendit, didit, ditus, ēre про- даје [стареи	vix једва, тек што
verētur, itus est боји се,	vocat зове, позива, назива
vergit пружа се, простире се	voluntās, ātēs f. воља, жеља; пристанак; наклоност
vērō заиста; али	voluptās, ātēs f. весеље, у- живање
versātur окреће се; налази се, јесте	vōvet, vōvit, vōtus, ēre за- вешује (се)
versus, ūs m. стих	vōx, cēs f. глас, реч, изјава
vestit, ivit, itus, ire одева	vulgō уопће, свугде
vestitus, ūs m. одело	vult, voluit, velle хоће; за- поведа
veterānus 3 ислужен, стар	vultus, ūs m. лице, израз лица, поглед.
vetus, erēs стари, негдашњи	
vexillum застава	
vexat мучи [мече	
in vicem узајамно, наиз-	
victimа жртва (животиња)	
victor, ōrēs m. победилац	

Списак власитијих имена

географских, етнографских и личних

Alisia (сада: *Alise-Sainte-Reine*, ч.: *Ализ Сент Пен*): један од најзнатијих мандубијских градова према Лингонима (VII. 60. 89.).

Allobroges: (галско племе међу Роданом и Изаром, Леманским језером и Алпима; главни град *Vienna* (сад. *Vienna*, Вијен) (I. 6. 10 11.—28.).

Alpes: Алпи, високе планине што деле Галију и Германију од Италије (I. 10.).

Ambagrii: мало племе галско на левој обали Арара (*Saône*), на југ од Секвана (I. 11. 14.).

Ambiani: мање белгијско племе са главним градом *Samarobriga* (сада: *Amiens*), недалеко од "*fretum Gallicum*"-а (VIII. 75.).

Ambibarii: племе у Северозап. Галији (*Aremorica*) поред Океана (VII. 75.).

Ambivareti: племе кад'да међу Хедујима и Битуризима (VII. 75. 90.).

Anartes, ium: народ у Дакији, поред Тисе (VI. 25.).

Ancalites: бритско племе на десној обали Тамезе (V. 21.).

Andes (Andi): галско племе на западу близу ушћа Лигера (VII. 75.).

Antistius Reginus: легат Цезаров. (VIII. 83. 90.).

M. Antonius: легат и квестор Цезаров. (VII. 81.).

Aquileia: град венетски у Галији Транспаданској крај Јадранског мора (I. 10.).

Aquitania: југозападни део Галије међу Гарумном, Океаном и Пиренејима (I. 1.).

Agar (сада: *la Saône*, ч.: *ла Сон*): река, извире из брда *Vosegus* (сада: *Вогези*), тече међу Хедујском и Секванском у Родан (I. 12. 13. VII. 90.).

Aremoricae civitates: земље у Северозап. Галији према Британији (VII. 75.).

Arivovistus: краљ Осеба, по Цезару краљ Германа (I. 31.—53.).

Arverni: силно племе у средини Галије међу Битуријима и брдом Севенна; главно место *Gergovia* (I. 31. 45. VII. 75.—77. 83. 88.—90.).

Atrebates: белгијско племе међу Моринима и Амбијанима (VI. 77.).

Atrius (Qu. Atrius): заповедник једног одељења (V. 9. 10.).

Belgae: становници Белгије међу Реном, Матроном, Секваном и морем (*fretum Gallicum*; I. 1.).

Belovaci: јако племе белгијско на североисток од Доње Секване, главно место *Bratuspantium* (VII. 75. 90.).

Vibracte: главни град хедујски међу Лигером и Араром (I. 23.).

Vibroci: бритско племе на запад од Канцијума (V. 21.).

Bituriges (sing. *Biturix*): силно племе галско међу Хедујима и Карнутима; градови им беху: *Noviodunum* и *Avaricum* (VII. 75. 90.).

Boii: галско племе међу рекама Лигером и Елавером (I. 5. 25. 28. 29. VII. 75.).

Braunovices: штићеници хедујски, кад' да поред Лигера (VII. 35.).

Britanni: становници Британије беху од чести урођеници, од чести пак досељени Келти (V. 11.—21.).

Britannia: данашња Енглеска; (V. 8.—22.).

Brutus (*Decimus Junius Br.*): главни заповедник бродовља Цезарова (VII. 87.).

Cadurci: галско племе у Јужној Галији десно од Гарумне (VII. 75.).

Caletes: галско племе северно од Секване према Британији (VII. 75.).

C. Caninius Rebilus: легат Цезаров (VII. 83.).

Cantium: југоисточни крај у Британији, садашње грофовство Кент (V. 13.).

Carnutes: велико галско племе с обе стране Лигера, главно место: *Cenabum*, доцније *civitas Aurelianorum*, сад. *Orléans* (VI. 13. VII. 75.).

Carvilius: један од четворице краљева у Канцијуму (V. 22.).

Cassi: британско племе лево од Тамезе (V. 21.).

Cassius (*L. C. Longinus*): 107. г. беше конзул с Маријем (I. 7. 12.).

Cassivellaunus: британски војвода (V. 11. 22.).

Casticus: краљ секвански (I. 3.).

Catamantaloedes: краљ секвански, отац Кастиков (I. 3.).

Caturiges: независно, јуначко, мало племе у приморским Алимма (I. 10.).

Cavillonnum (Cabillonum): хедујски град поред Арара (VII. 90.).

Celtae: становници Галије Целтике; Цезар их иначе увек назива Галима (I. 1. 30.).

Senimagni: британско племе на источ. обали (V. 21.).

Seutrones: галско племе у Алпима, од Алоброга на запад (I. 10.).

Q. Tullius Cicero: легат Цезаров, млађи брат славног говорника Цицерона; Цезар му је често поверавао важна предузећа (VII. 90.).

Simberius: са братом Назуом вођа Свеба (I. 37.).

Cimbri (синг. Cimper): германско племе, од Балтијског мора дођоше удружени са Теутонима, упадоше у Галију и Италију и многе војске римске побише, док их Марије није потукао у Овостраној Галији код Верцелâ 101. г. (I. 33. 40. VII. 77.).

Commius Atrebas: поглавар галски, од Цезара постављен за краља Атребатâ, доцније се одметнуо од Цезара (V. 22. VII. 75. 76. 79.).

Considius (P. Cons. Longus): заповедник, лошији него што се мислило (I. 21. 22.).

Coriosolites: галско племе у Ареморици (сад. Бретану; VII. 75.).

Crassus (M. Licinius Cr.): члан тријумвирата, погинуо 53. г. у боју против Партâ (I. 21.).

Crassus (P. Licinius Cr.): заповедник коњице у боју с Аријовистом (I. 52.).

Critognatus: угледан човек у Арверна (VII. 77.).

Daci: народ на Доњем Дунаву (VI. 25.).

Danuvius (Danubius): Дунав, извире из шуме Негунпа (Шварцвалд) а утиче у Pontus Euxinus (Црно Море); доњи део се звао Ister (VI. 25.).

Dis, tis по причини Цезарову беше Галима бог подземног света и праотац (VI. 17.).

Diviciacus: најугледнији поглавар хедујски и друјид, пријатељ Римљана и љубимац Цезаров (I. 3. 31. 32. 41. VI. 12.).

Divico: глава тигуринске жупе у Хелветији (I. 13. 14.).

Dubis (сад. Doubs, Ду): притока Арара (I. 38.).

Dumnorix: поглавар хедујски, брат Дививијаков, зет Оргеторигов (I. 3. 9.).

Ебургонес галско племе око Доњег Рена и Мозе (VII. 75.).

Ебурговицес: галско племе лево од Секване, близу мора (VII. 75.).

Eleutēti: галско племе потчињено Арвернима (VII. 75.).

Eratosthenes: славан географ грчки, од 276—194; написао је први научан земљопис, 40 год. беше чувар александријске књижнице у Египту (VI. 24.).

Fabius Maximus (Qu. F. M. Allobrogicus): консул 121. г. победилац Рутеца (I. 45.).

Fabius (C. Fabius Maximus): легат Цезаров, имао је велику улогу у галском рату (VII. 87.).

Gabali: галско племе од Цевене на север (VII. 75.).

Gabinus (Aulus G.): конзул 58. г. са Калпурнијем Пизоном (I. 6.).

Gallia: у ширем смислу сва земља с оне стране Алапа, изузев већ покорени југоисточни крај; у ужом смислу = Gallia Celtica (I. 1.).

Galli: становници оне Галије, што се зове G. Celtica (I. 1.).

Garumna (сад. Garonne, Гарона): извире из Пиренеја, дели Аквитанију од Галије Целтике и утиче у Атлантски Океан (I. 1.).

Genava: (сад. Женева, Genève): алоброшки град, где Родан истиче из Леманског језера (I. 6. 7.).

Germani: народ са више племена с обе стране Рена.

Graioceli: галско племе у западним Алпима међу Цеутронима и Катуризима (I. 10.).

Harudes: германско племе међу Реном и Данувијем (I. 31. 36. 51.).

Haedui (Aedui): најјаче племе у Галији Целтики, међу рекама Лигером и Араром; главни град Vibracte (сад. Антин, ч. Отен) (I. 10.—12. и др.).

Helvetii: галско племе у Источној Галији, међу Јуром, Леманским, Венетским (Боденским) језером, Роданом и Ретским Алпима (у сад. Швајцарској I. 1.—3. 29.—31. 40. VII. 75.).

Hercynia silva: шуме и брда од Шварцвалда до Кариата (VI. 24. 25.).

Hibernia: острво од Британије на запад (сад. Ирека, V. 13. 14.).

Hispania: цело Пиренејско Полуострво (I. 1.).

Iuga mons: брдо међу Хелветима и Секванима од Родана до Рена (I. 2. 6. 8.).

Laberius Drusus (Qu.): војени трибуни, погинуо у Британији (V. 15.).

Labienus (T. Atius L.): најодличнији легат Цезаров; у грађанском рату је прешао од Цезара Помпеју (I. 10. 21. 22. 54. V. 8. 11. 23. VII. 85. 87. 90.).

Latobrigi (Latovici): германско племе од Хелвета на север (I. 5. 28. 29.).

Lemannus lacus: Женевско језеро; франц. le lac Léman (I. 2. 8.).

Lemovices: галско племе међу Арвернима и Сантонима (VII. 75.).

Leuci: галско племе међу Мозом и Мозелом са градом Tulum (сад. Toul, Тул I. 40.).

Lexobii: галско племе у Ареморици, на запад од ушћа Секване (VII. 75.).

Lingones: галско племе, од Хедуја на север (I. 26. 40.).

Lugotorix: британски војвода, дошао је римског роштва (V. 22.).

Magetobriga: град поред Арара, од Везонције на запад (I. 31.).

Mandubii: келтско племе усред Целтике, гл. град Алезија (VII. 68.).

Mandubracius: син краља тринобантског (V. 20. 22.).

Marcomanni: германско племе од Горњег Дунава на север (I. 51.).

C. Marius: славан војвода, победилац Цимбра и Тетона г. 102. и 101. (I. 40.).

Matisco: град хедујски поред Арара (сад. Mâcon, VII. 90.).

Matrona (сад. Marne) река, код сад. Париза утиче у Секвану (I. 1.).

Mediomatrici: галско племе међу Мозелом и Вогезима (VII. 75.).

Messala (M. Valerius Messala): 61. г. конзул са Пизоном, одлични говорник (I. 2.).

M. Metius: посланик Цезаров код Ариовиста (I. 47. 53.).

Minucius (L. Minucius Basilus): један заповедник легија Цезарових (VII. 90.).

Мона: острво међу Британијом и Хиберијом (сад. Aglessea, Енглен; V. 13.).

Morini: приморско белгијско племе с градом Вонопиа (VII. 75. 76.).

Nasua: са братом Цимберијем вођа Свеба (I. 37.).

Nemetes: германско племе на левој обали средњег Рена (I. 51. V. 25.).

Nervii: једно од најсиљнијих племена усред Белгије (VII. 75.).

Noreia: главни град у Норику, сад. Neumarkt у Штајерској (I. 5.).

Noricus ager: сад. Штајерска (I. 5. 53.).

Oselum: градоцелски град у западном делу Ово-страни Галије (I. 10.).

Orgetorix (igis): најмоћнији поглавар хелветски (I. 2.—4. 9. 26.).

Osismi: најзападније галско племе у Ареморици (у Бретању; VII. 75.).

Parisii: галско племе с обе стране Секване; главно место: Lutetia Parisiorum, сад. Париз (VII. 75.).

Petrocorii: галско племе од Гарумне на север (VII. 75.).

Pictones: галско племе на обали западне Галије (VI. 75.).

Piso (L. Calpurnius Piso): конзул 58. г., његова кћи беше жена Цезарова (I. 12.).

Piso (M. Pupius Piso Calpurnianus): са Месалом конзул 61. г.

Pyrenaei montes: пограничне планине међу Галијом и Хиспанијом (I. 1.).

Rauraci (Raurici): галско племе међу Секванима и Хелветима на левој обали Рена (I. 5. 29. V. 25. VII. 75.).

Redones: западно галско племе у Ареморици (усред Бретања; VII. 75.).

Remi: најсиљније племе белгијско међу Матроном и Аксоном, са главним местом Durocortorum (сад. Reims, Рене) и тврђавом Bibrax (VI. 12. VII. 90.).

Rhenus: сад. Рајна, некад граница галско-германска (I. 1. 2. 5. и др.).

Rhodanus (сад. Rhône, Рона): из Хелвечије тече кроз Леманско језеро па на југ у Саедоземно Море (I. 1. 2. 6. 8. 10. 12. 33.).

Rhuteni: племе на југу у слободној Галији и провинцији (I. 45. VII. 75. 90.).

Santones (Santoni): племе у Западној Галији од ушћа Гарумне на север (I. 10. 11. VII. 75.).

Sedusii: германско племе у северозап. делу шуме Арденије (L51.).

Segontiaci: британско племе на јужној обали (V. 21.).

Segovax: један од четворице британских краљева у Каннијуму (V. 22.).

Segusiavi галско племе, лево од Средњег Родана; гл. град Lugdunum (сад. Lyon; I. 10.).

Sempronius (M. Sempronius Rutilus): један заповедник коњице Цезарове (VII. 90.).

Sequana (сад. Seine, Сена): са Матроном дели Белгију од Целтике; из Вогеза (mons Vosegus), утиче у fretum Gallicum (la Manche; I. 1.).

Sequani: једно од најмоћнијих племена Галије Целтике, међу Апаром, Роданом, Реном, Вогезима и Јуром; главни град Vesontio (сад. Besançon, Бзансон; I. 1.—3. 6. 8.—12. и др.).

Suebi: једно од најсилнијих племена германских, међу шумама Vascenis и Hercynia; од њих се изводи име Шваба (I. 37. 51. 54.).

Sulpicius (P. Sulpicius Rufus): легат Цезаров (I. 90.).

Sulla (L. Cornelius Sulla): славни диктатор римски, живео 138—78. г. (I. 21.).

Tamesis: сад. Темза, the Thames, река у Јужној Британији (V. 18.).

Taximagulus: један од 4 британска краља у Каннијуму (V. 22.).

Teutoni: германско племе, побеђено од Марија у тродневној битци код Aquae Sextiae (Aix, Еке, Ес) близу Масилије г. 102. (I. 33. 40. VII. 78.).

Tigurinus pagus: једна од 4 жупе хелветске, међу језерима: lacus Lemannus и lacus Neocomensis (сад. Leuchatel, Немател; I. 12.).

Tolosates: аквитанско племе у провинцији с обе стране Гарумне; главни град Tolosa (сад. Toulouse, Тулуз; I. 10.).

C. Trebonius: ваљан легат Цезаров V. 17. 24. VII. 81.

Treveri: германско племе у Ист. Галији с обе стране Мозеле, са гл. местом Augusta Treverorum (сад Trier I. 37.).

Triboci (Triboces): германско племе у Ист. Галији уз Рен (I. 51.).

Trinobantes: најмоћније приморско племе у Британији, од Тамезе на север у сад. грофовству Essex (V. 20.).

Tulingi: германско племе више Хелвета, десно од Рена (I. 5. 25. 28. 29.).

Turones (Turoni): галско племе с обе стране Лигера (VII. 75.).

Ubii: германско племе десно од Доњег Рена (I. 54.).

Valerius (C. Valerius Proculus): поглавар у рим провинцији Галији, познатији Гал, Цезаров поузданик (I. 47. 53.).

Vangiones: германско племе у Северном Галији, уз Рен (I. 51.).

Vellocassi: белгијско племе десно од Секване (VII. 75.).

Verbigenus pagus: једна од 4 жупе хелветске, од Леманског језера на север (I. 27.).

Vercassivellaunus: арвернски војвода (VII. 76. 83.).

Vesontio: сад. Besançon, ч. Бзансон) јаки град секвански уз реку Dubis (Doubs) (I. 28.—41.).

Viridomarus: младић, Хедуј (VII. 76.).

Voccio: краљ у Норичу (I. 53.).

Vocontii: галско племе у провинцији Галији у Алпима (I. 10.).

Volcae Tectosages: најсиљније галско племе у провинцији, од Пиринеја на север (VI. 24.).

—((()))—

